YAŞAYAN TÜRK HALK İNANÇLARINDA

BÜYÜ-2

Dr. Yaşar KALAFAT

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Beğeniyorsanız Satın Alınız.

Levent Şahverdi Arşivi

Halk Bilimi Araştırmaları Kültür ve Strateji Merkezi Dizisi: 57

YAŞAYAN TÜRK HALK İNANÇLARINDA
BÜYÜ – 2

Dr. Yaşar KALAFAT

İstanbul-2020

ASAM
AVRASYA STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ YAYINLARI

Levent Şahverdi Arşivi

Bu kitabın tüm hakları yazarına ve yayıncısına aittir.

YAŞAYAN TÜRK HALK İNANÇLARINDA

BÜYÜ – 2

Dr. Yaşar KALAFAT

Kapak resmi:
https://tr-tr.facebook.com/ groups/759.935.214.187.845/photos

ISBN: 9-786058-022478

Basım & Cilt

Aktif Matbaa ve Reklam Hiz.San.Tic.Ltd.Şti.
Sertifika No: 13978

aktif yayınları

İsteme Adresleri:
Halkalı cad. No: 245/1 A
Sefaköy-Küçükçekmece / İstanbul
Tel: 0212 698 93 54-55
www.aktifmatbaa.com

Fatih Mah. Kızılay Sk. No: 19/A
Küçükçekmece - İstanbul
Tel: 0212 580 08 53
Belgegeçer: 0212 541 99 44
e-posta: asam@avsam.org.tr
web sitesi: www.avsam.org.tr

Aksi belirtilmedikçe, Aktif Yayınları'ndan çıkan görüşler,
Aktif Yayınları'nın resmi görüşü niteliğini taşımamaktadır. Sadece yazarını bağlar.

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

Sunuş 5

Söz Başı 9

Malatya ve Çevresi Halk İnançlarında Büyüsel Uygulamalar ve Türk Mitolojisi 13

Kayseri ve Yöresi Halk İnançlarında Farklı Vasat ve Anlamlarda Büyü 37

Akçaabat ve Yakın Çevresi Halk İnançlarında Büyü 55

Mersin ve Çevresinde Yaşayan Bazı İnançların Büyü Boyutu 71

Ak ve Kara İyeler Bağlamında Büyü-Fal-Nazar İlişkisi: Aşık Kemiği Örneği 105

Dizin 127

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

SUNUŞ

Türklük, Türk kültürlülükle tanımlanır. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halk Türk milleti iken, bu kurucu halkın, milletin kültürü de Türk kültürüdür. Bu kültürün sahipliliğinde de varisliğinde de, kültürün yapıcısı olan bu milletin halkı eşittirler. Türkiye Cumhuriyeti bir kültür ürünü iken, millî sınırlar dışındaki aynı kültürü paylaşan halklar da, yerel şartları itibariyle, Irak'ta, Azerbaycan'da veya kültür coğrafyasının herhangi bir yerinde olurlarsa olsunlar, genel Türklüğün bir parçasıdırlar. Türk kültür coğrafyası Türk kültürlü halkların ortak kültür alanları ve bu alanlarda yaşayanlar da Türk'türler, Türk'ün kültür akrabalarıdırlar.

Türk olmak, kendini Türk hissetmek, hissedebilmektir. Bu hissin oluşmasında bir takım aktiviteler gerekir. Bilhassa kişiye, kişilere Türk olmadıkları hissettirilmek için yoğun faaliyetler yapılabiliyor ise böyle durumlarda ve dönemlerde bu ihtiyaç daha büyür ve daha yoğun bir hal alır.

Türk kültür bütünlüğü, siyasî, iktisadî bütünlüğünün tabanını, zeminini oluşturur. Bu zeminin millî sınırlar içinde ve dışında güçlenebilmesi, ona sahip çıkılmakla mümkün iken, bu sahiplenebilme işlemi kültürel köprülerin sağlanabilmeleri, güçlendirilebilmeleri ile olur. Halkbilimi ve onun kapsamında yer alan halk inanmaları kültürü bunun için önemlidir. Halk kültürü verilerinin tespiti, tasnifi ayıklanıp karşılaştırılması, birlikte yaşayan halkların yakından tanış olmalarını sağlar. Bu tanışıklılık inkârcılığa gitmeksizin paylaşımı doğurduğu nispette sosyal bünye güç kazanır. İhtilaflar ve tahrik, istismar unsuru olabilecek hususlar ortadan kalkar, kalkabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Millet olarak hiçbir zaman inkârcı bir ecdadın nesli, varisi olmadık, daima paylaşımcı olduk. Paylaşımda kavgayı değil, adaleti esas aldık. Bu tercihimiz bizi yıkıcılıktan alıkoydu, böylece daima yeni sentezler üretebildik, "senin" veya "benim"in yerine "bizim"i koyduk.

Biz; kavmiyetçiliği, insanların fizikî yapılarına bakarak değer vermeyi cahiliye dönemi anlayışı olarak kabul eden, kişiyi soyu-sopu ile değil, tutum ve davranışlarıyla değerlendiren, üstünlüğü takvada arayan, bununla birlikte; kendi kavmine arka çıkmayı ırkçılık olarak algılayanı, ırkçılık için çağrı yapanı, ırkçılığı kendisine dava edineni, bu yolda ölen ve öldüreni İslâm dışı sayan bir medeniyetin mensuplarıyız.

Anadolu kültürüne sahip çıkmakla, Anadolu'da milletin kültürüne yani Türkiye Cumhuriyeti kültürüne sahip çıkmış olursunuz. Sahiplenilen Anadolu Türk kültürüdür. Bu yargı bütün Türk ellerine teşmil edilebilir ve böylece Türk kültür coğrafyası adına sözcülük yapılmış olunur. Anadolu'nun ve onu da kapsayan Türk kültür çevrebiliminin araştırıcısı olmak, genel Türklüğün sahipliğini yapmak demektir. Kültürüne sahip çıkılarak sözcülük edilen millet, Türk milletidir. Bu itibarla siyasî Türkçülükten yola çıkılarak strateji alanını daraltmanın anlamı yoktur.

Sağlam bir teorik çerçeve çizilmeden, strateji ve bu arada kültür stratejisi üretmeye kalkmak; bilgi ve belgeler arasında yalpa vurmaktan, yerinde saymaktan, kurgulanmış, size ait olmayan stratejilerde yer almaktan daha ileriye gidemeyeceğiniz sonuçları doğurur.

Türk medeniyetine kültür katkısı veren, birlikte yaşanılan halkların dilleri de ve ürettikleri kültür de Türk kültürüdür.

Levent Şahverdi Arşivi

Doğru strateji, sağlıklı bilgilerden oluşur. Sağlam bilgi, sakat verilerden elde edilemez. Güvenilir bilgi ise çoğu kere bilgi kaynağının ana dili bilinmeden temin edinilemez.

Stratejisini oluşturacağınız toplumun araştırma merkezi, merkezin uzmanları, uzmanların yararlanabilecekleri ve sürekli yenilenilerek geliştirilmiş, büyük ölçüde tarafınızca oluşturulmuş bir arşivi olmalıdır. İşlenilmiş bilgilerin, konulmuş teşhislerin bilinmeleri de, sahibi siz olmadığınız stratejilerin tanınabilmeleri için gereklidir.

Milletin karşısındaki düşmanca uygulamalara yeni ilmekler kazandırılmıştır. Son yüzyılın ayırımcı hareketi tamamen etnik milliyetçiliğin üzerine inşa edilmektedir. Yakın dönemin Marksist-materyalist şovenizmi, küresel güçlerin dümen suyunda yeni ideolojik donanım edinmiştir. Kardeş halklar arasına sokulmak istenilen ihtilaf, âdeta bitmeyen bir kine dönüştürülmek istenmektedir. Çeşitli dönemlerde, farklı türden hatalar milletin değişik kesimlerinden gelmiş olabilir. Büyük milletler, zehri bal yaparak, kederi de paylaşabilen milletlerdir. Dış sömürü çevrelerinden rüzgâr alan yelkenliler, eninde sonunda millî rüzgârlar karşısında batmaya mahkûmdurlar.

Bu anlayışla çalışmalarını sürdüren "Halk Bilimi Araştırmaları Kültür ve Strateji Merkezi" mensuplarını kutluyor, başarılarının devamını diliyoruz.

ŞABAN GÜLBAHAR
AVRASYA BİR VAKFI GENEL BAŞKANI

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

SÖZ BAŞI

Büyü konulu bu çalışmanın yapılmasında, büyü inancının yapı taşlarına inilmesi tercih edildi. Konu irdelendikçe, verilerin özellikleri ve inanç sistemindeki yerleri bizi bu istikamete yönlendirdi. Yapılagelen büyü çalışmalarından farklı bir büyü irdelemesi yaptığımızı, çalışma ilerledikçe daha yakından görme imkânını bulduk. Halk inançlarında büyü inancının elementleri inanç sisteminde aranmalı idi. Biz bu arada, özel bir gayret sarf edip, ille de inanç sistemi ile doğrudan bağlantılı olma şartı ardına düşmedik. Sistemin yapı taşları, özellikleri ve fonksiyonları ile ele alınınca, irdeleme işleminden farklı bir sonuç çıkarılamazdı.

Büyü inancının, din inancı içerisinde bir yeri vardı. Tarihi süreç içerisinde büyü ve din, bir yaşlılık kıdemine sahiptiler. Bu hiyerarşide karşılıklı etkilenmeler yaşanmıştı. Biz çalışmamızda din konusunda Eski Türk İnanç Sistemi'ni büyük ölçüde esas alırken, incelediğimiz kültür coğrafyasında yaşam bulmuş dinlerin ve incelediğimiz toplumun tarih boyunca mensubu oldukları dinlerin katkısını da göz ardı etmemeye çalıştık.

Büyünün tarihî gelişim seyrini takipte ve din-büyü ilişkisinde yardımı, büyük ölçüde yapılmış çalışmalardan aldık. Büyünün dokusunu irdelemeyi bizzat yaptığımız alan çalışmaları ve benzeri özellik taşıyan yayınlardan yararlanarak yaptık.

Eski Türk İnanç Sistemi'nde sistemin temel taşlarını teşkil eden iyeler vardı. İyeler, ak ve kara olarak ayrılırlarken, beher gruba girenlerin özellikleri, sistem içerisindeki aynılık

Levent Şahverdi Arşivi

ve ayrılık arz eden fonksiyonları da vardı. Ak ve kara olanların kendi içlerindeki ilişkilerin yanı sıra, karşılıklı ilişkilerine dair de bilgiler vardı. Ayrıca bunların bitkiler âlemine ve cansız bilinenler âlemine mensup olanlarla da ilişkilerine dair araştırma sonuçları biliniyordu. Bütün bu yapılanma kapsamında, taraflardan birisi durumunda olan insanlar âlemi, insanlar vardı. İlişkiler, bu âleme büyü olarak yansıyordu.

Büyü insanlara yapılıyordu. Büyüden insanlar korunuyorlardı ve büyüden insanlar kurtuluyor, kurtarılıyorlardı.

Saçı, kurban, niyet, temenni, dilek gibi safha ve uygulamaları büyü inancında da vardı. Büyüden hareketle, yaşayan halk inançlarından yola çıkılıp mitolojik döneme yolculuk yapılıp, varsa uzak geçmişle yaşanılan zaman arasında bir bağ kurulabilirdi. Bizim halk inançları çalışmamızın amaçlarından birisi de budur. Aynı arayış gerekçesinden yola çıkılarak; rüya, fal, nazar, buta, tul gibi konuları da ele almayı düşünüyoruz.

Zaman içerisinde yaptığımız çalışmalardan; bağlamak-bağlanmak- bağlanmış olmak, sahiplenmek-sahiplenilmek-sahiplenilmiş olmak, basmak-basılmak-basılmış olmak, satmak-satılmak-satılmış olmak, örtmek-örtülemek-örtülenmiş olmak adeta şifre çözücü konumunda olan kavramlara ulaştık. Bunlar ve benzerlerinden yola çıkılarak büyü parantezinin açılabileceğini gördük.

Memoratlar türü çalışmalarımızın olması bize perdeyi büyük ölçüde aralamıştı. Keza efsaneler de perdenin arka yüzünü görmemizi bir hayli kolaylaştırmıştı. Bitkiler, hayvanlar, cansız bilinenlerin âlemler arası geçişinde insanlar âlemine mensup olanların konumuna dair farklı vesilelerle çalışmalarımız da olmuştu. Bu birikim de konunun irdelenmesine katkı sağladı.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu noktada; cemadî, nebatî, hayvanî, insanî ve ruhanî âlemler arası ilişkilerden, ruhanî âleme çok kere teğet geçtiğimizin de farkındayız. Ruh konulu yaptığımız çalışmalarla bu alanın ilişkilendirilmesini ayrıca ele alacağız.

Bölümlerin içeriklerinde bazı hallerde tekrara da yer verilmiştir. Bu duruma tartışma ortamının farklı oluşu yol açmıştır. Yapılan çalışmanın bölümlerini, bir üst başlık altında yeniden ele alınmaları yoluna gidilmemiş, zira bazı örneklemelerin tekrarlanması zarureti yaşanmıştır.

Çalışmalarımızı bu kitapta, farklı bölge isimleri başlıkları altında toplamak zorunda kaldık. Farklı zeminlerde tartışılıp geliştirilmeleri sağlansın istiyorduk. Bu nedenle farklı bölgelerde yapılmış kültür şölenlerini tartışma ortamı olarak seçtik. Ayrıca bölgesel veriler, halk inançlarının bu yakasını daha iyi görmemizi sağlıyordu.

Bu kapsamda; "Malatya ve Çevresi Halk İnançlarında Büyüsel Uygulamalar ve Türk Mitolojisi"[1], "Kayseri ve Yöresi Halk İnançlarında Farklı Vasat ve Anlamlarda Büyü"[2], "Akçaabat ve Yakın Çevresi Halk İnançlarında Büyü"[3] "Mersin ve Çevresinde Yaşayan Bazı İnançların Büyü Boyutu"[4] ve diğerleri bu şekilde oluştu veya bu bölümlerin ikmali şeklinde ele

---

[1] 19-21 Eylül 2018 tarihleri arasında Malatya'da düzenlenen **Uluslararası Malatya'nın Fethi ve Danişmentliler Sempozyumu**'nda bildiri olarak sunulmuştur.

[2] 04-6 Ekim 2018 tarihleri arasında Kayseri'de yapılan **I. Uluslararası Develili Âşık Seyranî ve Türk Kültürü Kongresi**'nde bildiri olarak sunulmuştur.

[3] 12-14 Ekim 2018 tarihleri arasında Akçaabat'ta gerçekleştirilen **Uluslararası Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu**'nda bildiri olarak sunulmuştur.

[4] 18-20 Ekim 2018 tarihleri arasında Mersin'de düzenlenen **Yeniceli Sıdkî Baba ve Mersin Yöresi Halk Kültürü Sempozyumu**'nda bildiri olarak sunulmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

alındılar. Araştırmalarımızı, "Örtülü Sözler ve Büyü" ile "Sivas Halk İnançlarında Ters Motifinin Büyüsel Boyutu" gibi çalışmalarımız izleyecektir. Bu çalışmamızda yer verdiğimiz bazı resimlerin alındığı sitelerin[5] yazar ve ilgililerine de bu vesileyle teşekkür ediyoruz.

Dr. Yaşar Kalafat
Halk Bilimi Araştırmacısı

[5] Selçuk Arı, "Kızıl Şaman", "Tengri-Tangrı-Tanrı", Tengri/Töre/Kam Otağı", https://tr-tr.facebook.com/groups/759.935.214.187.845/photos/; https://www.altayli.net/

Levent Şahverdi Arşivi

MALATYA VE ÇEVRESİ HALK İNANÇLARINDA BÜYÜSEL UYGULAMALAR VE TÜRK MİTOLOJİSİ*

Yaşar Kalafat**

"Ne kadar ilkel olursa olsun,
dinsiz ve büyüsüz halk yoktur."[1]

Giriş

Din-büyü bağlantısına halk inanmalarından hareketle bazı açıklamalar getirmek istiyoruz. Hiç şüphesiz, Allah indinde din İslâm'dır. Din ilk insanın yaratılması ile birlikte var oldu. İlahî tebligatçısız toplum bırakılmadı. Tebligatçısı olmayan toplum sorumlu tutulmadı. Din, Hz. Muhammed ile tekâmülünün doruğuna ulaştı. Dinin tekâmülü tamamlanmış oldu.

İslâm'da **büyü** yapmak, büyüye inanmak, büyüden yarar ummak **haram** kılınmıştır. Bu yasağın kapsamında büyü yaparak kaderlere müdahale etmek, Allah'ın takdirine karşı gelmek, O'na isyan etmiş olmak gibi bir boyutun da payı vardır.

---

* Bu çalışma, 19-21 Eylül 2018 tarihleri arasında Malatya'da düzenlenen **Uluslararası Malatya'nın Fethi ve Danişmentliler Sempozyumu**'nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr., Halk Bilimi Araştırmaları Kültür ve Strateji Merkezi, yasarkalafat@gmail.com, www.yasarkalafat.info

[1] Bronislaw Malinowski, **Büyü, Bilim ve Din** (Çev. Saadet Özkal), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000.

Levent Şahverdi Arşivi

Büyü yapan kimse, bu eyleminde birtakım güçleri kullanır. Sır mahiyetli bu güçlerin mahiyetini büyücü bilmektedir. Allah'ın gücünün dışında, üstünde güç yoktur. **Büyücü**, Allah'ın var ettiği, yarattığı, mevcudiyetinden haberdar olduğu güçleri, Allah'ın onaylamadığı alanlarda, onaylanmamış amaçlarla ve yöntemler izleyerek, büyü yapmak suretiyle, bilgiyi, yeteneği, yöntemi, yetki sınırlarını da aşarak amaç dışı kullanmış olmaktadır.

Halk inanmalarından izleyebildiğimiz ve Türk İnanç Sistemi ile örtüştürebildiğimiz kadarı ile yaratılmışların hepsinin sahibi, iyesi vardır. İnsanlar, hayvanlar, nebatlar ve cansız bilinenlerin âlemler arasında sahip veya ruh bazında ilişkileri vardır.

Malatya Yöresi Halk İnançlarında Büyüsel Uygulamalar

Yaratılışın ilk dönemlerinde, yaratılmışlardan insanoğlu, yaratılmışlardan bitkiler, hayvanlar ve cansız bilinenlerde de birtakım farklı evsafların, yeteneklerin, güçlerin olduğunu biliyordu. Bu bilgi ile donatılarak yaratılmıştı. Bu donanımın kapsamında, yaratılmışların bu farklı düzeyde ve çeşitlilikte olan özelliklerinin kendi içlerinde ve diğer âlemlerden olanlarla aralarındaki ilişkilerinde bir düzenleri, bir sistemleri de vardı. Modern zamanın düşünürü bu ilişkileri "ilkel insanda dini hayat" olarak algıladı ve **büyü-fal** olarak tanımladı.

Çağdaş bilimin karanlık ilkel ilişkiler olarak tanımladığı bu yapılanma, esasta vahiye dayalı tek tanrılı dinler ile çelişki içermiyordu. Allah indinde bir tek olan dinin yeni duyuruculari kendilerinden evvelkileri inkâr etmiyorlar, ancak

Levent Şahverdi Arşivi

tebligatçısı bilinmeyen veya mahiyeti yeterince anlaşılamayan dinî hayatı ilkel kabul ediyorlardı.

Bu açıklama, bütün dinlerde zamanla yozlaşma, esastan sapma, istismar edilmiş olma gibi dönem ve çevrelerin de olduğu gerçeğini inkâr anlamına gelmemeli.

Günümüzde dinin kapsamı dışında bir büyünün de olduğu bir gerçektir. Ancak ilkin din mi vardı, büyü mü? İnsanlığın başlangıcında din ve büyü ayrı kurumlar mıydı? İnsanlık bir dönem büyüyü din olarak mı bildiler? Bence, madde ötesi âlemle ilişkiler itibariyle din, özel anlamda "büyü" çağını da yaşadı.

Büyücünün büyü dili, büyük ölçüde sadece büyücünün bildiği bir dildi. Çok kere büyücü de kullandığı dili tam manasıyla bilmiyordu, bilemiyordu. Büyü malzemesinde bulunanların önemini öğrenmişti, ancak önemin nereden geldiğini yeterince bilen kaç büyücü vardır? İlk büyücüler, büyük büyücüler, çağırdıkları ruhların büyüdeki fonksiyonunu ayrıntılı bilirken, zamanla uygulama bir ayinin ezberlenmiş tatbikatına dönüşmüştür.

Bu noktada, nazarlık veya muskalar üzerinde durulabilir. Bunlara neden **kartal tırnağı** konulduğu sorusunu bilerek cevap verebilecek kaç nazarlık yapıcısı vardır? Semavî dinlerde okunan ayet ve surelerin mesajları, kaç dindar tarafından şuurlu yaşanarak uygulanma imkânı bulmaktadır? Fal, falcı ve fal bakmak da bazı bakımlardan aynı durumu yansıtır.

Bilinmeyen fenalık yapıcıların, bilinmeyen fenalıklara karşı iman edilerek, sığınılan her şeye kadir olan Allah'tan yardım dilenilirken, yalvarıp yakarışımız ana dilimizden değil ise, ifadelerimizin anlamına din dilini bilebildiğimiz nispette anlıyoruzdur.

Levent Şahverdi Arşivi

Din-büyü ilişkilendirmesi konusunda açıklamalar yapan Osman Karatay, süreklilik üzerinde durur ve "aslında din adamını ifade eden **mag** kelimesi, bugün bütün batı dillerinde **sihir** ve **sihirbaz**lığı ifade edecek şekilde, özellikle sıfat biçimiyle bulunur" demektedir.[2] Ayrıca, "Bizde büyücüye sadece **büyücü** deriz. Büyücünün ne bir zamanlardaki din adamlığı kimliğinden, ne kâhinliğinden eser kalmıştır" açıklamasını yapar.[3]

"Şaman tamamen hayata dönük ve olumlu eylemler gerçekleştirmek isteyen kişiliğiyle hiçbir zaman kara büyüye alet olmaz ve hiçbir zaman kötülük yapmaz; sahip olduğu yetkileri kişisel hizmetlerinde ve kendi savunması amacıyla bile kullanmaz."[4] M. Eliade, şamanları, cinler ve hastalıkların yanı sıra, kara büyü ile de savaşan kimseler olarak tanımlar.[5]

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi, Malatya ve çevresinde de **cin taifesi**nin büyü yapılması ve büyü bozulmasında, **cinciler** vasıtasıyla etkin rol oynadıkları inancı vardır.

Günümüz Anadolu'sunda din görevlisi, cinlerle, büyüyle ilgili alana kesinlikle girmek istemez. Büyü yapmayı veya yapılmış bir büyüyü bozmayı alanına uygun bulmaz. Dinen yasak hususlar olduğunu belirtir. Bu alanlarla ilgilenen kimselere cinci veya cinci hoca denilir. Bunlar da ayetlerden yararlanırlar. Din görevlileri büyü yapma ve bozmayı dinen

---

[2] Osman Karatay, **Bey İle Büyücü, Avrasya'da Tanrı Hükümdar Devlet ve İktisat Hakkında Dilin Söyledikleri**, 2. Baskı, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 33.

[3] Osman Karatay, **a.g.e.**, s. 33.

[4] Jean-Paul Roux, **Eski Türk Mitolojisi** (Çev. Mustafa Yaşar Sağlam), Bilgesu Yayınları, Ankara 2012, s. 117-118; Osman Karatay, **a.g.e.**, s. 35.

[5] Mircea Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2015, s. 27.

Levent Şahverdi Arşivi

uygun bulmamakla beraber, birtakım cinler gibi madde ötesi varlıkların mevcudiyetlerini Kur'an-ı Kerim'den hareketle kabul ederler. Hz. Muhammed'in onların da peygamberi olduğunu açıklarlar. Onlardan imansız olanların zarar verebileceklerini açıklarlar. Onların zararlarından korunmak ve kurtulmak için **Ayetü'l-Kürsi**, **Felak** ve **Nas** sürelerinin okunmasını da önerirler.

Büyü yapabilen, madde ötesi dünyaya uzanabilen, dolayısıyla geleceği görebilen kimsenin madde ötesindeki yaratıklarla irtibat kurarak veya müdahale ederek, onların sebep oldukları hastalıkları da tedavi edebileceğine inanılırdı. Bütün hekimler en baştan ve peşinen büyücü idiler.[6]

Madde ötesi varlıklarla insanoğlunun ilişkilerine dair bilgiler memoratlar ile ilgili çalışmalar münasebetiyle zenginleştirilebiliyor. Bu üç harfliler olarak örtülenme suretiyle kendilerinden bahsedilen varlıklara dair bilgiler edinilirken, bunların hocalar ve cinci hocalarla olan ilişkileri de öğrenilebilmektedir.[7]

Biz kült oluşturmuş sağaltma türlerinden; **bağlamak/bağlanmak, basmak/basılmak, örtmek/ örtünmek, satmak/satılmak, sahiplenmek/sahiplenilmek**ten hareketle, büyü konusunu irdeleyeceğiz.

Basmak-basılmak, uğurlu-uğursuz olmak gibi kara iyeler içerikli bir inanç şekli de bağlamak-bağlanmak-bağdan kurtulmaktır. Bazı yörelerde; düğün arifesinde yere çivi çakılması, ipe düğüm atılması, anahtarla bir kilidin kitlenilmesi, damadın bağlanılması anlamına gelir. **Çivi çakmak** daha ziyade

---

[6] Ayhan Bıçak, **Evren Tasavvuru / Kendini Bilmek ya da Evreni Kurmak**, Dergah Yayınları, İstanbul 2012, s. 325; Osman Karatay, **a.g.e.**, s. 39.

[7] Yaşar Kalafat, **Türk Halkbilimi İnanç Araştırmaları-I, Memoratlar-Astral Dünya Mitolojik Boyut**, Berikan Yayınevi, Ankara 2018.

Levent Şahverdi Arşivi

türbelerin gönderlerine niyetlenme adına yapıldığı bilinen Batı Anadolu ve Kuzey Afganistan'da görülen bir uygulamadır. Diş ağrısının tedavisi için, **Eshab-ı Kehf Mağarası**'na (Yedi Uyurlar Mağarası) çivi çakılır. Düğüm atma, iple veya parmaklarla bağlamaya matuf bir büyü şeklidir. **Anahtar açmak**, anahtar kapamak, anahtarla kısmet bağlamak ve açmak da keza çok yaygın büyü türleridir. Damadı ve gelini bağlamak, bağlanmalarına karşı tedbirler almak, bağdan kurtulmalarını sağlamak, halk kültürümüzde geniş uygulama biçimleri bilinen bir büyü türüdür.[8]

Halk tababetinde büyü karşıtı olarak, onu önleyici ve daha ziyade de hasarını tedavi edici olan muhtemelen üflemek, efsunlamak, parpılamak/parpulamak inancıdır.

Bu çalışmamızda, daha ziyade Malatya halk kültüründe yaşayan üflemek, efsunlamak, parpılamak/parpullamak inancı ile ilişkilendirerek büyüyü irdelemeye çalışacağız. Bu üç fiil halk tababetinde eş anlama da gelebiliyor denilebilir.[9]

Parpullama ile dağlama aynı veya büyük ölçüde aynıdır. Üfürük (efsun) konusunda bilgi verirken, E. Artun; "Bu tür işlerin büyük bir kısmını oluşturan **bağlama büyüleri**nin çözme yöntemleri birer sağaltma yolu sayılır. Keza **nazarlık** ve **muska**lar, insanın vücuduna gelecek zararlıları önleme bakımından sağlığı koruma araçlarıdır."[10] demektedir. Biz çalış-

[8] Yaşar Kalafat, "Alanya Yöresinde Kilit-Bağ, Kitlenmek-Bağlanmak", **Alanya Tarih ve Kültür Semineri-III**, Alanya 2004, s. 492-496.

[9] Yaşar Kalafat, "Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında Malatya ve Yöresi Örnekleri ile Üflemek-Efsunlamak-Parpılamak", **Geçmişten Günümüze Malatya Kent-Kültür-Kimlik Sempozyumu** (Malatya, 15-17 Nisan 2016, Atatürk Araştırma Merkezi'nce düzenlenmiştir.)

[10] Erman Artun, **Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü, Terimler Motifler Kavramlar**, Karahan Kitabevi, Adana 2014, s. 399.

Levent Şahverdi Arşivi

mamıza aldığımız, kutsal kabul edilen her türden yer ile nesneyi, kutsallık atfedilen her türlü uygulamayı büyük ölçüde bu anlayıştan hareketle irdeledik.

Efsunlamayı **büyü** çeşitleri içine alan çalışmalar da vardır. Böyle olunca onun Gök Tanrı İnanç Sistemi'nden beri varlığını sürdürdüğü söylenebilecektir.[11] Gök Tanrı İnanç Sistemi'nin kapsamında büyü var mı idi? Bu konuda emin değiliz. Efsunlama, nazar ve muska, tehlike olarak kabul edilen birçok şeye karşı yapılır. Bunların dışında, tehlikelere karşı başka korunma yolları ve araçları da vardır.

Kaşgarlı Mahmud'un (11. Yüzyıl), Divanu Lügati't-Türk'te yer verdiği "**bitig**" sözcüğünü; "muska, afsun/efsun, üfürük, yazı, yazılı şey, kitap" anlamlarında kullandığı biliniyor.[12] Oğuz Türkleri, **peri**lere ve **nazar**a karşı bir tür ilaç yaparlardı ve bu ilaç yapılırken veya kullanılırken "ey peri ısırılmış olasın" anlamında "**ısrık ısrık**" derlerdi. Kaşgarlı Mahmud, "**ısrık**" sözcüğünü; "nazara ve cin çarpmasına uğramış çocukları tedavi ederken kullanılan bir söz" şeklinde açıklamıştır.[13]

Genelde sar'a hastalığına yakalanmış olan kimselere cin çarpmış denilir. Cin çarpmış kişiler, Doğu Türkistan'da hemen hemen her köyde rastlanan Bahşi'lerce tedavi edilir. **Bahşi**, cin çarpmış bir kimseye önce muska, sonra ta'viz verir, daha sonra da üfler. Üfleme bir tutam **söğüt dalı** alınarak

---

[11] Ahmet Eker, "**Nazar (Göz Değmesi)-Kayseri ve Çevresinde Nazar ve Uygulamaları**", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2000.

[12] Kaşgarlı Mahmud, **Divanu Lügati't-Türk Dizini** (Çev. Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972, s. 21; ayrıca bkz. Kaşgarlı Mahmud, **Divanu Lügati't-Türk** (Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun - Ziyat Akkoyunlu), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 590.

[13] Kaşgarlı Mahmud, **a.g.e.** (2014), s. 657.

Levent Şahverdi Arşivi

yapılır. Okuyup üflemeden sonra, söğüt dalı ile hasta olan kişiye vurur.[14] Şamanlar cin çarpmasına karşı tılsım türü uygulamalar yapıyorlardı, kamlar da yapıyorlar mıydı? Kam ve şaman sözcükleri, tarihin her döneminde ve tüm coğrafyalarda tamamen eş anlama mı geliyordu?

Efsun/afsun, nefes, urasa, ıraklama, parpılama/darpılama deyimlerinin arasında karşılanan ihtiyaçlar arasında büyük bir ayrılık görülememektedir. Üfürükçüden murat, okuyarak üfleyen demektir.[15]

Biz, "**satılma**", "**satın alınma**" şeklindeki inancı, **Abülvahab Gazi Türbesi** etrafında oluşan inançlardan hareketle irdeleyeceğiz.[16]

Çocukları yaşamayan anne adaylarının, çocuklarını büyüsel bir törenle çok çocuklu anneye satılarak onların yaşayabilmelerini sağlama inancı Malatya yöresinde de vardır. Birçok yerde, çok çocuklu ailelerin erkek çocuklarını büyüttükleri beşikler, çocukları yaşamayan anne adayları tarafından bu maksatla alınır.

İsmail Görkem, Abdülvahab Gazi'yi incelediği çalışmasında[17]; "Malatya'nın Kale köyündeki kabirleri daha çok çocuğu olmayan kadın ve erkekler birlikte ziyaret etmekte ve kadınlar burada kendilerini ziyarete satmakta olup, bu hadise bir tören şeklinde olmaktadır" diyerek, yaptığı açıklamada şu bilgileri vermektedir:

---

[14] Harun Güngör, "Kayseri'de Yaşayan Uygur ve Kazak Türklerinin Bazı Adet ve İnanışları", **Millî Folklor**, Sayı: 14 (Yaz 1992), s. 10.

[15] Cemal Anadol, **Tarihten Günümüze Kadar Doğu ve Batı Kültürlerinde Halk İnanışları: Büyü (Sihir-Tılsım-Cin Çarpması)**, Kamer Yayınları, İstanbul 1997, s. 268.

[16] Yaşar Kalafat, a.g.y.

[17] İsmail Görkem, "Abdül Vehhâb Gazi'ye Ait İnanış ve Gelenekler", **İnönü Üniversitesi II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu**, Malatya 1987, s. 133-137.

Levent Şahverdi Arşivi

"**Kral Kızı Ziyareti**'ne giden kadın, ilkin niyet eder, sonra boynuna **dolak**, **yular** gibi bir şeyler dolar. Oradaki para kapışmaya gelen çocuklardan birini seçer ve yuların ucunu ona verir. Çocuk yuları çekerek kadını kabrin etrafında 3 defa dolandırır. Çocuk bu esnada 'kulunsuz **kısrak** satıyorum var mı alan' diye bağırır. Çevredeki çocuklar 'üç bin, beş bin, on bin' diyerek fiyatı artırırlar. Kadının kocası ise 'yüz bine bana yarar' diye bağırır. Bunun üzerine fiyat artırımı durur. Çevreden hayırlı olsun dileklerinde bulunulur. Bunun üzerine kadın Abdülvahâb Gazi'nin kabrine yüzünü sürer, dileğini diler. Mezarın ayak tarafında bir ufak **mağara** vardır. O mağarada kesilen kurbanların omaca ve kaburga kemikleri bulunmaktadır. Kadın, '**Bismillah**' der ve kolunu uzatarak mağaradan bir **kemik** alır. Eline omaca kemiği gelir ise kadının oğlu olacağına, kaburga kemiği gelir ise kızı olacağına inanılır. Doğacak çocuk erkek olur ise ona Abdülvahab, kız olur ise Zeynep ismi verilir." Bu tespit, **isim-büyü** bağlantılı kapsamında düşünülebilir.

İ. Görkem konuyu irdelerken de; "Müslüman Başkurtlarda da, çocuk doğduğu zaman ebe onu alır dışarı çıkar, birkaç ev dolaştıktan sonra çocuğun babasının evinden pencereden dışarıya, 'yabancı ülkelerden bir çocuk getirdim satın alan var mı' diye seslenir, pazarlık başlar ve çocuk için ağırlığınca demir verilerek çocuk satın alınır. Çocuğa, Demir, Satıpaldı veya Satılmış gibi isimler konur. Bu bulgu, bize göre anne-doğum içerikli büyüde babanın rolüne örnek teşkil edebilir. Yakutlarda **Ölüm Ruhu**'nu aldatmak için yeni doğmuş çocuk komşulardan birine satılır." bilgisini vermekte ve her iki uygulamadaki paralelliğe vurgu yapmaktadır. Teşhisinde ise, "bu motifin Tevrat kökenli olduğunu, Sünni inançlı ke-

Levent Şahverdi Arşivi

simde görülmeyen motifin, halkı gayri Sünni olan Kale köyüne buradan geçtiğini, nitekim bunun **Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli** ve **Velâyetnâme-i Hacim Sultan**'da da tespit edildiğini"[18] belirtmektedir.

Yazar, tespitlerini irdelerken de; "Omaca ve kaburga kemiklerinden hareketle çocuk cinsiyetini belirlemenin bir **falcılık** olduğu, **Şamanizm**'deki kemikle fal bakma uygulamasının bir devamı olabileceği, Şamanizm'de **yağrıncı** olarak bilinen bu uygulamanın Eski Yunan ve Roma'da görüldüğü, **aşık kemiği falı**nın Nogaylar, Özbekler, Kırgızlar ve Kazaklar arasında da olduğu, evlatlığa kabul törenlerinde de çocuğun eline ilikli aşık kemiği verildiği" bilgisini vermektedir. Şamanların omaca kemiklerinden değil, kaburga ve âşık kemiklerinden fal baktıklarına vurgu yapmaktadır.[19]

Bağlamak, bağlanmak, bağlı olmak, halk inançlarında fiziki bağın ötesinde inanç içerikli anlam da taşırlar.[20]

Malatya ve çevresinde gelin ocak olarak bilinen mekânlara götürülür, boynuna takılmış iple **incir ağacı**na bağlanır. Çocuğu olmayan kadın, çocuk sahibi olabilmesi için, ayaklarından incir ağacına asılarak bir müddet orada bekletilir.[21]

Türk kültürlü halkların halk inanmalarında **ağaç kültü** bilinirken, biz Azerbaycan/Şeki'de kutsiyet atfedilen bazı ulu

[18] İsmail Görkem, a.g.y.
[19] İsmail Görkem, a.g.y.
[20] Yaşar Kalafat, "Güney Kafkasya'da Ortak Halk İnançları: Damat/Güvey Bağı", **Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında -Geçmişten Günümüze- Kişioğlu**, Berikan Yayınevi, Ankara 2016, s. 95-127.
[21] Mehmet Yardımcı, "Malatya'da Mistik Kaynaklı Halk Sağaltmacılığı ve Bazı Halk İnançları", **İnönü Üniversitesi III. Battal Gazi ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğleri**, İstanbul 1989, s. 267-276.

Levent Şahverdi Arşivi

ağaçlara **kızıl kurdele** bağlandığına şahit olduk.[22] Keza ulu çaylar, başında dua edilen, mukavele yapılan, ant için seçilen, üzerinden geçilince varsa büyünün bozulacağına inanılan yerlerdir.[23] Tunceli yöresinde, kutsal kabul edilen Munzur çayının bu özelliğe sahip olduğuna inanılır.[24]

Yakapınar Tahtacılarında **şekerle bağlama** diye bilinen sünnet ve evlilik toylarında yapılan bir uygulama vardır. Şekerler bir **ip**e dizilir. Sünnetlerde **sünnet** olacak çocuğun anne ve babası, düğünlerde de erkek tarafında kadınlar şeker bağlarlar. İpe şekeri takan **gönül bağışlama** olarak bilinen uygulama ile misafir olarak gelen ev sahibinden bir şişe **rakı**, bir **horoz** gibi şeyler ister. Onlar alınıp getirildiğinde sünnetli çocuk veya gelin ile çocuk bağdan kurtulmuş olur. Gelinin geldiği gün, gelin veya damat bağlanır, ertesi gün ise oğlanın annesi veya yengesi bağlanır ve açılır. Şeker takan ve takılan birlikte oynarlar.[25]

Şeker bağlama uygulaması bizde yeni çiftlerin veya sünnet olacak çocuğun haklaşması gibi bir uygulama intibaı bıraktı. Yeni gelinin yolunun kesilerek, kesenlere bir hediye verilmesi gibi. Bu uygulamaya bize göre saçı gözüyle de bakılabilir.

Bu uygulamadaki gelinin ve damadın yakınları tarafından bağlanması, kem niyetlerle yapılabilecek bağlamaya

---

22 Yaşar Kalafat, **Türk Kültür Coğrafyasında Kafkas Halk İnançları**, Berikan Yayınevi, Ankara 2017, s. 212.

23 Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Mitik-Mistik Kavşakta Su**, Berikan Yayınevi, Ankara 2014; ayrıca bkz. Yaşar Kalafat, "Ağrı Yöresi Örneklemeleri İle Türk Kültürlü Halklarda Su Kültü", www.yasarkalafat.info

24 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan Yayınevi, Ankara 2010, s. 171-172.

25 Kaynak Kişi: Mehmet Mercanoğlu.

Levent Şahverdi Arşivi

karşı adeta bir koruyucu tedbirdir. Bağlı bir kimse tekrar bağlanamamaktadır. Yakınlarınca bağlanan çiftlerin bağının çözülmesi zor olmayacaktır.

Bağlama, bir büyü ve bağı açma da büyüden kurtulma olayıdır. Halk arasında iyi amaçlı yapılan büyü mazur görülür, fenalık için yapılan ise çok günah sayılır. İslâm, büyünün her türlüsünü yasaklamıştır. Büyü bir noktada kadere, yazgıya ve insan iradesine karşı isyandır. Büyüyü bozmak için yapılan işlem de bir anlamda büyüdür. **Kara büyü**, **ak büyü** tanımları buradan gelmiş olmalı.

Bağlamanın çeşitli türleri vardır. Sık görülen şekli ipe düğüm atarak **iple bağlamak** ve çözmektir. Doğu Karadeniz'de damat **tabanca** ile de bağlanır. Farklı maksatlarla farklı şeyler bağlanabilir. Mesela **düşman ağzı**, salgın hastalığa yol açan **mikrop**, ağır **kış şartları** da bağlanabilir.

Anadolu kırsalında kız istemeye giden oğlan evi, kız evinin ağzını bağlayarak onların olumsuz davranmalarına mani olmak ister. Bunun için çorap gibi giysilerin **ters** giyildiği olur. Böylece muhtemel olumsuz gelişmenin ters döneceğine inanılır.

1950'li yılların öğrenci imtihanlarında hocaların ağzı bağlanarak zor soru sormaları önlenmek istenirdi. Bunun için imtihan odasının kapısına bir toplu iğne saplanırdı.

Şeker bağlama uygulamasındaki bağlamada da bir talep, talebin karşılanması için bir istek ve isteğin yerine getirilmesi üzerine bağın çözülmesi vardır. Günümüzde bu uygulama gizli saklı olmaktan çıkarılmış, tatlıya bağlanmış bir eğlenceye dönüştürülmüştür.

Kutsal mekânların etrafında **tavaf** edercesine dönme şeklindeki uygulama, Türk kültürlü halkların halk inançlarında çok görülen bir uygulama şeklidir. Dönmede, hasta

Levent Şahverdi Arşivi

olanlar sırtta ve çocuklar kucakta da taşınırlar. Bazı hallerde **adak** türü ile mesela keçisi ile dönen de olur. Dönme esnasında dualar okunur, dilekler fısıldanır. Dönme, çoğu zaman **3 defa** veya **7 defa** yapılmaktadır. Etrafında dönen, etrafında döndüğü mekânda var olduğuna inandığı **büyüsel güç**ten yardım talep etmiş olmaktadır. İslâm'da ancak Allah'a kulluk edilip sadece Allah'tan yardım istenileceği için, bu tür uygulamayı uygun bulmayan din görevlileri, bu konuda uyarıda bulunurlar. Bu uygulamalar şirk, Mutlak olanın iradesine ortaklık olarak kabul edilir. Yapılan uygulama büyü mitleri içeriklidirler.[26]

Dolaştırma işleminin çocuklara yaptırılmış olması, **buluğ çağı** ile ilgili olabilir mi? Zira satışa çıkarılan kısraktır, dişidir, kulunsuzdur, sahipsizdir. Onu pazarlayan ya dişi olmalı veya erginlik çağına girmemiş bir erkek olmalıydı. Bize göre tespitin bu bölümü tamamen halk inançlarındaki kişioğlu kültü[27] ile ilgilidir.

Halk inanmalarında sahiplenme, sahipli olma şeklinde inançlar vardır. **Güneş** battıktan sonra yerlerin bağlanıldığına, sahiplenildiğine inanılır. Ulaşılması güçleşen gömülerin sahipliliğine ve sahibinden onay alınması için bir saçı veya kurban gerektiğine inanılır. Erzincan ve Erzurum yöresinde olduğu gibi, Malatya ve çevresinde de **yatır**lara satılan, yaşayamayan bebeklerin, oradaki ismi bebeğe verilen ulu zat tarafından sahiplenilip korumaya alındığına inanılır.[28]

[26] Bronislaw Malinowski, **a.g.e.**, s. 123.
[27] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında -Geçmişten Günümüze- Kişioğlu**, Berikan Yayınevi, Ankara 2016.
[28] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, s. 283.

Levent Şahverdi Arşivi

Öte yandan, halk inançlarındaki sahibi olmak, sahiplenmiş olmak inancı da bu bulguda yer almaktadır.[29] Bu uygulamada, sahiplenmek suretiyle çocuk edinmeye mani olan **kara iye**nin sahipliğine son verilmiş, yatırın icazeti ile kadının eşi onun sahibi olmuştur. Kara iyelerin büyüsel güçlerine, onların bu güçlerinden gelebilecek çeşitli fenalıklarına mani olmak için sahiplenmeleri engellenir veya son verilir.[30]

Büyüsel seremoninin çocuk isteminden evvelki bölümü adeta nikâh kıyılma safhasıdır. Çiftlerin birlikteliği için onay alınmıştır. Kadın yüzünü yatırın taşına sürmekle, yatıra şükrünü, şükranını belirtmiş olmaktadır. Mağaradaki kurban kemikleri de kesilen şükür kurbanı kemikleridir. Artık çiftler sahipsiz değildir, yatırın koruması altına girmişlerdir. Bu nokta ayin ve tılsımın örtüştüğü noktadır.[31]

Zamanı geldiği halde ayağını yere basamayan çocuğa "**basılmış**" denir. Basılmış çocukların tedavisi için bunların ayakları bir iple bağlanır ve Cuma namazından ilk çıkana bu ip kestirilir. Basılmak-basmak hayatın diğer safhalarında da görülür.[32]

Nazardan korunmak için çocukların yüzlerine kömür sürülerek güzellikleri saklanırken, bu uygulama bazı yerler de çok güzel genç gelinler için de yapılır. Hatta yeni sağılmış ineğin süt kabına da bir parça **kömür** atılır. Kömürün hikmeti

---

[29] Yaşar Kalafat, "Kocaeli Halk İnançlarında Yaşamakta Olan Mitolojik Bir Kavram: Sahiplilik", **Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri (02-04 Mayıs 2014, Kocaeli), Cilt: III**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2015, s. 1743-1752.

[30] Yaşar Kalafat, a.g.y.

[31] Bronislaw Malinowski, **a.g.e.**, s. 60.

[32] Yaşar Kalafat, "Balıkesir ve Yöresi Örnekleri ile Halk İnançlarımızda Basmak ve Basılmak Kavramları ve Mahiyetleri", **Birinci Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (01-02 Haziran 1998)**, Balıkesir 1999, s. 418-422.

Levent Şahverdi Arşivi

kara oluşundan ve ocak ile olan bağlantısından geliyor olabilir.

Malatya yöresinde görülen **efsunlama**nın bir türünün de "**tu-tu-tu'lamak**" olduğunu belirtelim. Bazı uygulamalarda üflenerek, bazı yörelerde de tükürür gibi yapılarak uygulanır. Tu-tu-tu'lamayı yapan kimse, bir süre hastayı, nazarlıyı, büyü yapılmış kimseyi veya bir şeye uğramış olanı okuduktan sonra, "tu-tu-tu bismillah" diyerek şifa niyetine üfler, bazen de büyü bozmak için **parpı** yapılırken, özel terliğin, **yeşil papuc**un arkası ve bıçağın tersi vurulur.

Tu-tu-tu bismillah uygulaması gece eşikten dışarı sıcak su dökülürken de yapılır. Bu saatlerde üç harflilerin zarar görmelerinden kaçınılır. Onlardan gelebilecek zarardan kaçınmak için böylece tedbir alınmış olunur. Bu uygulama da sadece Malatya yöresine mahsus değildir.[33]

Yörede, **ateş** su ile söndürülmez, su dökülmesi zarureti var ise Anadolu'nun genelinde olduğu gibi, Doğu Anadolu'da da "tu tu tu bismillah" denir. Zira ateşin de sahibi vardır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da akrep sokması halinde, bu konuda el almış kimse, zehrin vücuda fazla yayılmasını önlemek için keza tu-tu-tu'lama yaparak koruma işlemini başlatır. Allah'ın adıyla başlamak, genel ve mutlak koruyucu kolaylaştırıcı olarak bilinir.

Tu-tu-tu'lama bir nevi destur-izin anlamına gelir. Geceleyin çocuk açık havada çişe tutulmak isteniyor ise "destur destur savuş" denir. Böylece tekin olmayanlardan gelebilecek zararlara karşı korunulmuş olmak istenir.

---

[33] Yaşar Kalafat, "Gök Tanrı İnancından Günümüze Kadar Efsunlama 'Tu-tu-tu'lama Uygulamaları", **II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri (20-24 Kasım 1991, Adana)**, Çukurova Üniversitesi Yayınları, Adana 1993, s. 271-286.

Levent Şahverdi Arşivi

Tasavvuf bilginlerinden halk inancı çalışanlara yardımcı olmak isteyenler, Müslüman cinlerin insanlara zarar vermeyeceklerini anlatırlar. Pencerelerin dışarıdan önlerine kuru soğan ve kuru sarımsak kabuklarının konulmasını ve koyarken de "gıdanız olsun" veya "silahlarınız olsun" denilmesini önerirler. İnsanlara zarar veren cinlerin imansız olanları olduğunu, bunların hayvanlarına da "in" denildiğini açıklarlar.[34]

Nazarlık olarak bilinen birçok uygulama, aynı zamanda büyü içerikli uygulamalardır. Bunlar, koruyucu büyü özelliklidirler. Anadolu'nun birçok yerinde, bu arada Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bağ ve bahçelere bir sırık üzerinde konulan **boynuz**ları ile kurutulmuş öküz ve koçbaşları bu türden koruyuculardır. Bazı yörelerde hâlâ rastlanan ambar ve ahır kapılarına çakılan **kuru at kafaları** da bu türdendirler. Bunları Kuzey ve Güney Kafkasya'da müzelerde de görmek mümkündür. Bitkilerden dikenli olanlar ve hayvanlardan boynuzlu olanların boynuzlu kafaları bu maksatla kullanılır.

Erzurum'da 2000'li yılların başlarında korunmak için dış kapının üst kısmına boynuz çakılmış evleri görmek mümkündü. Safranbolu'da ve Batı Karadeniz evlerinin birçoğunda aynı amaçla binaların dıştan duvarlarına geyik boynuzu çakılırdı.

[34] Sebahattin Güngör, "Tasavvuf Notları", Ağustos 2018, Burhaniye.

Levent Şahverdi Arşivi

Nazarlık olarak bağ ve bahçelere asılan kurukafa

Bu kültürün derinliklerinde de Şamanizm'in izlerini aramak gerçekçi bir arayış olur. Altaylarda bu uygulamalara çok sık rastlanır.

Sözlü kültürde, büyü farklı bir formatta yaşamaktadır. Büyü adeta temenni, hatırlama veya anmanın kapsamında yer alabilmiştir. Bu tespiti Malatya ve çevresinden de örneklemek mümkündür. Mesela "olumsuz düşünme" denir. Sonucu hayati öneme haiz haberler için "fena sonuçlara çağırım yapma" denir. Yahut olumsuz bir sonuç kastedilerek "onu hatırına getirme" denir. Menfiyi, negatifi, karayı çağırmanın büyüsel olumsuz gücüne inanılır. "Menfi düşünürsen menfi olur" denir.

Bazı kimseler için "şom ağızlı" denir. Onlara "açma şom ağzını" şeklinde veya "ağzını hayra aç" ikazı yapılır. Adeta kişinin ayağında, elinde, uğurlu olmak veya olmamak aranırken, lafzı uğursuz olan tipler veya uğursuz söz eden tiplerin de olduğuna inanılır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu inanç şeklinin vakit bağlantısına dair örnekler de vardır. Akşamın dar vaktinde "şeri anlar" denir. Ayrıca "saatine rastlar, Allah muhafaza, kargış etme, tutar" denir.

Bir diğer sözlü büyü şekli veya sözde büyüsel güç arama inancı da amansız hastalıkların ismi geçince adeta o isim pusuda bekleyen bir **kara güç** gibi kabul edilir ve hemen "evimizden, eşiğimizden, çoluk çocuğumuzdan ırak" denir. Bu esnada ya tahta gibi vurulunca ses çıkaran bir nesneye birkaç defa vurulur veya kulak memesi çekilir. Bu uygulamayı da Malatya ve çevresi halk inançlarından örnekleyebiliyoruz.

Bu büyüsel içerikli uygulamayı gece geç vakit cin, şeytan gibi varlıklardan bahsederken de görebiliyoruz. Bir dönemin belki totemi olabileceği üzerinde de durulan yılan, kurt, ayı gibi bazı hayvanların ismi gece geç saatlerde yapılan konuşmalarda yer alır ise bunların isimleri açıkça söylenilmez. Bunlar için kullanılan 'yerde sürünen', 'dik kulak', 'koca pabuç' sıfatları örtülenerek söylenilir.

Zifaf gecesi, gençlerin başarısız olmaları için düşmanları tarafından bağlanılmaları, muhtemel bir bağlamaya karşı korunma ve bağdan kurtulma inancı, Türk kültür coğrafyasında yaygın iken, bu inancın Malatya yöresinde de yaşadığını görüyoruz.

Düğüm atılarak yapılan bağlama şeklinin biz evvelce farklı varyantlarını belirlemiştik. Bıçak ile yapılan uygulama daha ziyade "**kurtağzı bağlama**" uygulamasını andırıyor.[35] Çivi çakılmasını biz, ağrı dindirme ve yatır gönderlerine adak bağı bağlanmasından hatırlıyoruz. Bağlanmadan korunmak

[35] Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında Kurt Ağzı Bağlamak", **Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'a Armağan**, Kayseri 2006.

Levent Şahverdi Arşivi

için alınan tedbirler, bizim için yöntemin mahiyeti olarak yabancı değildi. Aslı'nın Kerem'e olan aşkına mani olamayan **Kara Keşiş**, onu büyü yoluyla kendisine nikâhlar/bağlar. Aslı çok istemesine rağmen daha evvel sahiplenildiği için büyü yaparak sahiplenen izin vermediği için Kerem'e kavuşamaz. Böylece bir büyülenmeye karşı daha evvel yapılmış büyü ile engel olunmak istenmiştir.

Yörede, **Cuma** günleri cami minberinin altından geçmenin hastalıklara iyi geleceği inancı vardır. Altından geçme, kara iyeleri aldatma için yapılan bir âlem değiştirme olayıdır. Bu maksatla, gökkuşağının, atın, gelinler kaynananın, yenilen pehlivan yenenin koltuğunun altından geçer. Kaya deliğinden, delikli taştan, ağaç kovuğundan geçildiği olur. Cami etrafında geliştirilmiş eski dinlerden İslâm'a sokulmuş bu tür yüzlerce inanç vardır.[36]

Malatya Yöresi Halk İnançları ve Türk Mitolojisi

Malatya ve çevresinde, birkaç yıl öncesine kadar **güneş ve ay tutulması** sırasında, halk tarafından ezan okunur, tekbir getirilir, silah atılır, teneke çalınarak gürültü yapılırdı. Kökü Türk mitolojisine dayanan ve Anadolu'da olduğu gibi Türk dünyasının birçok yerinde mevcut olan bu inanca göre, ayı koruyan iki köpek vardır. Bunlar uyuyunca, Cıngolaz veya **Cıngıloz** diye bilinen bir **yılan/ejderha** ayı yemeye/yutmaya gelirmiş. Yapılan gürültüden amaç, ayın bekçisi olan köpeklerin uyandırılarak, yılanın ayı yutmasını önlemektir. Cıngolaz veya Cıngıloz da **Al Karısı** gibi bir kara iye olarak

[36] Yaşar Kalafat, **İslâmiyet ve Türk Halk İnançları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Levent Şahverdi Arşivi

bilinir. Bazı yörelerimizde, ayın tutulması ayın bağlanması olarak da tanımlanır.

Ay tutulması

Al Karısı, Al Avradı, Al Kızı, Al Basması inancı, Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır. Ondan korunma çareleri de az, biraz farklılıklar gösterse de hemen hemen aynıdır. Şekline, yaşadığı yere dair çeşitli anlatılar vardır. Konunun uzmanları Bahaeddin Ögel[37] ve Abdülkadir İnan[38], bu inancın Türk mitolojisindeki yerine dair bilgi vermişlerdir. Bu inanç, Anadolu Türk kültür coğrafyasında da doğal olarak yaşamaktadır.

---

[37] Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, I-II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1971-1995; **İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi-Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

[38] Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972; **Eski Türk Dini Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976; **Makaleler ve İncelemeler, I-II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

Levent Şahverdi Arşivi

"Eski Türk İnançları" tanımı, çok kere de eski Türk Dini olarak geçmektedir. Bu ifadenin araştırmacıların gündemine taşınmasında bizim yaklaşık 30 yıl kadar evvel yapmış olduğumuz çalışmanın da payı olmuştu.[39] Evvela belirtmek gerekir ki, halk inançları tamamen yaşanan din değildirler. Halk inançları tamamen din olmadıkları gibi, dinin de tamamen dışında değillerdir. Onlar mevcut dinlerin halka yansıyış şekilleri veya mevcut dinin halk tarafından algılanış biçimleridirler. Şüphesiz mevcut dinlerden sadece birinin değil ve aynı zamanda mevcut olmayan dinlerin de izlerini taşırlar. Bu açıklamadan sonra, Türklerin ilk dinlerinin tarihi, asgari Türklüğün tarihi kadar eskidir. Zira ilk inanç, ilk insanla başlamıştır. Buradan hareketle denilebilir ki, Türklerin tanış oldukları dinlerin hepsi onların şu veya bu şekilde eski dinleridir. Türklerin çok büyük çoğunluğu bu gün Müslüman iken, bu dinin kapsamına girmeyen dinlere mensup dinler de vardır. Bu dinlerin bir kısmı Müslüman Türklerin eski, yani bir, iki veya üç evvelki dinleri idi veya Müslüman Türkler bu dinlerin bir kısmı ile sıralı tanış olmadan İslâmiyet'e girdiler.

Bu izaha rağmen Türklerin eski dinleri veya inançları tabiri ile anlatılmak istenilen ne idi? Bize göre, Eski Türk İnancı, tepesinde Tengri/Tanrı'nın bulunduğu birtakım kültlerden oluşmuş bir sistemdi. Bu inanca, Ulu Tanrı anlamında "**Gök Tanrı İnancı**" da deniliyordu. Büyücülük, falcılık, ruhçuluk anlamına da gelebilecek olan Şamanizm, Türkler arasında da yayılma alanı bulmuş olsa ve Türk dini ile çağdaş olsa da Türklerin dini değildi. Zira Şamanizm anlam kayması olmasına rağmen din değildi. Şaman daha ziyade ruhlarla ilgilenen bir inanç görevlisi iken, Türklerin dini görevlisi bize

[39] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, 1. Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1990; 6. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.

Levent Şahverdi Arşivi

göre **Kam** idi. Din görevlisinden hareketle isimlendirme gerekir ise Türklerin o dönemdeki dinine Şamanizm değil, belki **Kamizm** denilebilirdi.

Hal bu olunca; Lamaizm, Manihaizm, Budizm, İsevilik ve Museviliğin birçok mezhebi ile Muhammedî olmadan evvel tanış olmuş Türklerin eski dinlerinden söz ederken, Gök Tanrı İnanç Sistemi'nden bahsetmiş oluyoruz.

Konuya girerken birtakım habis ruhlar ve bunların zararları ile korunma şekillerinin olduğundan bahsetmiştik. Bunlara halk inançları çalışmalarımızda **kara iyeler** diyoruz. İslâmî terminoloji ile dillendirmek gerekirse, bunlar için belki cin, imansız cin, şeytan gibi tabirler uygun olabilir. Bunlar ile mikropların bir şekilde bağları var mıdır? Hepsi için aynı şey söylenilebilir mi? İnsan muhayyilesi bunları gerçeklerine rağmen ne tür şekillere sokmuştur? Bütün bunlar üzerinde durulması gereken hususlardır. Bizim bildirimizin öncelikli alanı kapsamına girmemektedirler.

Kara iyeler hayatın her safhasında vardırlar. **Hamile** kalamayan veya erkek çocuğu olmayan, çocuğu veya erkek evladı yaşayamayan bazı hanımlar bunun sebebini kara iyelerde ararlar. Kısmeti çıkıp evlenemeyen gençler, bilhassa kızlarımızdan bir kısmı kara iyelerde sebebi ararlar. İnanca göre zifafta başarılı olamayan çiftlere kara iyeler sebep olmuştur. Hamilelik ve lohusalık dönemlerinde anne ve bebeğin uğrayabileceği hastalık ve ölümlerin de sebebi olarak kara iyeler düşünülmüş ve inanılmıştır. Kara iyelerin insanlar üzerindeki etkileri insanlar öldükten sonra da devam ettiği inancı vardır. Ayağı basamayan çocuktan konuşamayan çocuğa ve birçok daha ziyade psikolojik mahiyetli hastalığın kara iyelerden geldiğine inanılır. İye bilindiği gibi sahip demektir. Birçok gücün çeşitli sahipleri varken, kara iyeler bazen bir ve bazen de birden fazla arazın, tersliğin, istenmeyen

Levent Şahverdi Arşivi

gelişmelerin sahipliğini yaparlar. Bunun için insanlardan bazıları onlardan korunmak ve kurtulmak için inanç içerikli bazı uygulamalar geliştirmişlerdir. Onların yaşadıkları yerler, etkili oldukları günün saatleri, insan hayatının dönemleri halk inançlarında belirlenmiştir.

Kara iyeler, sadece insan sağlığından hareketle onların hayatlarında etkili olmazlar. İnanca göre onlar berekette, kuraklıkta, fazla yağışta, güneşsiz geçen günlerde, İnsanların hastalanmalarında, çocukların ayaklarını basamamalarında, yeni evlilerin ilk gecelerinde başarılı olamamalarında, hayvanların ve tarlaların verimlerinde de etkili olurlar. Kara iyelerin kara tutumları gibi bir de **ak iyeler** vardır. Bunlar da adeta aklayıcı paklayıcılardır. Kara iyelerin hışmından korunmak ve kurtulmak için yapılan birtakım inanç içerikli uygulamalar gibi, ak iyelerin de hayırlara vesile olan tutumlarını sağlamak veya sağlanılmış hayırlara vesile olan tutumları için şükran belirtmek adına yapılan inanç muhtevalı tatbikatlar vardır. İslâmî terminoloji ile ak iyeler için belki **melek** benzetmesi yapılabilir. İslâm'a göre her şey Allah'ın iradesindedir. Mutlak olan O'dur.

Eski Türk inançlarının devam eden uzantıları arasında kişioğlunun da bir kuvve içerdiği hususu vardır. Mesela **uğurlu** ve **uğursuz** kişi olduğu gibi, istemese de nazar etmeye müsait tipler vardır. Bu güç itibariyle, erkek ile kadın, çocuk ile yetişkin ve yetişkinlerin de bilhassa özel durumlarındaki kuvve farklıdır, şeklinde inançlar vardır. Vereceğimiz misalleri iyi anlatabilmiş olma adına yaptığımız bu açıklamalar yeterli bulunmayabilir. Özetle kişioğlunda da **ak** ve **kara** iye karakterlerinin bir arada olabileceğini belirtmek istiyoruz. Kişi bizzat kendisinde bulunan bu özelliklerini harekete geçirebildiği gibi, bazen de çeşitli uygulamalarla gücü nispetinde birtakım kara veya ak iyeleri harekete geçirebilir ya da

Levent Şahverdi Arşivi

geçirebileceğine inanılır. Bu noktada sihir, büyü, tılsım, muska gibi inanç ve uygulamalar devreye girebilmektedir. Bütün bunlarla bu alanda yapılanlar ve inanılanların semavî dinlerin tamamen dışında olduklarını söylemek durumunda da değiliz. Zira gelmiş geçmiş bütün hak dinlerin şeriat ve akaidini de bilemiyoruz. Bir katmanlaşma ve insanlık tarihi boyunca gelişen bir olgu ile karşı karşıyayız.

Sonuç

İçlerinde bid'at, hurafe ve hatta şirkin de bulunabileceği bu tespitleri yapıp bildiriye dönüştürmenin amacına gelince, bunlar, geldiğimiz yerlerden getirdiğimiz, gelip yerleştiğimiz yerlerde bulduğumuz, birlikte yaşadığımız halklarla birlikte ürettiğimiz, eğrisi ile doğrusu ile bize ait olan, bizi biz yapan, bizim halkımızın kültür ürünleridirler. Bunları ayıklamak, ilme, dine ve kültüre uygun hale getirebilmek de bizim işimizdir. Bunlar bize uzak geçmişimizin hatıralarıdır. Bunlardan hareketle Türk kültürlü coğrafyayı dolaşabilir ve bunlardan hareketle mitolojik dönemimize seyahat edebiliriz. Bunlardır Malatyalı ile Muğlalıyı, Bitlisli ile Bursalıyı aynı kılan değerlerimiz!

Bildirimizde, vesileler yaratarak ilgili kaynaklara atıf yapmaya çalıştık. Bununla amacımız, halk kültürü ile millî kültürel kimlik arasındaki paradigmanın oluşturulmasını sağlamaktır. Elimizden geldiğince mitolojik dönem ile bağlantı kurmaya çalıştık. Kültür coğrafyamızın gelişim ve oluşum sürecine ışık tutalım istedik. Bu alanda yapılacak yeni çalışmaların kolaylaşmasını amaçladık.

Levent Şahverdi Arşivi

KAYSERİ VE YÖRESİ HALK İNANÇLARINDA FARKLI VASAT VE ANLAMLARDA BÜYÜ*

Yaşar Kalafat**

Giriş

Bildirimizde büyü konusunun farklı formatı üzerinde durmaya çalışacağız. Çalışmamızı **şer güçler** ve **hayırhah güçler** zemininde ele almaya gayret edeceğiz. Büyünün temel elemanlarının **ak büyü** ve **kara büyü** anlayışından hareketle, karayı sevk ve idare etme, bu sevk ve idarede "ak"ın gücünü, bazı hallerde de özelde ak'ın gücünden yararlanma olarak irdeleyeceğiz.

Bildirimiz, kara iyeler, halk tababeti, birtakım halk inancı kodları içerikli çalışmalarımızın efsun/büyü zemininde sentezlemesinden meydana gelmiştir.[1]

Bu tasnife göre, **kara güçleri/kara iyeleri** yönlendirme **kara büyü**dür. O, olay veya yer, şahıs, meta, kara büyünün hükmü altında girmiştir. Bu yapılanmayı büyücü de oluşturabilir, kara iye üstünlük de kullanmış olabilir. Yapılan bu büyü türü genel anlamda kara büyüdür.

Bir büyü türüne kara veya ak demek, ak olanı onaylamak, büyüden yana tavır almak, büyünün bir türüne onay

---

* Bu çalışma, Kayseri Belediye Başkanlığınca 04-06 Ekim 2018 tarihlerinde Kayseri'de yapılan "**I. Uluslararası Develili Âşık Seyranî ve Türk Kültürü Kongresi**" için bildiri olarak hazırlanmıştır.

** Dr., Halk Bilimi Araştırmaları Kültür ve Strateji Merkezi, yasarkalafat@gmail.com , www.yasarkalafat.info

[1] Yaşar Kalafat, "Gök Tanrı İnancından Günümüze Kadar Efsunlama", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı: 69 (Eylül 1992), s. 50-57.

Levent Şahverdi Arşivi

vermek anlamına gelir mi? Din-Büyü mahiyet karşılaştırmasında, büyüye din içerisinde yer arama anlamına gelir mi? Bu husus, ayrıca ele alınıp tartışılması gereken çok önemli bir hususudur.

Neden iyeleri ve bilhassa kara iyeleri çalışmamızın merkezine aldık? Zira şaman etkinliğini bunlar vasıtasıyla yapabiliyordu. Semavî dinler döneminde de **cincile**rin büyü yapar veya bozarlarken kendilerinden yararlandıkları **cinle**ri vardır.

Ak iyelerin büyülenme konulu oluşumda yeri ve rolü; kara iyelerin muhtemel şerrinden korunmak, vaki zararlı hallerinden kurtulmak şeklindedir. Bu noktaya değinirken "Doğum öncesinde ve sonrasında tehlikeleri uzaklaştırmak ve kötü büyüyü kovmak için çeşitli büyü ayinleri, temizleme törenleri, yani doğanın yüksek güçlere ya da topluluğa tanıtıldığı toplu şenlikler ve eylemler vardır." denilmektedir.[2]

Ak iyelerin bu tutumu din-büyü ilişkilendirmesinde dinin yapılanmasındaki yetki-sorumluluk bağlantısına ve hiyerarşik yapılanmasına ne derece uygundur. Bilinebilen kadarı ile ve kanaatimizce uygun değildir. Bu konuda daha sağlıklı bir açıklama yapabilmek için ak ve kara iyelerin mensubu bulundukları inanç sistemindeki yetki-sorumluluk bağlantısını bilmek gerekir. Özetle ak ve kara iyeler ile inanç sisteminin tepe noktasındaki yetki-sorumluluk bağlantısı nedir? Mesela Erlik'in inanç sistemindeki kara iyeler bağlantılı konumu ve onun Ülgen ile olan ilişkisi bize göre yeterince bilinmemektedir.

[2] Bronislaw Malinowski, **Büyü, Bilim ve Din** (Çev. Saadet Özkal), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000, s. 28.

Levent Şahverdi Arşivi

Ortadoğu tarihinde genel hatları ile ak ve kara güçlerin çatışma halinde oldukları, bunlardan beherinin kendi içerisinde hiyerarşik yetki sorumluluk yapılanmaya sahip oldukları bilinmektedir. Bu konuyu şimdilik çalışmamızın dışında tuttuk.

Bu irdeleme şekli bize göre çok hamdır. Bu irdeleme şekli ile din ve büyü arasında onların gerçeklerine rağmen mi bir ilişki kurulmaya çalışılıyor, yoksa gerçekte var olan ve fakat henüz fark edilmemiş bir ilişkinin varlığı mı gün ışığına çıkıyor?

Bildiri konumuzda araştırılan coğrafya Kayseri ve yöresi olmakla birlikte, yatır kültü gibi konularda tipik örnek seçilmesi gerektiğinde belirlenen bölge dışına da çıkılabilmiştir. Bildirimiz bu konunun tartışılmasına hasredilmiştir.

Kayseri ve Yöresi Halk İnançlarında Büyü Tespitleri

Adını genel olarak **kara iye** koyduğumuz iyelerin özel isimleri de vardır ve bu isimler bazı hallerde aynı rahatsızlığa işaret etmiş olsalar da çok kere belirli bir marazın sebebidirler**. Daun, Çor, Zıkkım, Lânet, Kara, Baba, dökme, vurma, uğrama** bu türden arazlı hallerdir**.** Kara iyelerin de halk inançları çalışmalarında yerel ve genel isimleri vardır. **Kara iyeler, şer güçler, kem varlıklar, üç harfliler, demonlar, astral varlıklar, memoratlar** bunlardan bazılarıdır.

Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında **Türkeçare** olarak bilinen ve etkileri günümüz sağaltmacılığında süren

Levent Şahverdi Arşivi

bu alanın kök hücreleri, arkaik dönemlerin bulgularına kadar uzanabilmektedir.[3]

Biz kült oluşturmuş sağaltma türlerinden; **basmak/basılmak, satmak/satılmak, örtmek/örtünmek, bağlamak/bağlanmak, sahiplenmek/sahiplenilmek**'ten hareketle büyü konusunu takip etmeye çalışacağız.

Halk tababetinde büyü karşıtı olarak, onu önleyici ve daha ziyade de hasarını tedavi edici olan muhtemelen üflemek, efsunlamak, parpılamak/parpulamak inancıdır.

Bu çalışmamızda daha ziyade Kayseri halk kültüründe yaşayan üflemek, efsunlamak, parpılamak/parpullamak inancı ile ilişkilendirerek büyüyü irdelemeye çalıştık. Bu üç fiil halk tababetinde eş anlama da gelebiliyor denilebilir.[4]

Parpullama ile dağlama aynı veya büyük ölçüde aynıdır. Üfürük konusunda bilgi verirken E. Artun, Üfürük (efsun) "Bu tür işlerin büyük bir kısmını oluşturan **bağlama büyüleri**nin çözme yöntemleri birer sağaltma yolu sayılır. Keza **nazarlık** ve **muska**lar, insanın vücuduna gelecek zararlıları önleme bakımından sağlığı koruma araçlarıdır."[5] demektedir. Biz çalışmamıza aldığımız kutsal kabul edilen her türden yer ile nesneyi kutsallık atfedilen her türlü uygulamayı büyük ölçüde bu anlayıştan hareketle irdeledik.

---

[3] Kaynak Kişi: Prof. Dr. Hacı Kadir Kadirzade, Azerbaycan Bilimler Akademisi Nahcivan Şubesi Halkiyat ve Mitoloji Bölümleri Eski Başkanı.

[4] Erman Artun, **Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü, Terimler Motifler Kavramlar**, Karahan Kitabevi, Adana 2014, s. 399; Yaşar Kalafat, "Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında Malatya ve Yöresi Örnekleri ile Üflemek-Efsunlamak-Parpılamak", **Geçmişten Günümüze Malatya Kent-Kültür-Kimlik Sempozyumu** (Malatya, 15-17 Nisan 2016, Atatürk Araştırma Merkezi'nce düzenlenmiştir.)

[5] Erman Artun, **a.g.e.**, s. 399.

Levent Şahverdi Arşivi

Efsunlamayı **büyü** çeşitleri içine alan çalışmalar da vardır. Böyle olunca onun Gök Tanrı İnanç Sistemi'nden beri varlığını sürdürdüğü söylenebilecektir.[6] Gök Tanrı İnanç Sisteminin kapsamında büyü var mı idi? Bu konuda emin değiliz. Efsunlama, nazar başta olmak üzere, bunlar tehlike olarak kabul edilenlere karşı yapılır. Muska, efsunlama vs. gibi başka karşı korunma yolları ve araçları da vardır. Divanu Lügati't-Türk'te, efsun ile ilgili **bitik**, **yel kovuz bitiği**, **efsun** ve **üfürük** tanımları da geçmektedir. Eski Türkler **peri**ler ve nazara karşı bir tür ilaç yaparlardı ve bu ilaç yapılırken veya kullanılırken "ey peri ısırılmış olasın" anlamında, "**ısrık ısrık**" derlerdi.[7] Bahşiler, kamlar veya şamanlar da cin çarpmış olan kimseye **muska** veya **tılsım** verdikten sonra, onun üzerine okur **söğüt dalı** ile üflerlerdi.[8] Şamanlar cin çarpmasına karşı tılsım türü uygulamalar yapıyorlardı, kamlar da yapıyorlar mıydı? Kam ve şaman tarihin her döneminde ve tüm coğrafyalarda tamamen eş anlama mı geliyordu?

Efsun/afsun, nefes, urasa, ıraklama, parpılama/darpılama deyimleri arasında karşılanan ihtiyaçlar arasında büyük bir ayrılık görülememektedir. Üfürükçüden murat, okuyarak üfleyen demektir.[9]

Anadolu Türk kültür coğrafyasının Şiî-Caferî İslâm kesiminde, âlem, küçük çocukların sırtına, omuzuna koruyucu

---

[6] Ahmet Eker, **Nazar (Göz Değmesi)-Kayseri ve Çevresinde Nazar ve Uygulamaları**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2000.

[7] Kaşgarlı Mahmud, **Divanu Lügati't-Türk** (Çev. Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985, c. I, s. 99; c. III, s. 161, 164.

[8] Harun Güngör, "Kayseri'de Yaşayan Uygur ve Kazak Türklerinin Bazı Adet ve İnanışları", **Millî Folklor**, Sayı: 14 (Yaz 1992), s. 10.

[9] Cemal Anadol, **Tarihten Günümüze Kadar Doğu ve Batı Kültürlerinde Halk İnanışları: Büyü (Sihir-Tılsım-Cin Çarpması)**, Kamer Yayınları, İstanbul 1997, s. 268.

Levent Şahverdi Arşivi

olduğuna, koruduğuna inanıldığı için dikilir. Pirlere ziyarete gidenler, oralardaki bir göndere takılı beze, şifa ve saadet adına ellerini, yüzlerini, hasta olan yerlerini sürerler, onu okşar ve öperler.[10]

Yakasına **iğne** batırılarak esir alınan **Al Kızı**'na sadakatinin sağlanması için; "kanımızın, suyumuzun, sütümüzün ve külümüzün karıştığına (her şeye), çaputumuzun düştüğüne (her yere), el verdiğimize, kısaca bu evden bez parçası verdiğimiz herkese zarar vermeyeceğime, yarar vereceğime, tövbe mi, tövbe mi, tövbe mi?" şeklinde üç defa yenim ettirilir.[11] Bu tür mistik-mitolojik yeminlerde büyü boyutu da aranabilir mi?

Esir alınan Al Kızı'nın kara iyelik vasıflarının ak iyeliğe dönüşmesi ve giderek **Al Ocakları**'nın bu şekilde oluşmaları Kayseri yöresi Al Ocakları için de geçerlidir.

Omuza dikilen muska, âlem ve **Al Karısı**'nın verdiği **al bez** parçası içerdiği veya temsil ettiği manevi güç bakımından, büyü amaçlı yapılmamış olsalar da aynılık arz ederler.

Hz. Muhammed (s.a.v.) her gece yatağına yatmadan evvel; **Felak**, **Nas**, **Ayetü'l-Kürsi**, **İhlâs** gibi bazı sure ve ayetlerle, bir kısım duaları okur, avuçlarına üfler, ellerini vücudunun ulaşabildiği her yerine sürerlerdi. Bu uygulama bir korunma kalkanı idi, her türlü zararlıya karşı bu uygulama ile korunmuş olunuyordu.

Okunan surelerde Kur'an-ı Kerim'in hikmeti vardı. Bunlar Allah kelamı idiler. Hikmet, Allah'ın hikmet verdiklerinde idi. O Rabbi'l-âlemindir. Âlemlerdeki hikmet de âlemlerin ilâhınındır.

[10] Kaynak Kişi: Doç. Dr. Zeynelabidin Makas.
[11] Yaşar Kalafat, a.g.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Hz. Muhammed'in tebliğcisi olduğu din, büyüyü men etmişti. O, büyü ve benzerlerine karşı korunmak üzere Allah'a sığınıyor, O'nun ayetlerini zırh ediniyordu.

Çocukları yaşamayan anne adaylarının çocuklarının büyüsel bir törenle çok çocuklu anneye satılarak onların yaşayabilmelerini sağlama inancı, Kayseri yöresinde de vardır. Birçok yerde, çok çocuklu ailelerin erkek çocuklarını büyüttükleri **beşik**ler, çocukları yaşamayan anne adayları tarafından bu maksatla alınır.

Biz, "**satılma**", "**satın alınma**" şeklindeki inancı **Abülvahab Gazi Türbesi** etrafında oluşan inançlardan hareketle irdeleyeceğiz.[12]

İsmail Görkem, Abdülvahab Gazi'yi incelediği çalışmasında[13]; "Malatya'nın Kale köyündeki kabirleri daha çok çocuğu olmayan kadın ve erkekler birlikte ziyaret etmekte ve kadınlar burada kendilerini ziyarete satmakta olup bu hadise bir tören şeklinde olmaktadır" deyip yaptığı açıklamada şu bilgileri vermektedir:

"Kral Kızı Ziyaretine giden kadın ilkin niyet eder, sonra boynuna **dolak**, **yular** gibi bir şeyler dolar. Oradaki para kapışmaya gelen çocuklardan birini seçer ve yuların ucunu ona verir. Çocuk yuları çekerek kadını kabrin etrafında üç defa dolandırır. Çocuk bu esnada 'kulunsuz kısrak satıyorum var mı alan' diye bağırır. Çevredeki çocuklar 'üç bin, beş bin, on bin' diyerek fiyatı artırırlar. Kadının kocası ise, 'yüz bine bana

[12] Yaşar Kalafat, "Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında Malatya ve Yöresi Örnekleri ile Üflemek-Efsunlamak-Parpılamak", **Geçmişten Günümüze Malatya Kent-Kültür-Kimlik Sempozyumu** (Malatya, 15-17 Nisan 2016, Atatürk Araştırma Merkezi'nce düzenlenmiştir.)

[13] İsmail Görkem, "Abdül Vehhâb Gazi'ye Ait İnanış ve Gelenekler", **İnönü Üniversitesi II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu**, Malatya 1987, s. 133-137.

Levent Şahverdi Arşivi

yarar' diye bağırır. Bunun üzerine fiyat artırımı durur. Çevreden hayırlı olsun dileklerinde bulunulur. Bunun üzerine kadın Abdülvahab Gazi'nin kabrine yüzünü sürer, dileğini diler. Mezarın ayak tarafında bir ufak mağara vardır. O mağarada kesilen kurbanların omaca ve kaburga kemikleri bulunmaktadır. Kadın **Bismillah** der ve kolunu uzatarak mağaradan bir **kemik** alır. Eline omaca kemiği gelir ise, kadının oğlu olacağına, kaburga kemiği gelir ise, kızı olacağına inanılır. Doğacak çocuk erkek olur ise ona Abdülvahab, kız olur ise Zeynep ismi verilir." Bu tespit, **isim-büyü** bağlantılı kapsamında düşünülebilir.

İ. Görkem, konuyu irdelerken de; "Müslüman Başkurtlarda da, çocuk doğduğu zaman ebe onu alır dışarı çıkar, birkaç ev dolaştıktan sonra çocuğun babasının evinden, pencereden dışarıya, 'yabancı ülkelerden bir çocuk getirdim satın alan var mı' diye seslenir, pazarlık başlar ve çocuk için ağırlığınca demir verilerek çocuk satın alınır. Çocuğa, Demir, Satıpaldı veya Satılmış gibi isimler konur. Bu bulgu, bize göre anne-doğum içerikli büyüde babanın rolüne örnek teşkil edebilir. Yakutlarda, **Ölüm Ruhu**'nu aldatmak için yeni doğmuş çocuk komşulardan birine satılır." bilgisini vermekte ve her iki uygulamadaki paralelliğe vurgu yapmaktadır. Teşhisinde ise; "bu motifin Tevrat kökenli olduğunu, Sünni inançlı kesimde görülmeyen motifin halkı gayri Sünni olan Kale köyüne buradan geçtiğini, nitekim **Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli** ve **Velâyetnâme-i Hacim Sultan**'da da tespit edildiğini" belirtmektedir.[14]

Yazar, tespitlerini irdelerken de; "Omaca ve kaburga kemiklerinden hareketle çocuk cinsiyetinin belirlemenin bir **falcılık** olduğu, Şamanizm'deki kemikle **fal** bakma uygulamasının bir devamı olabileceği, Şamanizm'de **yağrıncı** olarak

[14] İsmail Görkem, a.g.y.

Levent Şahverdi Arşivi

bilinen bu uygulamanın Eski Yunan ve Roma'da görüldüğü, aşık kemiği falının Nogaylar, Özbekler, Kırgızlar ve Kazaklar arasında da olduğu, evlatlığa kabul törenlerinde de çocuğun eline ilikli aşık kemiği verildiği" bilgisini vermektedir. Şamanların omaca kemiklerinden değil, kaburga ve âşık kemiklerinden fal baktıklarına vurgu yapmaktadır.[15]

Halk inançlarında mitolojik veri arama adına anılan çalışmaya konuyla ilgili yeni araştırmalar ve bizim şahit olduğumuz inançlar bakımından bakıldığında; halk inançlarında çiftlerin türbe ziyaretine birlikte gittikleri şeklindeki uygulamaya Anadolu Türk kültür coğrafyasında pek rastlanılmaz. Bize göre bu tespit ilklerdendir. Daha ziyade Türkistan'da örneklerine rastlanır. Uygulamada adeta yatır, arazın veya sorunun çiftlerden hangisinde olduğunu anlayarak uygulama veya yönlendirme yapacaktır. Veya eşinin yanında erkeğinin bulunmasının istenilmesi ile sanki yapılacak uygulamada, bu örnekte olduğu gibi bebeklerin satılması için onayı gerekmiştir.

Anadolu kırsalında at satılacağı zaman yuları çözülür, sahibi yaşayan at yuları ile satılmaz, satılan atın yuları yeni sahibine verilecek ise, yular yere koyulur, sonra yerden alınarak sahibine verilir.[16] Bu **bereket-büyü kültü** temasına bir örnek olarak alınabilmektedir.[17]

Balkanlar ve Kafkasya Türk kültür coğrafyalarında zifaf gecesinden evvel, damada sabrını ölçmek için bazı sert şakalar yapılır. Kayseri bölgesinde, Pınarbaşı'nda yoğun bir şekilde yaşamakta olan Kafkas kökenli halklardan Çerkezlerde bu sınama uygulamaları daha sert olur. Damadın ayaklarına

[15] İsmail Görkem, a.g.y.
[16] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, 6. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.
[17] B. Malinowski, **a.g.e.**, s. 44.

Levent Şahverdi Arşivi

yakın yere silahla ateş edildiği de olur. Bunların arasında arkadaşları tarafından damada yular takılıp çekilmesi türünden olanlar da vardır. Abdülvahab Gazi'deki yular takma olayı bu türden bir nefis terbiyesi uygulaması mıdır, yoksa yatıra şifa için talebi olan kimse 'budur' mu denilmek istenmektedir? Zira Anadolu'da İran Türk kültür coğrafyasında şifa beklenilen kutsal kapıya getirilen hastanın oraya bağlandığı bilinmektedir. Bu bir nevi kapılanma göstergesi olmalı. Ulu kabirlere ait mekânlar geçmişte Kayseri kırsalında da görülebilmekteydi.

Bağlamak, bağlanmak, bağlı olmak, yukarıda belirtildiği gibi, halk inançlarında fiziki bağın ötesinde inanç içerikli anlam da taşırlar.[18]

Malatya ve çevresinde gelin ocak olarak bilinen mekânlara götürülür, boynuna takılmış iple **incir ağacı**na bağlanır. Çocuğu olmayan kadın çocuk sahibi olabilmesi için, ayaklarından incir ağacına asılarak bir müddet orada bekletilir.[19]

Kutsal mekânların etrafında tavaf edercesine dönme şeklindeki uygulama, Türk kültürlü halkların halk inançlarında çok görülen bir uygulama şeklidir. Dönmede, hasta olanlar sırtta ve çocuklar kucakta da taşınırlar. Bazı hallerde adak türü ile mesela keçisi ile dönen de olur. Dönme esnasında dualar okunur, dilekler fısıldanır. Dönme çok kere **3 defa** veya **7 defa** yapılmaktadır. Etrafında dönen, etrafında döndüğü mekânda var olduğuna inandığı **büyüsel güç**ten

[18] Yaşar Kalafat, "Güney Kafkasya'da Ortak Halk İnançları: Damat/Güvey Bağı", **Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında Geçmişten Günümüze Kişioğlu**, Berikan Yayınevi, Ankara 2016, s. 95-127.

[19] Mehmet Yardımcı, "Malatya'da Mistik Kaynaklı Halk Sağaltmacılığı ve Bazı Halk İnançları", **İnönü Üniversitesi III. Battal Gazi ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğleri**, İstanbul 1989, s. 267-276.

Levent Şahverdi Arşivi

yardım talep etmiş olmaktadır. İslâm'da ancak Allah'a kulluk edilip sadece Allah'tan yardım istenileceği için, bu tür uygulamayı uygun bulmayan din görevlileri, bu konuda uyarıda bulunurlar. Bu uygulamalar şirk, Mutlak olanın iradesine ortaklık olarak kabul edilir. Yapılan uygulama büyü mitleri içeriklidirler.[20]

Dolaştırma işleminin çocuklara yaptırılmış olması, **buluğ çağı** ile ilgili olabilir mi? Zira satışa çıkarılan kısraktır, dişidir, kulunsuzdur, sahipsizdir. Onu pazarlayan ya dişi olmalı veya erginlik çağına girmemiş bir erkek olmalıydı. Bize göre tespitin bu bölümü tamamen halk inançlarındaki kişioğlu kültü ile ilgilidir.[21] Ayrıca halk inançlarındaki sahibi olmak, sahiplenmiş olmak inancı da bu bulguda yer almaktadır.[22] Bu uygulamada sahiplenmek suretiyle çocuk edinmeye mani olan kara iyenin sahipliğine son verilmiş, yatırın icazeti ile kadının eşi onun sahibi olmuştur. Kara iyelerin büyüsel güçlerine, onların bu güçlerinden gelebilecek çeşitli fenalıklarına mani olmak için sahiplenmeleri engellenir veya son verilir.[23]

Büyüsel seremoninin çocuk isteminden evvelki bölümü adeta nikâh kıyılma safhasıdır. Çiftlerin birlikteliği için onay alınmıştır. Kadın yüzünü yatırın taşına sürmekle, yatıra şükrünü, şükranını belirtmiş olmaktadır. Mağaradaki kurban kemikleri de kesilen şükür kurbanı kemikleridir. Artık çiftler

[20] B. Malinowski, **a.g.e.**, s. 123.
[21] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında Geçmişten Günümüze Kişioğlu**, Berikan Yayınevi, Ankara 2016.
[22] Yaşar Kalafat, "Kocaeli Halk İnançlarında Yaşamakta Olan Mitolojik Bir Kavram: Sahiplilik", **Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri (02-04 Mayıs 2014, Kocaeli)**, Cilt: III, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2015, s. 1743-1752.
[23] Yaşar Kalafat, **a.g.e.**

Levent Şahverdi Arşivi

sahipsiz değildir, yatırın koruması altına girmişlerdir. Bu nokta ayin ve tılsımın örtüştüğü noktadır.[24]

Azerbaycan Türk Kültür coğrafyasında "**başına dönme**" şeklinde bir inanç ve uygulama vardır. Bu inanç sözlü kültüre de yansımıştır. Ahlat ve Diyarbakır halk aşıklarının şiirlerinde örnekleri yaşamaktadır. Buna göre ağır hastanın yatağı odanın ortasına alınır, onun sağlığı için hayatından vaz geçebilecek bir kimse saatlerce o yatağın etrafında ağlayarak yalvararak hastasının yerine kendi canının alınmasını Allah'tan ister. Anlatılara göre bu tür uygulamalar sonucu, şifa bulan hastalar ve anında hayatını yitiren anneler veya eşler vardır.[25]

Yeni doğmuş bebeğin ölüm ruhundan korunması için satılması Özbek Türklerinde de vardır. **Beşik toyu** diye bilinen uygulama bebek beşiğine konulur iken, anne beşiğin bir tarafında, satın alacak **koruyucu anne** beşiğin diğer tarafında olur. Anne bebeği üç defa beşiğin altından korucu anneye verir. O da her defasında bebeğini annesine beşiğin üzerinden verir. Bu esnada bazı koruyucu **efsunlu söz**ler söylenir. Bu arada aile içi ufak bir şenlik yapılır, fakir sevindirilir. Koruyucu anne çok çocuklu, çocukları yaşayan, erkek çocukları da ölmeyen türden adaylardan seçilir. Türkmenler bu uygulamayı daha da İslâmîleştirmişlerdir. Bebek beşiğine, ağzı dualı, namazlı, niyazlı, güngörmüş kimselerden ve uygun

[24] B. Malinowski, **a.g.e.** s. 60.

[25] Yaşar Kalafat, "Diyarbakır ve Çevresi Örnekleri ile Halk İnançlarında Tavaf/Dönme", **Osmanlı'dan Cumhuriyete Diyarbakır (II. Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diyarbakır Sempozyumu, 15-17 Kasım 2006, Diyarbakır)**, (Editörler: Bahaeddin Yediyıldız - Kerstin Tomenendal), Diyarbakır Valiliği - Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Cilt: 2, Ankara 2008, s. 453-462.

Levent Şahverdi Arşivi

aday var ise akrabalardan seçilir. Bu bulgular tamamen doğuş mitleri içeriklidirler.[26]

Anadolu'da; Kayseri, Kars, Erzurum, Trabzon ve Bayburt'tan yapılan tespitlerde, bebek muhakkak ve her defasında beşiğine besmele ile konulurken, **boş beşik** kesinlikle sallanmaz. Sallayanlar uyarılır, "bebeğin karnı ağrır, hastalanır" denir. Bebeğin beşiği boş iken sallanır ise bebeğin beşiğinin **cin** türü varlıkların sahiplenebileceklerine inanılır.[27]

İnanç sisteminde adeta sahipsiz hiçbir şey yoktur. Sahip olunamayan her şey birileri tarafından sahiplenilebilir. Bunun önlenmesi veya giderilmesi için bazı uygulamalar yapılır. Bahsettiğimiz yerlerde çok eskiden kalmış bir inanç olmalı. Boş beşik kendiliğinden sallanması ihtimaline karşı dahi tedbir alınır, bir parça ekmek bebeğin yastığının altına konurdu. Bu uygulama belki de bir **saçı** idi. Giderek maşallahlar, muskalar ve besmele koruyucu olarak kabul görmüştür.

Koruyucu annede aranılan özellikler, Türk kültürlü halklardaki kişioğlu kültü[28] kapsamında algılanmalı. Uğurlu kişi, uğurlu kadın kişi, uğurlu anne tipi algılayışı vardır. Bunların uğurundan yararlanılmak istenir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Kayseri, Kars, Bitlis, Van ve Diyarbakır'da, koruyucu anne anlamında bir anne seçilirken, mesela çocukları veya erkek çocukları yaşamayan genç anne adaylarınca, çok çocuklu annelerin kullandıkları beşikler ödünç alınır. Adeta o

[26] B. Malinowski, **a.g.e.**, s. 98.
[27] Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-Irak Halk İnançları Hattı**, Berikan Yayınevi, Ankara 2012, s. 381-386.
[28] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında Geçmişten Günümüze Kişioğlu**.

Levent Şahverdi Arşivi

beşikte sahibi olan annenin koruyucu gücünden izler olduğuna, o beşikteki bebeklerin **iyi görünmeyenler** tarafından **kötü görünmeyenler**e karşı korunduğuna inanılır.[29]

Geçmişin hastalıkları, korunma ve kurtulma yol ve yöntemlerini içeren bu alanın harcında bitkiler, hayvanlar, ayrıca toprak, su, ateş gibi cansız bilinenler ve bunlarda aranılan, varlıkları kabul gören birtakım görünmeyenler vardır.[30]

Halk sağlığındaki bu uygulama alanı, birtakım derman mahiyetli karışımlardan ziyade, **büyü** niteliğinde inanç içerikli uygulamalardır. Kişioğlu er kişi veya kadın kişi oluşuna göre, buluğ çağına gelmiş olup olmayışı ve özel hallerine göre bir hayvan, bitki, insan ve hatta eşyadan bir cisim basabilir. Kızıl, sarı ve kara olarak da bilinen türleri ile **Al Karısı, Al Ocakları** bu kapsamda zikredilebilirler. İllete sebep olan güç ile illeti giderici güç aynı yapılanma içindedir. Basmadan korunmak ve basılmış olmaktan kurtulmanın yöntemlerine dair inançlar vardır.[31]

Bu noktada, büyü-ruh, büyücülük-ruhçuluk bağlantısı önem kazanmaktadır. Animizm ruhçuluk; insanlar, hayvanlar, bitkiler, hatta nesnelerin de ruhunun var olduğuna inanmaktadır.

Kızıl hastalığı, onun şifası olduğuna inanılan kızıl renk arasında, kırk basması ile kırk çıkarmasında **kırk tas su** veya **kırk küçük taş** ilişkilendirilmiştir. **Yılan** sokmasının tedavisinde, **Yılan Ocağı**'nda, yılanın bir uzvundan şifa aranır.

---

[29] Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-Irak Halk İnançları Hattı.**

[30] Yaşar Kalafat, "Türk Kültürlü Halklarda Mitolojik Dişi İyeler/Ruhlar", **Türk Kültürlü Halklarda Mitler**, Berikan Yayınevi, Ankara 2012, s. 181-210.

[31] Yaşar Kalafat-Şevket Kaan Gündoğdu, "Tokat Yöresi Halk İnançlarında Basmak-Basılmak ve Kuş Yenkmesi/Yenmesi", **Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (25-26 Eylül 2014, Tokat).**

Levent Şahverdi Arşivi

Bağlama, basma, sahiplenme, örtme, satma, ruhları sihirli bir biçimde yönetmektir.[32]

Birtakım hastalık veya illetler satılabilirler. Mesela bebekleri yaşamayan veya bebeği olmayan anne sembolik olarak satılabilir. Yaşamayacağına, yaşanmış olaylardan hareketle inanılan bebek keza satılabilir. Bu kapsamda nezle dâhil birçok hastalığın da satılarak şifa bulacağına inanılır.

Rahatsızlıklara, bilhassa psikolojik rahatsızlıklara yol açtığına inanılan görünmeyen varlıkların bu türden zararlarından korunmak için, korunacak kimse örtülür. Güzellikler çeşitli yöntemlerle örtülerek, kem gözlerden, zararlı nazardan korunur. Hastalığa yol açtığına inanılan gücün aldatılması yöntemleri uygulanır. Örtülemenin de çeşitli yöntemleri vardır.[33]

Bağlamak da bir hastalığa yol açma, rahatsızlık verme türüdür. Bize göre tipik bir büyü çeşididir. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler, hatta cansız bilinenlere zarar vermek için onlara **bağlama büyüsü** yapılır. **Kurtağzı bağlamak** suretiyle çayırda kalmış çiftlik hayvanının parçalanması önlenir. Damat bağlanılarak özel gecesinde başarısız olması sağlanır. **Bağlı damat** büyüye tabi tutulmuş damattır. Çekirge salgını bağlanarak salgının yayılması önlenir. Hatta ağır kış şartlarının faktörü bağlanılarak, yazın gelmesi amaçlanır. Keza, hırsızlık yapmış bir kimsenin itirafta bulunması için ilgili organı bağlanır.[34]

---

[32] Yaşar Kalafat, "Kocaeli Halk İnançlarında Yaşamakta Olan Mitolojik Bir Kavram: Sahiplilik", **Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri (02-04 Mayıs 2014, Kocaeli)**, Cilt: III, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2015, s. 1743-1752.

[33] Ahmet Eker, **a.g.e.**

[34] Ahmet Eker, **a.g.e.**

Levent Şahverdi Arşivi

Ay tutulması, güneş tutulması, ayın veya güneşin basılmışlığı, bağlanmışlığı ile anlatılır. Onların basılmışlıktan, bağdan kurtulmaları için bir seri uygulama yapılır.

Bir diğer korunma ve kurtulma yöntemi de sahiplenmek, sahibinin olmasının sağlanması yöntemidir. Rahatsızlığa yol açtığına inanılan güce karşı, koruyucu ve kurtarıcı olduğuna inanılan bir gücün, muhtelif uygulamalar sonucu himayesine girilir. Bu haliyle uygulama, kara iyeyi ak iye ile alt etme, kara büyüyü ak büyü ile yenme uygulamasıdır. Büyü özelliği arz eder. Sahipsiz hiçbir şeyin olmadığı, sahipsizlerin, zararlılar tarafından sahiplenilebilecekleri inancından hareketle, sahip bulunmak suretiyle, çok kere de tedbir olarak hastalığa yol açabilecek şer güçten korunmak ve kurtulmak amaçlanır.

Halk inanmalarında; "Her insanın bir meleği bir şeytanı vardır", "Her insanın iki şeytanı vardır", "İnsanların sayıları yediye kadar çıkabilen şeytanları, cinleri olabilir", "Büyük cincilerin çok sayıda cinleri olabilir", "Cincilerin yararlandıkları cinler imanlı cin tayfasıdır", "Büyük cinciler güçlü cinlere hükmedebilirler", "Cinlere hükmedilerek bazı hastalıklara şifa bulunabilir" gibi inanmalar vardır.

Bu tespit şu şekilde de açıklanabilir: "Her insan büyü yapılmaya ve büyüden korunmaya programlanmıştır", "Büyük büyücülerin maiyetlerindeki görevli sayısı daha çoktur", "Büyücüler ak iyelerden yararlanırlar."

Çalışmamızda, bu tür yarı büyü, yarı mit içerikli inanç uygulamaları incelenerek, aralarındaki ilişkiler üzerinde durulmakta, oluşturdukları sistemin halk sağlığındaki yerine işaret edilmektedir.

Sonuç

Levent Şahverdi Arşivi

Büyü içerikli çalışmaları; ruh, memoratlar, halk sofizmi, totem, fal, rüya, nazar gibi konulardan bağımsız ele almak ve millî kültürdeki çözümünü sağlayabilmek mümkün değildir.

Büyü konusu çalışılırken, belirli idari bölge ile çalışma alanını sınırlı tutarak sağlıklı sonuç alabilmek mümkün değildir. Maddi olmayan kültür alanlarının sınırları tamamen farklıdır.

Büyü ve benzeri derinlik içeren inanç konularında tercüme eserlerden yararlanılırken, tercümanın alanın uzmanı olması zarureti daha bariz bir şekilde kendisini gösterebilmektedir. Tercümanın alanındaki başarısı kültür içerikli eserlerin tercümesinde zorlaşırken, büyü türü alanlarda alan bilgisinin yeterliliği nispetinde, tercümeden yararlanma imkânı artabilmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

AKÇAABAT VE YAKIN ÇEVRESİ HALK İNANÇLARINDA BÜYÜ*

Yaşar Kalafat**

Giriş

Yerleşim yerlerinin kimliğini belirleyen hususlardan şüphesiz onların donanımını oluşturan şehir planları veya mimarileri gibi maddi boyut kadar, aynı zamanda onlara ruh da vermiş olan halk kültürleri de önemlidir. Halk kültürlerinin içerisinde halk inançları kültürünün ise farklı konumu vardır.

Halk inançları araştırmalarından hareketle o yerleşim yerine varsa sizden evvel, sizinle birlikte ve sizden sonra gelmiş olan halkların da izlerini takip edebilirsiniz. Aynı araştırma yöntemiyle yurt edinilen bölgeye hangi güzergâhtan ve inanç bölgelerinden geçerek gelindiğinin izlerini de bulabilirsiniz. Halk inançları seyahat rotası, size ve sizin inanç kültürünüzün şekillenmesine dair ciddi ipuçları verir. Halk inançlarının bu özelliği, ülkenin resmi veya hâkim dinî hayatının aksine, benzeri diğer dinlerle arasına duvar ören, mesafe koyan bir yapı arz etmezler. Bu itibarla halk inançları, adeta kültür tarihinde arkeoloji ve arkaik dillere dair çalışmalarda dip tarihi konumundadırlar.

---

* Bu çalışma, Akçaabat Belediye Başkanlığınca 12-14 Ekim 2018 tarihleri arasında Akçaabat'ta düzenlenen **Uluslararası Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu**'nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr., Halk Bilimi Araştırmaları Kültür ve Strateji Merkezi, yasarkalafat@gmail.com , www.yasarkalafat.info

Levent Şahverdi Arşivi

Biz bildirimizde **büyü** konusunu, **nazar** ve **fal** konusu ile ilgili inançlarla ilişkilendirerek inceliyoruz. Zira bu üç obje, aralarındaki yakın ilişki ile bir bütün oluştururlar. Ortak özellikleri nedeniyle, günümüzün halk inançları kültürlerinden mitolojik döneme seyahatte adeta en kestirme yol görünümündedirler. Büyü ile dinin yaş kıdemine bakılınca, büyüyü dinden kıdemli bulan görüşler daha yaygındırlar. Bu özelliği ile de büyü, mitolojik döneme daha yakındır.

Yerleşim yerlerinin etnik kimliği belirlenirken, ön plana çıkarılan hususlardan birisi de, yerleşim yerlerinin yerleşim tarihleridir. Bu tarihin eskiliği, üzerindeki halkların mitolojik derinlikleri ile ölçülmekte ve stramitosdan hareketle, ülkenin kültür mülkiyeti o topraklarda mitolojik derinliği olan halka verilmekte veya verilmeye çalışılmaktadır. Mitolojik derinliğini, yaşanılmakta olan ülkenin dışında arayan halklara, "yaşamakta oldukları ülkeye sonradan gelmiş", "istilacı halk" teşhisi koymaktadırlar. Bu halklar için, yaşamakta oldukları topraklarda inanç devamlılıkları olmayan, kökleri başka ellerde olan halklar tanımı yapılmaktadır.

Bu tezin karşı tezi veya tutarsızlığının izahı, şüphesiz; muhakkak ve sadece mitoloji merkezli görüşler değildir. Ancak halk inançları mitoloji bağlantılı tez de en az karşı tezler kadar gerçekçi ve güçlüdür.

Bizim, büyü merkezli Akçaabat halk inançları içerikli bildirimizde mitoloji ile göç edilebildiği gerçeği açıklanmaktadır. Kültürle göçün sadece şehirleşme, yerleşme, savunma, beslenme ve benzerleri ile sınırlı olmadığını, bu göçün muhakkak ve sadece yer veya insan isimlerini içermediğini, halk kültürünün inanç boyutunun da olduğunu, yaşayan halk inançları kültürünün mitolojik hazineler olduğunu da bu tez

Levent Şahverdi Arşivi

izah etmektedir. Bize göre, halk inançları dil ve arkeoloji çalışmaları koordinesinde mitolojik döneme götüren en kısa yoldur.

Bu itibarla bildirimizde, Akçaabat halk inançlarında büyü konusu; **basmak-basılmış olmak, bağlamak-bağlanmış olmak, sahiplenmek-sahiplenilmiş olmak** inanç kodlarında ele alınmakta ve yaşayan halk inançlarının mitolojik bağlantıları kurulmaktadır. Büyü başlığı altında inceleyeceğimiz bu inançlar sadece ve muhakkak Akçaabat'a mahsus değildir. Bir kısmı Türk kültür coğrafyasının diğer kesimlerinde de görülebilirken, bir kısmında doğal olarak uygulama farklılıklarına da rastlanılabilmektedir.

Basmak - Basılmış Olmak

Halk inançlarında "basmak-basılmak" diye bilinen büyüsel bir inanç türü vardır. İnsanlar insanları bazı hallerde basabilirler. Hayvanların da, bitkilerin de insanları bastıklarına dair keza inançlar vardır.

Büyüsel yapılanma, talep üzerine veya büyücü lüzum gördüğü için kötülük, iyilik adına yapılan uygulamalar türünden bir işlem değildir. Yaratılmışlardan canlıların yaratılmışlıklarının bir özelliği sonucudur. **Aşerme** veya **yerikleme** türünden bir tezahürdür.

Basma-basılma ilişkisi daha ziyade hayatın muhtelif dönemlerinde daha bariz gözlenebilir. **Kırklı anne** ve onun **kırklı bebeği**, başka bir kırklı anne ve kırklı bebek tarafından basılabilir. **Ölünün kırkı** da, **bitkilerin kırkı** da, kırklı anne ve kırklı bebeği basabilir. Basılan hastalanır. Basılmaktan korunmak ve arazlarından kurtulmak için birtakım uygulamalar yapılır. Bu inançların bir kısmını Akçaabat'tan örnek-

Levent Şahverdi Arşivi

leyebiliyoruz. **Doğumun kırkı** ve **ölümün kırkı** gibi **evliliğin kırkı**nın da büyüsel bir mahiyet olmalıdır diye düşünüyoruz.

Bölgeden yapılmış bir tespite göre, **gelin alayı** kırkı çıkmamış lohusanın evinin önünden ya da başından geçerse o kadının başka çocuğu olmaz. Bu bulgu evliliğin/gelinin kırkının lohusanın kırklısını basabileceğini düşündürmektedir.[1]

Kırklı anne ve bebekleri kırk basmalarından korumak için karşılıklı **iğne** türü şeyler değiştirirler.[2]

Al Karısı'nın esir edilmesinde ve kırklıların birbirlerini basmamaları için **kilitli iğne** değişirler. Bu uygulama da bölgede yaşamaktadır. Bu uygulama basma ve basılma ile ilgili bir korunma şeklidir.

Ayrıca tespiti ilk defa burada yapılan bir uygulamaya göre kırklılar birbirlerinin ayaklarına basarak kucaklaşırlar. Böylece basmaktan basılmaktan kurtulmuş olurlar.

Kırkı çıkmamış bebeğin bezi **ateş**e atılmaz, akşamdan sonra eşiğin dışında bırakılmaz, onun banyo suyu eşiğin dışına dökülmez, bebek kırk gün eşikten dışarıya çıkarılmaz. O ve annesi **40 gün ayna**ya baktırılmaz. Aynanın **üç harfliler**in geçişini kolaylaştırdığına inanılır. Kırk basması ve kırklama uygulaması bu toplumda da vardır.[3]

Kırklı anne ve bebeğinin bulunduğu odaya cenazeden gelmiş kimse, henüz kesilmiş **taze et** veya **mezbaha**dan gelmiş kimse, keza bazı yerlerde de taze **meyve** ve **sebze** de getirilmez.

---

[1] Haydar Gedikoğlu, **Akçaabat Folkloru,** Akçaabat Belediyesi Kültür Yayınları, Akçaabat 2012, s. 364.
[2] Haydar Gedikoğlu, **a.g.e.**
[3] Haydar Gedikoğlu, **a.g.e.**

Levent Şahverdi Arşivi

Akçaabat'tan yapılmış bir tespite göre lohusa ineği olan bir evde tavşan sözü edilmez, zaruret var ise tavşan yerine "kulaklı" denir. Bu bulgu da hayvanların, bilhassa tavşan gibi aybaşı/regl olan hayvanların diğer hayvanların kırkını basabileceğini göstermektedir.

Akçaabat köylerinde kabristandan gelen kimse kendi evine girmeden evvel ahıra girer, oradan evine geçer. Bu tespit ölünün kırkının lohusanın kırkını basabileceğine işaret eder.

Küçük çocukların, bilhassa onlar uyuyorlarken üzerinden bir taraftan diğer tarafa atlaması uygun bulunmaz. Çocuğun basılabileceği, bücür kalabileceğine inanılır. Böyle hallerde sakıncanın giderilmesi için ikinci kez bu defa ters yönde atması istenir. Cenazenin üzerinden kedinin atlaması da çok sakıncalı görülür. Bazı yörelerde bir kısım kediler bilhassa **kara kedi**ler tekin sayılmazlar.

Türk kültürünün yazılı kaynaklarında **at basan, kurt basan, ayı basan** tanımlarının yer aldığı bilinmektedir.

Anadolu'nun dışında Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'da Türk kültür coğrafyalarında da Al Basması, Al Karısı inancının yaşadığını edebiyattan takip edebiliyoruz. Basmanın ve Al Basması'nın Türk mitolojisindeki yeri de bilinmektedir. Ancak Türk kültür coğrafyası halklarından anadili Türkçe olmayan halkların da halk inançlarında basma ve basılma inancı vardır.

Diğer taraftan, bu inancın Türk dilli halklardan sadece Oğuz kesimine ait olduğunu da söyleyemiyoruz.

Al Karısı ile ilgili açıklamalar Akçaabat için de yapılır. Şüphesiz bu tür inançların yayılma alanları idari sınırlarla sınırlı da değildir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bağlamak-Bağlanmış Olmak

Bağlamak suretiyle yapılan büyü türü, en yaygın olan büyü türlerindendir. Ak ve kara büyü türlerini damat ve gelin bağlanılarak başarısız olmaları sağlanmak istenebilirken, evlenemeyen sevdalılar evlenebilmeleri için bağlama büyüsü yapılır. Bu uygulama ve korunması ile ilgili inançlar da bölgede yaşamaktadır.[4]

Akçaabat kırsalının batı bölgelerinde **gelin bağlanma**sı uygulamasında bıçağın kını yolun aşağı kısmına, bıçak da yolun alt kısmına koyulur gelin bunların arasından geçince bağlanacağına inanılır.

Damadın başarısı duyulunca silah atılır. Kız evinin bacasına konulan **yumurta**, gelin baba evinden çıkınca buna ateş edilerek kırılır.

Yörede, **yol bağlanması** inancı vardır. Yola çıkmış bir kadın, yoldaki erkeğin yolunu kesmez, keser ise bağlamış olur. Yolu kesilen erkeğin o gün işlerinin ters gideceğine inanılır. O er kişi evine döner, daha sonra yol açılınca işine gider. Böyle karşılaşmalarda kadın kişinin durup, er kişinin geçmesi için yolu açması gerektiğine inanılır.

Bu yörede kırsal kesimde **at arabası**nın da yolu kesilmez, bağlanmaz, böyle bir uygulama uygun bulunmaz.[5]

Ay ve güneş tutulunca da diğer ses çıkarmaların yanı sıra silah da atılır. Ayın **Cangoloz** diye bilinen dev bir yılan tarafından bağlanılmak, esir alınmak istendiğine inanılır. İnancın mitolojik muhtevasına göre ayı koruyan iki köpek vardır. Bunların uyumalarından yararlanan yılan harekete geçmiştir. Yapılan silah atma, teneke çalma suretiyle gürültü

[4] Haydar Gedikoğlu, **a.g.e.**, s. 362-366.
[5] Haydar Gedikoğlu, **a.g.e.**, s. 366.

Levent Şahverdi Arşivi

yapılarak bu görevli köpeklerin uyanmaları sağlanmak istenir. Bu uygulama Uluğ Türkistan'dan Tataristan, Başkurdistan ve Çuvaşistan'ı da kapsayacak şekilde Balkanlar Türk kültür coğrafyasına kadar yaşatılmaktadır. Arı kovanının arıları dağılınca da toplanmaları için silah atılır.

Ay ve güneş tutulunca ayrıca sala verilir, ezan okunur. İslâmî bir uygulama şekli olan bu tespitte felaketlerden Allah'a sığınma vardır. Nitekim gök gürleyince, şimşek çakınca da tekbir ve salâvat getirilir.

Bölgede gök ile ilgili başka inançlar da vardır. **Gökkuşağı**nın altından bir sele **yumurta** ile geçen kızların erkek ve erkeklerin de kız olacaklarına inanılır. **Âlem değiştirme** içerikli olan bu inanç da izahını yaptığımız çerçevede büyü kapsamında düşünülebilir. Biz bu konuya da girmeyeceğiz.

Sanal yaratıklarla ilgili inançlar bu yörede de yaşamaktadır. Burada da; **Yaban Adamı, Cangoloz/Goncalos, Kara Koncolos, Davara, Arap, Hortlak (Hobur)** gibi varlıklara ve onların özelliklerine inanılır.[6]

Evli hanımlara kem gözle bakanlar, onların **saç telleri**ni bağlayarak yönlendirilmelerini sağlarlar. Bu nedenle korunmak adına genç kız ve kadınlar saçlarını uluorta saçmazlar. Bir Akçaabat manisinde;

Derenin kıyisinda
Yılana bak yılana
Adam hiç inanur mi
Saçi uzun olana"[7]
denilmektedir.

[6] Haydar Gedikoğlu, **a.g.e.**, s. 349-352.
[7] Haydar Gedikoğlu, **a.g.e.**, s. 212.

Levent Şahverdi Arşivi

Kerem ile Aslı aşk destanındaki Aslı'ya, kara keşiş amcası tarafından yapılan bir **bağlama büyüsü**dür. Büyülenerek iliklenen düğmeler tamamen açılmayacak şekilde büyü yapılarak iliklenmiştir. Bu inanç, bölgede bilhassa yeni giysilerin düğmeleri tamamen açılmadan giyilmesi uygun bulunmaz, şeklinde de yaşamaktadır. Keza bir sökük veya kopuk düğme sahibinin üzerinde iken dikilecek ise, onun ağzına bir şey alması istenir. Aksi halde "**aklı dikilir**" denir.

Şimdilerde unutulmuş, uygulamadan kalkmış olmakla beraber, geçmişte hırsızlığından şüphelenilen kimsenin doğruyu söylemesini sağlamak için **idrar kesesi** bağlanırdı. Kese şişmeye başlayınca şüpheli sancılanmaya başlar, gerçekten suçlu ise itiraf edeceğine inanılırdı.

Bağ-büyü bağlantılı inanç içerikli başka uygulama alanları da vardır. Zamanı geldiği halde ayaklarını basamayan bebek için köstek kesilir. Yapılan uygulama çocuğun ayaklarında bağ kesilir. Bu kesmenin yeri, şekli ve kesilişi belli kurallara bağlıdır. Bu köstek kesme veya **köstek bağı kesmek** olarak bilinir.

Akçaabat'ın bazı köylerinde köstek bağlamada kesilen ip, bir ağaca bağlanır.

Kurtağzı bağlama da bir büyü türüdür. Yabanda çiftlik hayvanını kurt parçalamasın diye kurdun ağzı, iplikle, çakı bıçağı, kilit ile bağlanır. Bağlarken ilgili coğrafî alan belirlenir ve efsunda zikredilir. Hayvanlar çiftliğe geldikten sonra da bağlayan kimsenin kurtağzını usulünce açması gerektiğine inanılır. Bu uygulama da bölgede yapılmaktadır.[8]

[8] Haydar Gedikoğlu, **a.g.e.**, s. 336.

Levent Şahverdi Arşivi

Kilit açmak suretiyle yapılan büyüde daha ziyade evlenmesi gecikmiş kızların kısmetinin açılması, bağlarının çözülmesi ve **kilit kapatmak**la da evde kalmaları, kısmetlerinin bağlanması amaçlanır. Bunlardan ilki ak büyü, diğeri kara büyü mahiyetli uygulamalar olarak alınabilir. Açma işlemi için daha ziyade cami imamı ve minareden yararlanılırdı. **Sala vakti** tercih edilirdi. Ayrıca bazı türbelere bu amaçla yapılacak uygulamalarda öncelik verilirdi. Bu uygulamalar da büyük ölçüde uzak geçmişte kalmıştır.

Sahiplenmek-Sahiplenilmiş Olmak

Halk inanç sisteminde sahipsiz bir varlık yoktur. Varlıklardan bir kısmının sahipleri kara iyelerdir. Bunların şerrinden korunmak için kanlı ve kurban verilir. Ak iyeler koruyucu konumda olan iyelerdir. Bunlar için şükran adına kanlı ve kansız kurbanlar verilir. İslâmîleşen bu tür iyelerle olan ilişkilerde dua etmek, Allah adıyla hareket etmek, Allah'a sığınmak vardır. Yaratılmışların tümünün gerçek sahibi, onları yaratmış olan Allah'tır.

Akçaabat'ın batı bölgesi kırsal kesiminde **küllük**ten gece geçilmez, geçenler çarpılabilir, küllüğe bebek **çiş** ettirilmez. Küllükler sahipsiz değildir, tekin değillerdir inancı vardır. Ocak başlarının bilhassa akşamdan sonra cin peri türü varlıkların mekânı olduğuna inanılır.

Gece evin dışında bir şeye uğrayan kimsenin uğradığı yer ile evinin eşiğine kadar yol boyu şerbet dökülür. Böyle kimseler için **bir şeye uğramış** denir. Dökme işi bitirilince şerbet çanağı ters çevrilip oracıkta bırakılır. Bu işlem akşam namazından sonra yapılır. İşlem bitince uygulamayı yapan kişi oradan arkasına bakmadan ayrılması gerektiğine inanılır.

Levent Şahverdi Arşivi

Düşülen yerin de sahipli olduğu inancı vardır. Dökülen şerbet oranın sahibine yapılmış bir **saçı/kansız kurban** olarak algılanır. Çanağın da terk edilmiş olması onun da artık sahip değiştirdiği inancı ile izah edilebilir. Bu tür uygulamalarda arkaya bakmadan oradan ayrılma inancının kökleri semavî dinlere kutsal kitaplara kadar uzanmaktadır. Üzerinde durmaya çalışılan anlamda büyü anlayışında **arkaya bakmama** da büyüsel bir içerik taşır.

Mezarlıklara mezar inşaatı için götürülen malzemenin de artanı alınmaz. Artık o kum, çimento vs. o kabristanın olmuştur, inancı vardır. İncelediğimiz bölgede de mezarlıktan bir çöp dahi alınmaz.

Gece saatlerinde küllükten bir çocuk geçmiş ise oraya da şerbet dökülür.

Kül, ateş kültünün kapsamında düşünülebilir. Ateşin de yerin olduğu gibi bir iyesinin olduğu bilinmektedir. Çocuğun bir şeye uğramaması, çarpılmasının önlenmesi için bu uygulama yapılmış olabilir. Ergin kimse gece **küllük**ten geçmeyecek veya besmele getirecek bilinçte olduğu için, çocuklar için bu uyarı yapılmış olmalı.

Saçı/kansız kurban Türk kültürlü halkların her bölgesinde olduğu gibi, Akçaabat halk inançlarında da yaşamın farklı dönemlerinde oldukça sık görülür. Çocuğun kesilen **ilk saç**ı üzüm gibi meyvelerle tartılır ve çocuk uzun ömürlü olsun dilekleri ile bu üzüm, ömürlü yaşlılara verilir, onların hayır duaları alınır. İlk saçın ağırlığınca fakirlere para verilerek de hayır işlemi gerçekleştirilir.

İlk saç, ilk adım, ilk diş, Türk kültür coğrafyasında önemsenir. Bu vesilelerle **saç toyu, diş toyu, ilk adım toyu, ad toyu** gibi minik toylar yapılır**.** Akçaabat kırsalında çıkıp düşen diş, bir dönem **kül**e **çörek**le gömülürdü.

Levent Şahverdi Arşivi

Çocuğu olmayan anne adayı **boş beşik** sallar. Çocuğu yaşamayan anne namzedi ise çok çocuklu annenin çocuklarını büyüttüğü beşikte çocuklarını büyütmek ister.

Boş beşikle sallanmakla, "beşiğim için bebek dileğindeyim" denilmiş olur. Çok kere **Hıdırellez**'lerde, 5 Mayıs kutlamalarında akarsu, deniz kenarlarına dileklerle ilgili semboller yapılırken, çizilirken, çocuk dileği için de yapma sembol beşikçik koyulur. Bazı ulu zatların kabirlerinin ziyaretinde de aynı amaçla bu tür uygulamalar yapılır. Sahile beşik çizme uygulaması Akçaabat köylerinde de bir dönem vardı.

Bir beşikte bebek ölmüş ise o beşik artık ilelebet kullanılmaz. Bu hal, beşiğin ölüme yol açan faktörün kara iyenin tarafından sahiplenildiği inancının işaretidir. O beşik uğursuz, kademsiz olarak kabul edilir. Nitekim boş beşiğin sallanması da uygun bulunmaz. Zira üç harflilerin beşiği sahiplenmesi ihtimali vardır. Onlardan korunma adına bebek beşiğine konulurken muhakkak besmele çekilir. Bu inanç batı Türklüğünün genelinde çok yaygındır.

Anadolu'nun bazı bölgelerinde ise boş beşiğin sehven sallanması ihtimaline karşı, bebeğin korunma adına, ihtiyaten beşiğe bir parça ekmek konulur. Bu ekmek **kara** i**yeler**e karşı **saçı** mahiyetinde olmalı.

Bu tür varlıklar tarafından sahiplenilmesin, bereketi kaçmasın diye un çuvalının ağzı ilk defa açılırken ağzı dualı bir hanım tarafından besmele ile açılır ve ilahilerin okunduğu da olur.

Göç Kırıntısı diye bilenen bir uygulama vardır. Yayladan köylere dönülürken köyünden geçilen halk köyüne gitmek üzere geçen köylülere "**göç kırıntısı**" yok mu der, dostça yollarını keser yenilecek yayla mahsulü sembolik bir şeyler isterler.

Levent Şahverdi Arşivi

Bölgenin dağlık kesiminde geçmişte görünen Karadeniz'in doğu kesimlerinde yakın zamanlara kadar Ardanuç köylerinde uygulanan **damat ketesi** uygulaması daha ziyade bereketin kapılarını aralama **nazar** türü **maraz güçler**i engelleme amaçlı bir uygulama vardır.

Uygulamaya göre içine ceviz konulmuş kete gelinin beline bağlanır. Sadece bayanların katılabildiği yüz açımı merasiminde gelin emsalleri ile bu kete belinde iken oynar. Damat gizlice bu oyun alanına girer. Gelin, keteyi kaçırmak isteyen damada vermek istemiyormuş gibi davranır. Keteyi kapan damat koşarak oradan ayrılır. Damadın erkek arkadaşları onu takip ederler ve bir koşuşmaca başlar. Arkadaşlardan beheri keteden bir lokma koparmaya çalışırlar, bir lokma alan kaçar. Kete, **dört kulak** denilen köşeli ve **değirmi** denilen yuvarlak da yapılır.[9]

Güneydoğu Anadolu Türk kültür coğrafyasında "**bey lokması**" inancı vardır. Kısmeti bağlı olduğu için evlenemediğine inanılan kızların kısmetlerinin açılması için beyin ağzına götürülmekte olan lokma kısmetinin açılması istenen kızın ağzına koyulur. Bu tespitteki bey, zengin olma, eğitimli olma veya mevki sahibi olma anlamında bey değildir. Adeta doğuştan bey olarak bilinen bir kesimi anlatan bir tanımlamadır.

Düğünlerde çok sık görülmese de bilhassa kırsal kesimde geline verilecek, takılacak para davetliler tarafından gelinin başına dolandırıldıktan sonra verilir. Kapıya dilenci gelmiş ise ve o esnada ev halkı yemek yemekte ise ona verilecek ekmek, yemek masasından, sofrasından alınarak verilmezdi. Gidilip kilerden ekmek alınır, çok kere evin en küçük

[9] Kaynak Kişi: Ülkü Önal, Halk Bilimi Araştırmacısı-Yazar.

Levent Şahverdi Arşivi

çocuğunun başı etrafında dolandırılıp sonra o ekmek fakire verilirdi. Yemek masasından verilen ekmekle evin bereketinin gideceğine inanılır.

Azerbaycan ve bilhassa Aras Vadisi Türk kültür coğrafyasında gelin kız baba evinden çıkınca onun başında ekmek ve tuz dolandırılır, sonra kırılır ve oradakiler bunu paylaşırlar.

Bereket içerikli bir inanca göre de yoğurdun bereketi bol olsun, kaymağı çok olsun diye sabah erkenden suya giderlerken aralarında adeta yarış ederler.

Dönmek, dönülmekle ilgili inançlar kökleri İslâmî dönemden evveline ulaşan bir inanç uygulaması olup, o da büyüsel bir içeriktedir. Biz o konu üzerinde durmayacağız.

Bölgede geçmişte uygulanan şimdilerde hatıralarda yaşamakta olan bereket, nazar içerikli büyüsel bir uygulama da **öküz geçidi** olarak bilinir. Öküzler mera mevsiminde başlangıçta **öküz yatağı** olarak bilinen mekânın dışında yayılırlar. Hayvanlar kendi yaylalarına gelince bu geliş bir eğlence ile kutlanır. Bu eğlencelerde davul zurna eşliğinde erkekler öküzlerin önünde oynarlar. Bu esnada öküzlere **tuz** yalatılır. Onların boyunlarına çeşitli **nazarlık**lar takılır.

Tecimli diye bilinen bir ağacın dalı muhakkak bu nazarlıklarda yer alır. **Tavuk pisliği** ile **sarımsak** karışımından muskalar hazırlanır. Bunlar ineklerin alınlarına bağlanır.. Sarımsak tüm nazarlıklarda bulunur. Sarımsak kabuğu cinler âleminde gümüş ve **soğan kabuğu** da altın olarak bilinir. Öküzler baharda ilk defa ahırlarından çıkıp çifte çubuğa koşulacakları zaman bereket olsun, nazar önlensin **kem gözler**den zarar görmesinler diye onların alnına **yumurta** atılır.[10]

[10] Kaynak Kişi: Ülkü Önal.

Levent Şahverdi Arşivi

Tavuk ve horoz etrafında bir hayli halk inancı oluşmuştur.[11] Ayrıca dışkı içerikli inançlar da bir hayli çoktur.[12] Akçaabat kırsalında korkan çocuğa horoz ödü ve korkan kadına da **tavuk ödü** yedirilir. Bir Akçaabat manisinde;

"Kız gelin dır dır etma
Beni bırakı gitma
Vakıtsız horoz gibi
Gece yarısı otma"[13]
denilmektedir.

Sonuç

Akçaabat halk inançlarında büyü, uğurlu olmak ve olamamak inançları ile yakından ilişkilidir. Bu ilişki sadece bu bölgeye mahsus değil, büyü inancının yapısına has bir husustur.

Akçaabat halk inançlarında büyü Trabzon'un diğer ilçelerine nazaran daha yüzeysel bir yapı arz eder. Ancak sanal âlemle ilişkiler bu ilçenin halk inançlarında da doğal olarak yaşamaktadır. İnanç dünyasındaki bu özellik şehir merkezinden uzaklaştıkça daha farklı bir yapı arz eder. Dağ köylerinde gizemli hayal, fal, büyü, nazar, efsunlama adeta daha yoğunlaşır.

Bizim incelememizde konu başlığı olarak seçtiğimiz büyü muhtevalı inançlar, genel Türk halk inançlarındaki yapı bakımından bir farklılık arz etmemekte, ancak bu konudaki bilgi birikimini zenginleştirici bir görünüm yansıtmaktadır.

[11] Haydar Gedikoğlu, **a.g.e.**
[12] Haydar Gedikoğlu, **a.g.e.**
[13] Haydar Gedikoğlu, **a.g.e.**, s. 222.

Levent Şahverdi Arşivi

Ayrıca basmak ve basılmak ile ilgili yapılmış birkaç yeni tespit bu tür büyünün şifrelerini çözebilecek özellikte olmuştur.

Biz çalışmamızı, daha ziyade sınırlı alan araştırmalarımız ve bu alanda yapılmış edebiyattan hareketle sürdürdük, üniversitelerde yapılmış ilgili çalışmalara yeterince ulaşamadık.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

MERSİN VE ÇEVRESİNDE YAŞAYAN BAZI İNANÇLARIN BÜYÜ BOYUTU*

Yaşar Kalafat**

Giriş

Bu bildiride, büyünün tanımı, mahiyeti ve kısaca geçmişi anlatılmakta, Türklerin mensup oldukları dinlerin ve Türk kültür dünyasında hâkim olmuş dinlerin büyü içerikli mahiyetleri özetle açıklanmakta, ayrıca özellikle Anadolu'da uzun süre hâkim olmuş dinlerin keza büyü bağlantılı içeriklerine dair kısaca bilgi verilmektedir.

Bu genel çerçeveden sonra; Türk kültür coğrafyasında, mitolojik dönemden günümüze derin izler bırakmış olan Eski Türk İnanç Sistemi'nin konu ile ilgili çerçevesi çizilmekte ve Türk kültürlü halkların inanç kültürlerinde büyünün yeri ele alınmaktadır.

Büyü-fal, büyü-nazar, büyü-aşerme konu başlıklarında yaşanılan halk inançlarından hareketle, mitolojik dönemle inanç bağlantıları araştırılmıştır. Büyü-fal bağlantısı üzerinde durulurken, martuval konusu irdelenmiştir. Çeşitli martuval örnekleri ele alınıp, martuval hem geleceği inşa etme, hem de tahmin özelliği anlatılmıştır. Büyü-nazar ilişkilendirmesinde ortak noktalara vurgu yapılmıştır. Büyü-

---

* Bu çalışma, Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından 18-20 Ekim 2018 tarihlerinde Mersin'de yapılan "**Yeniceli Sıdkî Baba ve Mersin Yöresi Halk Kültürü Sempozyumu**" için bildiri olarak hazırlanmıştır.

** Dr., Halk Bilimi Araştırmaları Kültür ve Strateji Merkezi, yasarkalafat@gmail.com, www.yasarkalafat.info

Levent Şahverdi Arşivi

aşerme ortak noktaları münasebetiyle kadın kişinin özel durumlarında büyüsel bir dönem yaşadığına işaret edilmektedir.

Mersin ve çevresinde yaşayan halk inançlarında konu; bağlamak-bağlanmak, basmak-basılmak, satmak-satılmak, örtmek-örtünmek, sahiplenmek-sahiplenilmek türünden bazı inanç kodları, hayvanlar, bitkiler, cansız bilinenler ve insanlar gibi farklı âlemler, nihayet ocak, su, gök kuşağı, tuz, süpürge, soğan-sarımsak, yılan gibi motifler büyü bağlantılı ele alınmıştır.

İnanç sisteminde büyü amacıyla canlı cansız hemen her şey bağlanabiliyordu. Bağlamak bir türü idi ve ondan korunmak ve kurtulmanın yöntemleri vardı. Başarısız olması için kara büyü adına damat bağlanabilirken, evcil hayvanları parçalamaması için kurtağzı bağlanıp açılabiliyordu.

Kırklı anneler ve kırklı bebekler birbirlerini basabilirlerken, doğumun kırkı olabildiği gibi evliliğin ve ölümün de kırkı vardı. Kırklı olmak ve basılmak insanlar arasında olduğu gibi, hayvanların, bitkilerin de kırkları kırklı bebeği basabiliyordu.

Satmak-satılmak da büyüye karşı bir korunma yöntemi idi. Yaşayamayan çocuk ve daha ziyade de erkek çocuk, ayrıca doğuramayan ve çocukları yaşayamayan anne sembolik olarak satılmak suretiyle onların bu hallerine yol açan kara iyelere karşı korunmaları sağlanmak isteniyordu.

Sistemde inanç içerikli bir de örtmek-örtülemek vardı. Kara iyelere karşı koruyabilmek adına, erkek çocuğun cinsiyetini onlara kız elbisesi giydirmek suretiyle saklamak, güzel çocuklara bir süre için çirkin isimler koyarak onları kara iye-

Levent Şahverdi Arşivi

lere karşı korumak da bir örtüleme büyü uygulaması idi. Bildiri metninde bunların örneklerle açıklamaları yapılmaktadır.

Büyü ve Büyücülüğe Dair

Büyü ve büyücülüğün anlam içeriği, farklı yüzyıllarda farklı kültürlerde farklı olmuştur. Büyünün genel tanımının yanı sıra, semavî dinlerin din anlayışı esaslarını sınır kabul edip, kutsal kitabı ve ilahî tebligat yapıcısı bilinmeyen, bilinemeyen inanç sistemlerine "büyü-büyücülük" teşhisi koymak, büyüyü gerçeğine uygun olarak yansıtamamış olmak anlamına gelebilir.

Eski Türk İnanç Sistemi'nin içerisinde büyü; şirk, bidat, bazen de hurafe yapısı arz eder. Semavi dinlerde mutlak olana ortak koşan inançlar şirk, dinen aslı olmayan şeylere hurafe, dinin kapsamında olmayanları din kapsamında algılaması da, bidat olarak kabul edilmiştir. Türk kültürlü halkların inanç dünyasında İslâmiyet'in yanı sıra, Hıristiyanlık, Musevilik de kabul görmüş semavi dinler olarak yaşamaktadır. Bu dinlerin bakiyeleri olan inançlar, dinler arası ortaklık özelliği de taşımaktadırlar. Bu tanımlamanın içerisinde büyü; şirk, bidat ve bazen de hurafe yapısı arz edebilmektedir.

Büyü, halk inançlarının neresinde idi? Türk kültürlü halkların halk inançları irdelenirken büyünün tespiti yapılan bulgularla ilişkisi ne idi? Derlenen bilgiler ne nispette büyü kapsamına giriyordu? Halk inançları hangi hallerde ve ne manada büyü bağlantılı idiler?

Levent Şahverdi Arşivi

Kam/Şaman dinî törende

Din-büyü arasındaki temel farklılıklar; din her şeye gücü yeten bir varlığa, büyü ise tabiattaki bir varlığa yönelmektedir. Dinin cemaati, büyücünün müşterisi vardır. Dinde olan günah anlayışı büyüde yoktur. Dinde açıklık, büyüde kapalılık ve gizlilik vardır. Dindeki itaat ve bağlılık büyüde yoktur. Dindeki ibadet ve dua da büyüde yoktur.[1]

Bütün dinlerin kaynağının büyü olduğu, din ve büyünün aynı düşünce sisteminin parçaları olduğu, büyü inancının dinden önce geldiği, din inancının bozulmaya yüz tutarak

[1] Hikmet Tanyu, "Büyü", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 501-506.

Levent Şahverdi Arşivi

büyüye yönelindiği, din-büyü ilişkilendirmesi konusunda açıklamalarını yaparken Osman Karatay, süreklilik üzerinde durur ve "Aslında din adamını ifade eden **mag** kelimesi bugün bütün batı dillerinde **sihir** ve **sihirbaz**lığı ifade edecek şekilde, özellikle sıfat biçimiyle bulunur" demektedir.[2]

Kam/Şaman Nevruz ateşi önünde

[2] Osman Karatay, **Bey İle Büyücü, Avrasya'da Tanrı Hükümdar Devlet ve İktisat Hakkında Dilin Söyledikleri**, 2. Baskı, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 33

Levent Şahverdi Arşivi

"Eski Türk dilinde büyü; **bögi**, **bügü** şeklinde yazılmakta ve 'sihirbaz, din adamı' anlamına gelmekteydi.

Büyü; 'tabiatüstü gizli güçlerle ilişki kurarak yahut kendilerince gizli güçler bulunduğu inanılan bazı tabii nesneler kullanılarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işler' şeklinde tarif edilebilir. Kutsalla ilişkisi bulunmaması ve ahlaki amaç taşımaması büyünün en temel özellikleridir. Büyünün asıl amacı insana ve olaylara etki ederek bol ve çok avlanma, hayvan yetiştirme, düşmanı yenme, zarara uğratma veya öldürme, hastalıktan kurtarma, kısaca bitkileri, hayvanları, insanları, tabiat olaylarını ve güçlerini kontrol ederek, şu veya bu kişi veyahut kişilere iyilik ve kötülük etmek suretiyle bir menfaat sağlamaktır."[3]

Büyü ile ilgilenmenin, dinen yasak hususlar olduğu belirtilir. Bu alanlarla ilgilenen kimselere **cinci** veya **cinci hoca** denilir.

Büyücü-cinci ilişkilendirmesinden hareketle, büyü konusu tartışılırken, yanan ocağa girebilme, farklı dona girebilme gibi özelliklerde insanoğlu ve cinlerdeki tezahür şekli sorgulanır. Bu konuya tasavvuf bilgini Türkologlar açıklık getirmişlerdir.[4]

---

[3] Hikmet Tanyu, a.g.m.

[4] Cinlerden bahsedilirken, onlar için "cin" denilip isimlerinin üç harfliler şeklinde örtülemesine gerek yoktur. Kur'an-ı Kerim'de bu isim açıkça söylenilmiştir. Onlar 10 taifedirler. Bunlardan 2 taife perilerdir ve şaklaban, şakacılıkları ile bilinirler. 8 taife cinler taifesidir. Cin taifeleri imanlı veya dini olanlar olarak bilinir. İçlerinde Müslüman, Hıristiyan ve Musevî olanlar vardır. İmanlı olanların yargı organları, mülki amirleri, güvenlik kuvvetleri vardır. Cinlerden zararlı olanlar şeyatin olarak bilinenlerdir.
Ateşe girebilme, Moğolların Bağdat'a girmeleri döneminde Abdülkadir Geylani gibi ermişlerin ilgili ayetlerden hareketle Moğol şiddetini önlemek

Levent Şahverdi Arşivi

Büyü yapabilen, madde ötesi dünyaya uzanabilen, dolayısıyla geleceği görebilen kimsenin madde ötesindeki yaratıklarla irtibat kurarak veya müdahale ederek, onların sebep olduğu hastalıkları da tedavi edebileceğine inanılırdı.

Gelinin ve damadın yakınları tarafından bağlanması uygulaması, kem niyetlerle yapılabilecek **bağlama büyüsü**ne karşı adeta bir koruyucu tedbirdir, bağlı bir kimse tekrar bağlanamamaktadır. Yakınlarınca bağlanan çiftlerin bağının çözülmesi zor olmayacaktır. Büyüye karşı tedbir amaçlı geçici büyülerin yapılabildiğinin başka örnekleri de vardır.

Bağlamanın çeşitli türleri vardır. Sık görülen şekli ipe düğüm atarak **iple bağlamak** ve çözmektir. Doğu Karadeniz'de damat tabanca ile de bağlanır. Farklı maksatlarla farklı şeyler bağlanabilir. Mesela **düşman ağzı,** salgın hastalığa yol açan **mikrop**, ağır **kış şartları** da bağlanabilir.[5]

için yaptıkları zaruretten doğan bir haldir. Yılan yutma, şişlenmek de bu türden uygulamalardır. Bu hareketler farklı amaçlarla yapılmaya başlanınca devamı uygun bulunmamıştır.

Büyü 2 türlü olur. Bunlardan birisi cinlere yaptırılanlardır. Diğeri ise ayetlerde saklı bazı olumsuz anlamda kelimeleri seçip, çıkarılıp onlardan oluşturulan metinlerdir. İlgili kişinin ismi, annesinin ismi ile okunarak yapılır. Yapılanın mahvına yol açabilir.

Cinlerin farklı donlara girebilmeleri, yaradılışlarının onlara verdiği bir özelliktir. Veliyullahın farklı donlara, aslan, kurt vs. girebilmeleri, onların yaşamlarının bir sonucu onlara, onlar dünyaya gelmeden verilmiş bir ilahi edinimdir. (Sabahattin Güngör, Tasavvuf Notları, 5 Haziran 2018 Burhaniye). www.yasarkalafat.info

[5] Yaşar Kalafat, "Alanya Yöresinde Kilit-Bağ-Kilitlenmek-Bağlanmak", **Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri III**, Alanya Belediyesi Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, Alanya 2004, s. 492-499.

Levent Şahverdi Arşivi

Ayrıca uykuyu bağlama, hırsızı bağlama türünden bağlama türleri de vardır.[6]

Biz halk inançları-büyü ilişkileri üzerinde, Mersin ve yakın çevresinde yaşanan örneklerden hareketle duracağız.

"Açmak-Kapatmak" - Büyüsel Boyut

Mersin Yörüklerinde, vurulan av hayvanının ağzı veya gagası, kısmeti kapatmasın diye açık tutulur[7] Bu bulguyla ilk defa karşılaşılmaktadır.

Ayaktan çıkarılan çorap, kısmeti kapatmasın diye yatılan yerde başucuna koyulmaz.[8] Bu bulgu ile de ilk defa karşılaşılmaktadır. Koku, kişioğlu kokusu ile ilgili olabilir. Ak iyelerin temiz kokuyu kara iyelerin de pis kokuyu sevdiklerine dair tespitler vardır.

Kapatmak-açmak bir büyü türü olarak kabul edilir. Kurtağzı bağlanıp açılırken, bıçak kapatılır açılır. Damatlara başarısız olmaları için kilit kapatılır açılır. Keza genç kızların kısmetinin açılması için kilit kapatılıp açılır.

Mersin çevresinde de kızların kısmetlerinin açılmasıyla ilgili büyü içerikli inançlar vardır. Toros ve Anamur Yörükleri halk inançlarından yapılmış bazı tespitlerle konuyu irdelemeye çalışacağız.

---

[6] Cemal Anadol, **Tarihten Günümüze Kadar Doğu ve Batı Kültürlerinde Halk İnanışları: Büyü (Sihir-Tılsım-Cin Çarpması)**, Kamer Yayınları, İstanbul 1997, s. 31.

[7] Ulvi Keser, "Toros Yörükleri Bağlamında Anamur Yörükleri Gelenek ve Göreneklerine Kesitsel Bir Bakış", **Mersin Sempozyumu (19-22 Kasım 2008)**, (Editörler: Y. Özdemir, A. Arslan), Cilt: 1, Mersin Valiliği-Mersin Üniversitesi Yayını, s. 517-544.

[8] Ulvi Keser, a.g.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Evlenmesi geciken kızların kısmetlerinin açılması için, 7 ayrı ismi "M" ile başlayan kimseden para toplanır, **7 ev**den **7 anahta**rları ile kilitlenmiş **kulplu kilit** alınır, bunlar bir hocaya verilir, hoca bu kilitleri açar, anahtarlar Perşembe-Cuma günleri arasında kapıya koyulur.[9]

Bu uygulama isim büyüsü kapsamına girer, "M" harfi ile **Hz. Muhammed** şifrelenmiş ve onun manevi gücünden istifade amaçlanmış olunur.

Kilit-kısmet açma, kilit-geleceği okuma, fal açma, kilit-büyü bağlantılı çok sayıda inanç vardır. Esasen fal ve büyü arasında da içerik ve uygulama şekilleri, uygulamada kullanılan materyal bakımından yakın ilişkilerin olduğunu söylemek zor değildir. Bu ilişkilendirme nazar için de kurulabilir. Nazarın önlenmesi ve tahribatının giderilmesinde de görünmeyenlerin fonksiyonları, önlenmesi, giderilmesi vardır.

Makedonya Türkleri arasında bir dönem genç kızlar kısmetlerinin açılması için ulu türbelere niyetlenerek çeyizlerinden bir parça koyup, alma şeklinde bir uygulama vardı. Bu arada türbeye aynı amaçla açık **kulplu kilit** konulup alındığı da olurdu. Kulplu kilit, kilitli iğne, açılır-kapanır bıçak, büyü yapmada aynı amaçla kullanılır.[10]

Nişanlanacak genç kızların yüzükleri birbirine bir kurdele ile bağlanır, nişandan sonra kurdelenin kesilen parçaları evlenmek isteyen kızlar tarafından alınıp saklanır.[11] Yüzüklerin bağlanması ve bağın kesilmesi temsili bir uygulamadır. Bu uygulama Anadolu Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır.

[9] Ulvi Keser, a.g.y.

[10] Yaşar Kalafat, Yaşayan Türk Halk İnançlarında Büyü-1, Aktif Yayınevi, İstanbul 2020.

[11] Ulvi Keser, a.g.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Her Arabî ayın ilk üç Cumasında Hacı Bayram Veli türbesinde kırmızı, yeşil ve beyaz renkli makaralardan iplik açılır. Üçüncü Cuma üç boş makara yan yana tutulur, makaralar eve götürülür, murat yerine gelince üç makaranın iplikleri tahminen ortadan kesilir ve akarsuya atılır.[12]

Anadolu'da kısmetinin açılmasını isteyen genç kızlar Cuma salasından evvel hoca vasıtasıyla ve bazen de bizzat kendileri kısmetlerinin açılması için dileklerini minareden sesli söylerlerdi. Bu esnada **3 defa** kilit açılır kapatılır. Bu uygulama **hocaya kilit açtırma** olarak bilinirdi.[13]

Bu tür uygulamalarda eski inançlarla İslâmî inançlar örtüştürülmüş, halkın arasında yaşamakta olan çok eski inançlara İslâmî bir giysi giydirilmiştir. İslâm'da takdir kadiri mutlak olan Allah'ın elindedir. Her insanın vebali kendi nefsine bağlanmıştır. Her insan yaptıklarına göre muamele görür.

Erzurum'da kısmetinin açılmasını isteyen genç kız, sabah ezanından evvel kıbleye bakan bir çeşmenin musluğundan içeriye doğru bir sopayı, **3 defa** "kısmetim" diyerek sokup çıkarırdı.[14]

Erzurum'dan yapılmış bir tespitte de kısmetinin açılmasını isteyen genç kız **3 sabah** ezanından evvel bacaya çıkar, bir oklavayı at gibi biner kıbleye döner ve üç defa "Bahtım bahtım, bahtım, kırnavınız bata" diye seslenirdi.[15]

Kozyak yöresindeki Makedonya Türklerinde kızlar kısmetlerinin açılması için değirmenin çatısına çıkar, oradaki kiremitleri **ters** çevirirler. Böylece ters giden kısmet işlerinin

[12] Yaşar Kalafat, **a.g.e.**
[13] Yaşar Kalafat, **a.g.e.**
[14] Yaşar Kalafat, **a.g.e.**
[15] Yaşar Kalafat, **a.g.e.**

Levent Şahverdi Arşivi

düzelip yoluna gireceğine inanılır.[16] Bu bir büyüleme, büyü yapma, büyü bozma işlemidir.

Genç kızların kısmetlerinin açılması için **Cuma Salası**ndan önce minareye çıkıp **kilit açma** suretiyle kısmetlerinin açılacağı inanç ve uygulaması, Anadolu kırsalında oldukça yaygındır. Değirmenin çatısı ile caminin minaresinin kutsal mekân olarak kısmet açılması konusunda aynılaştırılması, bir dönem değirmene atfedilen kutsiyetin giderek yerini camiye bıraktığı kanaatini doğurmaktadır. Her iki uygulamada da yukarılarda olduğu düşünülen **kut** verici için yükseklere çıkılmıştır.[17]

Kısmeti bağlamak-açmak, kurtağzı bağlamak-açmak, içerik bakımından aynı olan kara ve ak büyü türleridir.

Mersin yöresinde göç toplanırken örgü örülmez, giysi kişinin üzerinde iken sökük dikilmez, sökük sahibinin aklının dikileceğine inanılır. Tedbir olarak giysi sahibi ağzına iplik türünden bir şeyler alır. Düğmelemek, düğüm atmak, düğme iliklemek, örgü yapmak, nikâh kıyılırken parmakları birbirine bağlamış olmak, kolları göğüste bağlar şekilde birleştirmek aynı içerikli bağlama türleridir.

Mersin yöresinde evlenmesi gecikmiş kızın çeyiz sandığından alınmış elişlerinden birisi Cuma günleri **kıble**ye doğru sallanır. Evlilik hayatında mutlu olan bir ailenin **su muslukları 3 kere** açtırılıp kapattırılır, Cuma günü **üç yol ağzı**nda Islah suresi **3 defa** okutturulur.[18]

---

[16] Yaşar Kalafat, **Makedonya Türkleri (Türkmenler, Torbeşler/ Türkbaş, Çenkeriler ve Yörükler) Arasında Yaşayan Halk İnançları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 34.

[17] Yaşar Kalafat, "Alanya Yöresinde Kilit-Bağ-Kilitlenmek-Bağlanmak".

[18] Ulvi Keser, a.g.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Mersin dolaylarında **nazar**dan korunmak için kapı saçaklarına, ağı dalı, zakkum, at nalı asılır.[19]

"Basmak-Basılmak"- Büyüsel Boyut

Mersin'de, gelin adayı olarak istenecek kızın kendisinden büyük bir erkek kardeşinin olması hayra yorulur.[20]

Halk inançlarında basmak-basılmak diye tanımlanan bir inanç kodu vardır. Bekâr ablaları olan küçük kızın kısmeti çıkarsa evlendirilmez, sırası bekletilir, zira ablalarını basacağına inanılır. Ablalar da kısmetleri çıktığı halde evlenmez ise küçük kızları basmış olacaklarına, kısmetinin önünü kesmiş olduklarına inanılır.

Nitekim evinden ilk çıkıp işine giden er kişinin yolunu kadın kişi kesmez. Kısmetini, bereketini basmış olur. Dul kadın, gelin bohçası seçimine, kına gecesine, kız istemeye götürülmez, uğursuzluğunun basacağına inanılır.

Büyük kardeşin erkek olması bekâret kemerini bağlayacak sorumlu erkek kardeşin olması, babanın vekilinin bulunması anlamına da gelir.[21]

Büyü-Cansız Bilinenler

Büyü-Su

Mersin halk inançlarında; oluk, pınar, çeşme ve dereden getirilen su, yol boyunca yere konulmaz, konulması haline o suyun "**ölü suyu**" olacağına inanılır.[22]

[19] Ulvi Keser, a.g.y.
[20] Ulvi Keser, a.g.y.
[21] Yaşar Kalafat, **Yaşayan Türk Halk İnançlarında Büyü-1**.
[22] Ulvi Keser, a.g.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Su, Eski Türk İnanç Sistemi'nde kutlu ve İslâmiyet'te azizdir. Suyun da yerin de iyesi olduğu inancı vardır. Yere konulan suyun iye değiştirmiş olması şeklindeki inancın üzerinde durulabilir. Halk inançlarında alma-verme, koyma-kaldırmalarda **Besmele** çekilmesinin şerleri önleyici hikmeti vardır. Cin türü varlıkların **Euzu Besmele**'den rahatsız oldukları inancı yaygındır.

Türkler her suyun bir iyesi olduğuna inanırlardı. Eski Türklerde çocuksuz kadınlar, kurumuş ırmaklara **suçi/şarap** salmak suretiyle, o ırmakların iyelerini memnun etmeye çalışır, onların yardımıyla çocuk sahibi olacakları inancı taşırlardı.[23]

Suyun yeraltından çıkmış oluşu ile adeta kut bulmuş oluşu Diyarbakır yöresindeki "**Haram Su**"[24] anlayışı ile ilişki-

[23] W. Eberhard, **Çin'in Şimal Komşuları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1942, s. 68.

[24] Haram Su bizim anladığımız kadarı ile kutlu bir suyun taşıdığı manevi değerlerle bağdaşmayan süfli amaçlar için kullanılmasını önlemek için yapılmış bir adlandırmadır. İlgili 2 efsaneden birinde; Zeliha, Halil İbrahim'in kızıdır. Ateşe atılan babası için döktüğü gözyaşlarından bu su meydana gelmiştir. Diğer efsanede ise Zeliha Nemrut'un Hz. İbrahim'i çok seven evlatlığıdır. Ağlaması sonucu bu su gözyaşlarından oluşmuştur. Bu sudan eşlerin aldatmaları, kazaların önlenmesi, büyülerin bozulması (cadıyı battal etmek), sağlıklı olunması, kısmetlerin açılması ve benzeri haller için yararlanılır. Bu sudan kırk yudum içenler, yedi yerinden üç defa atlayanlar, evlerinin eşiklerine, arabalarının tekerleklerine dökenler olur. Atlama işlemi Çarşamba günleri olurken, "haram suyun tılsımı çarşambadır" denir. Haram Su'dan atlanırken de;

"Haram sudan atladım, Haram sudur dediler
Mantin Çarşaf topladım, Yârimi götürdüler
Muradım olur diye, Yıkılsın Urfakapı
Her derdine katlandım. Beni yardan ettiler"

Levent Şahverdi Arşivi

lendirilebilir. Kutlu suyu süfli işlerde kullanmak haram kılınmış olmalı. Nahcivan'da "**Ham Su**", "**Gün Görmemiş Su**" inancı vardır. **Nevruz**'da alınan bu sudan sağlık, bereket ve kısmet açılımı beklenir.

Büyü-Allımyeşilim/Gökkuşağı

Türk kültür coğrafyasında gökyüzü varlıklarının hemen hemen tümüyle, bu arada **gökkuşağı** ile ilgili inançlar da vardır.[25] Bunlardan bir kısmı büyü bağlantılıdır. Mersin ve civarında Allımyeşilim/Gökkuşağının altından geçen erkeklerin kız, kızların erkek olacaklarına inanılır.[26]

İstanbul'da Gökkuşağı

şeklinde maniler okunur. (Nuran Elmacı, Ahmet Taşgın, "Haram Sudan Atladım, Diyarbakır'da Haram Su İle İlgili İnanışlar", Acta Turcica (Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi), Yıl: II, Sayı: 2, s. 35-40).

[25] Yaşar Kalafat, "Bodrum Çevresi Örnekleri İle Halk İnançlarında Gök Kuşağı İnancının Mitolojik Boyutu", **Kültür Evreni**, Sayı: 19 (Kış 2014), s. 25-32.

[26] Ulvi Keser, a.g.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu inanç, Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır. Gökkuşağı ile ilgili birçok inançtan birisidir. Türk kültürlü halkların halk inançlarında, farklı âlemlerde birtakım kara iyelerin hükümranlıkları sürerken, diğer bir âlemde, âlemin hâkim gücünün adeta farklı olduğuna inanılır. Delikli taşın deliğinden, ağacın kovuğundan, yenen pehlivanın kolunun altından, yeni gelinin kaynanasının kolunun altından geçmesi bu türden örnekler olarak kabul edilebilir. **Yedi Uyurlar**'daki kaya deliğinden geçebilmek de bu türdendir. Hasta olan kimse, deliğin diğer tarafında hastalıktan kurtulacağına inanılır. Bu deliklerden günahkâr kimselerin geçemedikleri inancı da vardır.

Büyü-Ocak

Ocak, Türk kültür coğrafyasında otağın ateş yakılan yeri, şifa merkezi, şifa kaynağı, kutsal şifalı yer, aile, yuva gibi anlamlara gelir ve her üçünün de etrafında inançlar oluşmuştur.[27]

Alevi Türk İslâm kültüründe ocak, "..inanç önderinin soyundan gelen temsilcilerine pir, mürşit dede gibi adlar verilen, kendi içinde diğer ocaklarla hiyerarşisi ve takip ettiği bir süreç ve erkanı olan inanç yapılanmasına 'ocak', bu ocaklara mensup olan kimselere de '**ocakzade**' denir. Dede ocakları, **mürşit** ve **pir ocakları** olmak üzere iki gruba ayrılır."[28]

[27] Yaşar Kalafat, "Akşehir Örneklemeleri İle Türk Kültürlü Halklarda Od/Ateş/Ocak İyesi", **Kodlar-Kültler-1: Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, s. 13-43.
[28] Hüseyin Dedekargınoğlu, "Dedekargın Aşireti ve Nevruz'dan Sıdkî'ya", **2. Mersin Millî Kültür ve Eğitim Sempozyumu Bildirileri (2-4 Aralık 1988, Mersin)**, (Yayına Hazırlayan: Hilmi Dulkadir), Mersin Halk Eğitim

Levent Şahverdi Arşivi

Mersin Yörüklerinde, **ekmek sacı** ocakta kurulu kalırsa **şeytan**lar ekmek pişirir[29] denir. Halk inançlarında yarım bırakılan bazı işlerin şeytanlar tarafından tamamlanacağına inanılır. Namazdan sonra seccadeyi kaldırmaz veya köşesini katlamaz iseniz, şeytanların namaz kılacağına inanılır.[30] Akşam bulaşığı temizlenmez ise kaplardaki yemek kırıntılarını cinlerin yiyeceğine inanılır. Yemekten sonra ağzını yıkamayan çocukların gece ağızlarını şeytanların yalayacağına inanılır.[31]

Bu uygulama, bitirilmemiş işin bitirilmesini, aksi halde bu tür varlıkların sahipleneceği kanaatini doğurmaktadır.

Büyü-Tuz

Tuz, halk inançlarında kutsallık noktasında adeta ekmekle eş tutulur. "Hak gözetilirken "ekmek tuz hakkı" denilir. Ekmekte olduğu gibi tuz üzerine de yemin edilir. Keza ekmek gibi tuz da ayaklanmaz, çiğnenmez.[32]

Mersin yöresinde, hasta olanlara **tuz** çevrilir. Tuzu çeviren kimse **3 defa** hastanın başında **İhlas Suresi**ni okur ve

Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1988, s.327-347.

[29] Ulvi Keser, a.g.y.

[30] Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında Ters Motifi", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı: 123 (Mart 1997), s. 15-19.

[31] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, 6. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.

[32] Yaşar Kalafat, "Van Gölü Havzası Örneklemeleri İle Türk Kültürlü Halklarda Tuz İnancı", **I. Uluslararası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Yemekleri Sempozyumu (24-26 Haziran 2009, Bitlis)**, (Editör: Oktay Belli), Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 101-109.

Levent Şahverdi Arşivi

o tuzu hastaya 3 defa yalatır. Daha sonra tuzu çevirenin ayağının altına tuz sürülür ve tuz ocağa atılır.[33] Yöre halkında, üstünden karga geçen kimse "kalktım da oturdum, üstümde **tuz çuvalı** var" der.[34] İstenmeyen misafirin çabuk kalkması veya bir daha gelmesin diye ayakkabısına **tuz** konur.[35]

Halk inançlarında **dönme-döndürme** inanç içerikli bir uygulamadır. Sadaka başa döndürülür, ulu mekânların etrafında adakla veya adaksız tavaf edercesine dönülür. Dönemeyen hasta sırtta taşınır. Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında gelinin başına kazayı belayı def etme adına ekmek kırılır, tuz kırılır. Ural-Altay Türklerinde, konuk kasabanın veya evin girişinde tuz ekmekle karşılanır. Gece düşülen yere saçı olarak tuz veya şerbet dökülür. Tuza yemin edilir, yere dökülen tuz çiğnenmez. Gün battıktan sonra eşikten dışarıya çıkarılmayan beyazlar arasında tuz da vardır. Anadolu'da ocağa saçı niyetine tuz atılır. Tuz Karakalpakistan Türklerinde üzerlik tütsülenirken onun ateşine de atılır. Bütün bu benzerleri içerisinde büyü içeriği öncelikli olan uygulama halk inançlarında bir dönme-döndürme uygulamasıdır. Dönen ile döndürülen arasında mistik bir atmosferin manevi bir etkileşimin oluştuğuna inanılır.

Azerbaycan, Aras Vadisi ve Doğu Anadolu'nun Bitlis ve Diyarbakır sözlü kültüründe "**başına dönüm**" şeklinde bir dua vardır. Başına dönmek isteyen, başına dönmek istediği kimseye gelecek her türlü musibete talip olur. Bazı anlatılarda eşi ölümcül hasta olan kadın odanın ortasına çektiği hasta karyolasındaki eşinin etrafında dönerek onun hastalığına talip olur ve hasta şifa bulup kadın ölür.

[33] Ulvi Keser, a.g.y.
[34] Ulvi Keser, a.g.y.
[35] Ulvi Keser, a.g.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Çamlık-Bodrum halk inançlarında gelin duvağı ile birlikte merkebin üzerinde oğlan evine gelirken merkebin yularını damat çeker. Gelin eşikten girmeden ve damattan bir takı armağan olarak almadan evvel, damat gelinin etrafında üç defa dolanır.

Suriye'deki Süleyman Şah türbesini ziyarete giden Burukan Aşireti ulusları, türbenin etrafında yedi defa dönerlerdi ve bu ziyaret onların arasında hac olarak anılırdı.[36]

Ses taklidi yaparak kendisini saklayan bir kara iye, insanlara tanıdık bir sesle seslenerek onlara bazı sorunlar yarattığına inanılır. Bundan korunmak için kendisine seslendiğini duyan ve şüphelenen kimsenin "değirmene, tuza gidiyorum" demesi gerektiğine inanılır.

Büyü-Fal Bağlantısı

Falın büyü boyutu veya fal ile büyünün ortak yönleri var mıdır? Fal çok kere geleceği bilmek, yaşanmış bir olayın bilinmeyen yönlerini öğrenmek, Olayların faillerini tespit etmek, kayıp eşyanın yerine dair bilgi edinmek gibi amaçlar için de açılır, açtırılır.

Falcının fal bakımında kullandığı vasıtalar arasında; kuşlar, tavşanlar gibi bazı hayvanlar aracı olarak kullanılır. Bazı hallerde de annenin ilk çocuğunun, ilk kız çocuğunun, mavi göz, sarı saçlı kimsenin yardımına başvurulur, su fallarında tasa konulan suya bakılır, bazı hallerde bu suya yanmakta olan kömür de atılır. Falcı veya yardımcısı orada gördüğü bazı şekilleri anlatır, bunlar anlamlandırılır. Uygulama, **kurşun dökme**de, **mum dökme**de, **kömür dökme**de olduğu gibi cereyan eder.

[36] Kaynak Kişi: Prof. Dr. Abdülhaluk Çay (15 Temmuz 2018, Ankara).

Levent Şahverdi Arşivi

Hava durumundan, rüzgârın yönünden, yıldızlara, aya, bulutlara bakılarak da fal açılır, geleceğe dair yorum yapılır, sonuçlar çıkarılmaya çalışılır.

Geçmişte; **aşık kemiği** ile, **sofrada kelle** ile ve **ateş**in alevine bakılarak da fallar açılmıştır. **Bakla** ve **fincan falları**ndan sonra, yeni dönemlerde bunlara **iskambil falları** gibi fallar da eklenmiştir.[37]

Şamanizm'de şaman bazı ruhlardan belirtilen bu hususlarda yardım alırken, ölmüş insanların, hayvanların ruhlarından yararlanırken, muhtemelen bitkilerin ve cansız bilinenlerin de iyelerinden/sahiplerinden yararlanıyordu. Bu özellikleri ile falın alanı ve kullandığı vasıtalar ve amacı büyü ile ortaklıklar arz etmektedir.

Adana'nın Karaisalı kazası İncirgediği köyünde özel hazırlanmış maki çubukları ile çocukların katılarak, 4 çocukla oynadıkları **kös oyunu** olarak bilinen bir oyun vardır. İşaretlerine göre **kös, tıkır, avuç, avdört, atlı** gibi isimler alırlar. Kazanmayı ve kazanma derecesini bu işaretli çubuklar belirler.[38] Bazı aşık oyununun özellikleri ve kuralları ile benzerlikler arz eden kös oyunu acaba bir dönem ve bazı hallerde fal bakmak ve şans belirlemek için de kullanıldı mı hususu araştırılmış, oyunun bu boyutunun olmadığı yazarından hareketle tespit edilmiştir. İslâm'da **fal okları**nın yasaklandığı bilinmektedir.

---

[37] Yaşar Kalafat, "Hatay ve Çevresinde Türk Kültürlü Halklarda 'Fal' İnancı", **Dedem Korkut Akkoyunlu Coğrafyası: Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 155-166.

[38] Halil Atılgan, "İncirgediğinde Kös Oyunu", **2. Mersin Millî Kültür ve Eğitim Sempozyumu Bildirileri (2-4 Aralık 1988, Mersin)**, (Yayına Hazırlayan: Hilmi Dulkadir), Mersin Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1988, s. 225-232.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu açıklamadan sonra **mantıfar/mantuva açma** uygulamasına kısaca yer verebiliriz.[39] 6 Mayıs'ta kutlanılan bu bayramda iki kardeş olan **Hz. Hızır** ve **Hz. İlyas** bütün halkı dolaşarak dileklerini tespit edip yerine getirirler şeklinde bir inanç vardır. Bu oyun **yüzük oyunu, mani çekme**, Türkmenistan'da **muncuk/boncuk atma** şeklinde bilinir. **Hıdırellez Küpü** olarak bilinen küpten çekilen manilerle niyetlinin niyetinin akıbetini tahminde yardımcı olunur. Bu küpe genç kızlar yüzük, küpe, toka gibi şahsi eşyalarını kimseye göstermeden atarlar, ertesi gün ağzı hiç kullanılmamış kilit ile kırılan küp açılır, küpten çıkan şahsi eşyaların sahipleri ile o anda okunan mani eşleştirilip anlamlaştırılır. Manileri buluğa henüz ermemiş, başına atılan yazma ile etrafla olan ilişkisi kesilen bir kız çekerken manici de beheri için bir mani okumuştur. Bu maninin gerçekleşeceğine inanılır ve daha çok **kısmet açmak** için yapılır. Çekilen manilerin anlamlandırılmasından hareketle kızların kısmetinin açılacağı, beklenen yolcunun geleceği, mahkûmun berat edeceği, borcun ödenebileceği, hastanın şifa bulacağı gibi sonuçlar da çıkarılır. Bu sadece bir haber alma vasıtası değil, dileğin gerçekleşmesi vasıtasıdır da.

Bu uygulama sair zamanlarda da ve Türk kültür coğrafyasının sair yerlerinde de yapılır**.** Buna **baht açma, bahtiyar, martaval çömleği, küpten kader çekme, vicek** gibi isimler

[39] Esma Şimşek, "Çukurova'da 'Mantıfar Açma' Geleneği Bilinmekte midir?", **2. Mersin Millî Kültür ve Eğitim Sempozyumu Bildirileri (2-4 Aralık 1988, Mersin)**, (Yayına Hazırlayan: Hilmi Dulkadir), Mersin Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1988, s. 176-186.

Levent Şahverdi Arşivi

de verilir. Yaygın isim olarak martuvar/manitival, olarak bilinir. Vicek aynı zamanda sarı renkli bir kır çiçeği olup incelenen bölgede de yetişmektedir.

Kelimenin sözlük anlamı nedir, neden bu bitki seçilmiştir, etrafında inanç içerikli başka uygulamalar da olmuş mudur? Hangi kültürden gelmektedir. Dört yapraklı yonca türünden bir özelliği olmalı. Yunus Emre sarı çiçekle konuşabilirken, Sümbül Efendi de arkadaşları gibi şeyhine çiçek toplayıp getirmek ister ve solmuş bir çiçeği getirince, şeyhine diğer çiçeklerin zikir halinde olduklarını söyler. Âlemler arası ilişkide ermiş kişioğlu, nebatatın dilini bilebiliyor ve onun âlemine girebilip zikir halinde olduğunu görebiliyor. Vicek'in de böylesi bir tasavvufî boyutu, mitolojik derinliği olabilir diye düşünmekteyiz.

Bazı Martuvar örnekleri vermek gerekir ise;

Matuvarım açıldı,
Kokuları saçıldı
Aman hanım git söyle,
Bizim kızın bahtı açıldı.

Mani mani mantuvar
Mantuvar'ın vakti var
Mantuvara varanın
Cennette tahtı var.

Mani mani mantifal
Martivalin adı var
Her kime düşer ise,
Devlet ile bahti var

Levent Şahverdi Arşivi

Mantuvarım var olsun,
İçi dolu nar olsun,
Mantuvara gelenin
Haceti kabul olsun
Vicek vicek vic olur
İçi dolu gül olur,
Viceğe varan kızın,
Dileği kabul olur.

Martuvarım açıldı,
Kokuları saçıldı
Aman hanım git söyle
Bizim kızın bahtı açıldı

İteledim kapı açıldı
İnce mercan saçıldı
Git anana müjdele
Kızıyın bahtı açıldı

Büyü-Kem Güçler-Nazar Bağlantısı

Nazar ve uğursuzluklara kaşı kurşun dökülür, **ayak basılan yer**den çalı-çırpı toplanır, ev halkı dışarı çıkarılıp **yedi kere** kurşun dökülür, kurşun dökülen su evin her tarafına çilenir, kurşunun içine arılık olarak bozuk para atılır. Kurşun dökülen tas arılıkla birlikte **ters** çevrilir. Kurşun bulunamaz ise bunun yerine kömür dökülür.[40]

[40] Ulvi Keser, a.g.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Mersin ve çevresinde ayak basılan yere **kül** dökülmez. Ocağın külü Perşembe günü boşaltılmaz. Ayrıca ocak yakılmış yerden geçilmez. Ocağa bazen ceviz kabuğu atılır, yakılır ise o ailede kavga çıkacağına inanılır. Ocakta ekmek pişerken ekmek kabarır ise ekmek sahibinin zengin olacağına inanılır. Ekmek pişerken ekmek parçalanır ise eve aç misafirin geleceğine inanılır. Ekmek bezelerini irili ufaklı yapan kimsenin dostunu düşmanını tanımadığına inanılır.[41] Bu inanç od/ateş kültü ile ilgili olmalı. Zira kül etrafında oluşan inançlar **ateş kültü** ile ilgili olanlarla içerik bakımından aynılık arz ederler. Erzurum'da bir dönem evlerin çöplükleri ile kül çöplükleri farklı idi. Kül çöplüğüne çocuklar çiş ettirilmezlerdi.[42]

Kurşun dökmek büyüleri nazarları önleme ve giderme içerikli bir uygulama olarak bilinir, bu özelliği ile tütsü yapmayı andırır. Ayak basılan yer seçimi gibi ayak basılmayan yer seçimi de vardır. Bebeğin eşinin, göbek bağının, sünnet parçasının gömüleceği, kırk suyu gibi bazı suların dökülmesi için ayak basmadık, çiğnenmeyecek yer aranır. Bazı büyüsel uygulamalarda dağı taşı dolanan çobana özel ekmek dolandırılır. Üzerlik otunun mezarlık veya ezanın ulaşmadığı yerlerden seçilmesi istenir. **Kömür dökme** tespiti ile ilk defa karşılaşılmaktadır. Erzurum ve çevresinde geçmişte kurşun dökme mümasili **mum dökme** uygulaması da vardı. Evin her tarafına su çileme uygulaması Nahcivan Türk halk inançlarında da vardır. Nevruz'da gün doğmadan evvel bulaktan veya gözeden gün görmemiş su alınır evin dört köşesine

[41] Ulvi Keser, a.g.y.
[42] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, 6. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.

Levent Şahverdi Arşivi

hayrı celp etmek, şerri def etmek için serpilen bu suda büyüsel bir gücün olduğuna inanılır.[43]

Ters çevirme uygulaması da olumsuzlukları önleme ve giderme içeriklidir.[44]

Bu bölgede de ölünün yıkanması için su ısıtılan **kazan** ters çevrilir. Bıçak, makas türü şeyler bu bölgede elden verilmezken, çok yerde bunlar ve sabun uzatılınca elin tersi ile alınır. Bu bölgede atleti **ters** bürünen erkek öleceği inancı varken[45], Anadolu halk inancının genelinde ters giyinmek bir büyü türü olarak bilinir. Kız istemeye giden aile kız evinin kendilerini zora sokmaması için onların ağzını bağlama amacıyla iç giysileri ters giyilir. Keza yağmur duasında giysilerin ters giyilmesi el parmaklarının yukarıya değil, aşağıya doğru tutulmaları gidişatın ters dönmesi mesajı vermek içindir.[46]

Kırklanma-Al Karısı-Büyüsel Boyut

Mersinin bazı yörelerinde, "Rahatsızlığı olan kimse tedavisi için **kırk tas** ile **dört yol ağzı**nda çimdirilir". "**Lohusa**nın mezarı **40 gün** açık olur". "Kırkı çıkan çocuğun ilk tırnağı kesilmeden önce kötü alışkanlıkları olmasın diye babasının cebinden para çektirilir". "Yeni doğan çocuklar için dört yol ağzından 40 gün boyunca **40 taş** toplatılır, bunlar yeni beze sarılıp suya atılır, bu su ile bebek banyo yaptırılır, daha sonra bu su bereket getireceğine inanılan bir ağacın dibine ve okul, cami, kışla duvarına dökülür." "Çok ağlayan çocuğun ağzına

[43] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Mitik-Mistik Kavşakta Su**, Berikan Yayınevi, Ankara 2016.
[44] Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında Ters Motifi".
[45] Ulvi Keser, a.g.y.
[46] Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında Ters Motifi".

Levent Şahverdi Arşivi

Çarşamba günleri **üç yol ağzı**nda kirli pabuç (**Çarşamba pabucu)** ile vurulur."[47]

Halk inançlarında **4 yol, 7 yol, 3 yol, 2 yol** kavşaklarında ak ve kara büyülerin yapılması ve bozulması için bir hikmet aranmıştır. **Ak büyü**, büyüyü iyilik adına ve **kara büyü** için büyüyü fenalık için yapmak olarak tanımlamak mümkündür. Bazı hallerde kara büyüyü bozmak için yapılan uygulamalar da ak büyü kapsamında algılanabilir. Bu itibarla büyücülükte kullanılan kanıtlar bazı hallerde büyünün türüne bakmaksızın aynı olabilirler. Ak büyü ak iyeler, kara büyü kara iyeler vasıtasıyla yapılabilirken, kara iyeleri saçı, kurban gibi yöntemlerle bir şekilde ikna ederek kara büyünün kaldırıldığı da söylenebilir.

Pabuç ünlü **efsun**cuların **parpılama** vasıtalarındandır. Birçok ocakta onlara özel "**yeşil pabuçlar**" vardır.

Çarşamba gün kültü yanılmıyorsam Türk inanç coğrafyasına Zerdüştlükten geçmiştir.[48]

Ak Karısı konusunda bizim çalışmalarımızın bize verdiği kanaat, bir kara iyenin muayyen şartlarda kara iyelere karşı mücadelede taraf değiştirebileceği ve giderek asıl mensubu bulunduğu safha tekrar dönebileceği şeklindedir. Şah İsmail Şia'sındaki **al renk** sembolünün mitolojik bir derinliği vardır. Kıyaslama adına örnek olmak üzere İslâm Türk'ün yeşili anlamında Kızılbaş Türklerde bir kutsiyet içeriyordu.

Âşık Sıdkî'nin deyişinde bu husus;

---

[47] Ulvi Keser, a.g.y.

[48] Yaşar Kalafat, "Türk Kültürlü Halklarda Ahır Çerşembenin Mitolojik Muhtevası", **Azerfolklor, Makaleler Toplusu**, Bakü/Azerbaycan; **Türk Kültürlü Halklarda Mitler**, Berikan Yayınevi, Ankara 2012, s.73-129.

Levent Şahverdi Arşivi

"Açalım Kızıl sancağı
Geçsin Yezitlerin çağı
Elimizde aşk bıçağı
Tevekkeltü taalallah"
şeklinde ifadesini bulur.[49]

"**Katır**ı olan ev ne uzar ne kısalır."[50] Katır zürriyetsizliği, sonsuzluğu temsil eder. Onda doğuştan uğursuzluk aranır. Doğurmayacağı için kırkı ve kırk basması da olmayacaktır. Evcil ve yabani hayvanların büyük çoğunluğu ile ilgili inançlara dair tespitler yapılmıştır. Bunlardan "tavuğun ötmesinin iyi sayılmaması"[51] üzerinde durulması gerekir kanaatindeyiz. Kırk dökülmesi uygulamasında kırkların, bebeğin kırkı ile karışmaması için ismi sayılan hayvanlar arasında tavuğun ismi anılmaz. Kanaatimizce tavuk gibi kümes hayvanlarının kırkının olmayacağı, zira yumurtlayarak çoğaldıkları üzerinde durulabilir. Ulumak kurda, havlamak köpeklere ait iken, köpeğin kurt gibi uluması da hayra yorulmaz.

Bu yörede, "kırk karışır korkusuyla aynı dönemlerde doğum yapan iki aile birbiri ile karşılaşıp görüşmezler, karışırlarsa da bunu önlemek için iğne ve iplik değiştirirler".

Halk inançlarında kırk basması olarak bilinen bir inanç vardır. Doğumun, evliliğin ve ölümün kırkı dikkate alınır. Mersin ve çevresinde insanların, hayvanların, bitkilerin, hatta cansız bilinenlerin de kırklarının karışmaması, kırk

[49] Hüseyin Dedekargınoğlu, "Dedekargın Aşireti ve Nevruz'dan Sıdkî'ye", **Yeniceli Âşık Sıdkî Baba ve Popülerlik Çerçevesinde Kültür-Sanat Sempozyumu Bildirileri (13-14-15 Ekim 2016, Mersin)**, (Yayına Hazırlayanlar: Nilgün Çıblak, Mete Çoşkun, Bülent Değer), Mersin Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Mersin 2017, s. 327-347.
[50] Ulvi Keser, a.g.y.
[51] Ulvi Keser, a.g.y.

Levent Şahverdi Arşivi

basması yaşamamalarına özen gösterilir. "Cenaze geçerken uyuyan bir kimse varsa uyandırılır" inancının derinlerinde ölünün de kırkının basabileceği inancı aranabilir. Zira uyku için "yarı ölümdür" denilir ve uyku hali ölüme en yakın dönem olarak kabul edilir. Nitekim Mersin Yörüklerinde, "ölü evinden çıkılıp hasta evine gidilmez." Mersin yöresinde "kadın kırklı iken **kara tava** verilmez" inancı bunun örneği olabilir. Kırk baskınına uğramak, hastalanmak, gelişememek demektir.

Kırkı dökülürken bebeği kırklayan annesi bebeğinin diğer çocukların, bu arada hayvanların kırkı ile de karışmaması için onların isimlerini sayar. Kırklı hayvanın kırkından, kırklı anne ve bebeğini korumak için lohusanın odasına taze et sokulmaz. Keza kırklı bitkiden korumak için de taze meyve sokulmaz.

Halk inançlarındaki kara iyelerin ölüm bağlantısı, halk tasavvufunda da vardır. Buna göre bir günah işleyen kimsenin kalbinde bir kara leke oluşur, kişi tövbe etmez ise o karalık orada kalır. Yeni günahlarla kara lekelerin sayısı artar ve kalpler böyle kararır. Kara kalpli, kötülükten yana olmayı simgeleyen kişi adeta kara iyelerin hâkimiyeti altına girmiştir.

Büyü-Bitkiler

Süpürge

Mersin ve yöresi halk inançlarında da süpürge ile ilgili inançlarda büyüsel özellikler vardır. Akşam vakti evde kapıya doğru süpürgeyle temizlik yapılmaz.[52]

[52] Ulvi Keser, a.g.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Bölge Yörüklerinde süpürge **ters**, baş aşağı konulmaz. Bu bölgede de misafirin ardı sıra ev süpürülmez. Süpürme işlemi yapılırken süpürge bir kimseye dokunur ise süpürgenin ucuna 3 defa tükürme uygulaması bu bölgede de vardır. Bu yörede süpürgenin **Fatma Ana'mızın saçı** olduğu inancı vardır. Gece süprüntüsü evin eşiğinden dışarı atılmayacağı inancı Anadolu'nun sair yörelerinde olduğu gibi[53] bu yörede de vardır.[54]

Bu tespitlerden sadece süpürgenin Fatma Ana'nın saçına benzetilmesi tespiti ile ilk defa karşılaşılmaktadır. **Fatma Ana** ile ilgili yüzlerce benzetme inancı vardır. O Türk kültürlü halkların kutsallarındandır. Bir temizlik aracı ile benzetilmesi inancının bir izahı olmalı. Bize göre bu tespitteki benzetme sır saklıyor olmalı. **Al Karısı**'nın hiç taviz vermeyen husus bebeğinin altındaki çöplere süpürge vurulması halidir. Onların insanoğlu tarafından süpürülmeleri bebeğin ölümüne yol açmaktadır şeklinde inançlar tespit edilmiştir.[55] Fatma ananın saçı - süpürge ilişkilendirilmesi, süpürgenin büyüsel sırrının çözümüne bir adım daha yaklaşmayı sağlamış olabilir.

Soğan-Sarımsak

Bölge halk inançlarında soğan ve sarımsak içerikli inançlar da çoktur ve bunlar çoğunlukla, **büyü, tılsım, efsun,**

[53] Yaşar Kalafat, "Antalya Yöresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Süpürge İnancı", **20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu (22-23 Kasım 2007, Antalya)**, (Yayına Hazırlayan: Mustafa Oral), Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Antalya 2008, s.259.

[54] Ulvi Keser, a.g.y.

[55] Yaşar Kalafat, "İran Türkoloji'sinde Halk Bilimi Çalışmaları ve Genel Türkoloji'deki Yeri", www.yasarkalafat.info

Levent Şahverdi Arşivi

nazar ve kem güçlerle ilgilidirler.[56] Bölgede soğan sarımsak kabuğu yakılmaz, in cin olur korkusuyla bunların kabuklarına basılmaz. Yeni doğan bebeye soğan yumurta ve unla İhlas ve Fatiha surelerinin eşliğinde uzun ömürlü olması için efsun yapılır. Kız istenilen eve **soğan** ve **sarımsak** verilmez, Perşembe akşamı soğan yenilmez.[57]

Soğan ve bilhassa sarımsağın görünmeyenlere karşı genel koruyucu olduğu inancı Türk kültürlü halklarda çok yaygındır. Bu bitkilerin mikrop öldürücü özellikleri olduğu da bilinmektedir. Bu iki bitkiden sarımsak kabuklarının kara iyelerin gümüşü ve soğan kabuklarının da altını olduğu inançlar vardır.[58]

Kız istenen eve soğan sarımsak verilmemesi bulgusu bizim için yeni olmuştur. Bunların kabukları ile ilgili inançlarla bu uygulama ilişkilendirilebilir mi? Perşembeyi cumaya bağlayan akşam soğan sarımsak türü şeylerin yenilmemesi bu gecelerde ailenin bu âlemden göçmüş azizlerinin aileyi ziyarete geldiği inancı vardır. Bu iki bitkinin kokusundan meleklerin de rahatsız oldukları şeklinde inançlar da vardır. Camiye gidecek kimse, bilhassa Cuma namazına gidenler, bu iki bitkinin namazdan evvel yemeleri uygun bulunmaz.

Aşerme/Yerikleme

Al Karısı'nın özelliklerinden birisi de hamile kadınlardan çıkardığı ciğerleri yemesidir. Mersinden derlenmiş bir

[56] Yaşar Kalafat, "Mersin ve Çevresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Dua İnancı", **Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar**, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s. 23-51.
[57] Ulvi Keser, a.g.y.
[58] Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında Sarımsak ve Soğanla İlgili Hususlar", **Erciyes**, Sayı: 294 (Haziran 2002), s. 18-20.

Levent Şahverdi Arşivi

inanca göre, hamile kadın ciğer yedikten sonra vücudunu kaşıdığı yerinde **ciğer lekesi**nin çıkmasıdır. Aşerme döneminde hamile kadının aşerdiği yiyeceğin veya dokunduğu şeyin vücudunda lekesi çıkacağı şeklinde bir inanç vardır. **Tavşan**la karşılaşanın bebeğinin dudağının yarık olacağı, **ayı** ile karşılaşanın çocuğunun vücudunun kıllı olacağı, **yılan**la karşılaşanın sinsi olacağı gibi inançlar vardır. Bu döneminde anne adayının çekim halinde olduğuna, bebeğinin benzemesi istenilen insanı görmek, hayal etmek, resmine bakması, türünden inançlar yaygındır.[59]

Büyü, halk sofizminde **sır donu**na girmiş, adeta esrara bürünmüştür. Halk inancı çalışmaları tasavvufu iki ayrı cihetten yakından ilgilendirmektedir. Sufistik boyutu olmayan alan çalışması değerlendirmelerinin kimliklendirilmeleri ve millî kimlikteki yerlerinin belirlenmesi çok zordur. Diğer husus ise halk inançlarından mitolojik döneme yolculuk başlayınca astral âlem, âlemlerin mahiyetleri onları oluşturan varlıkların özelikleri, onların mutlak olanla ve aralarındaki ilişkiler gibi hususlar gündeme gelir. Bu husus yok sayılamayacağı gibi, bir kalemde çözüme ulaştırılacak türden de değildir.

Gönül Sultanlarının geçmişten ve gelecekten haber verebilme kerametleri vardır. Sıdkî Baba kendisine getirilen üzümün bir kısmının haberdar edilememiş olan komşunun bağından toplandığı kerametini gösterir.[60]

Keramet ehli olmadıkları halde bu tür yetenekle yaradılıştan donatılmış varlıklar vardır ve bunlar derlemelerde yer alırlar. Mitoloji Yer-Sub'da kutsiyet arayıp onların

[59] Ulvi Keser, a.g.y.

[60] Baki Yaşa Altınok, "Sıdkî Baba'nın Hayatı, Divanı ve Eserlerinden Orijinal Belgeler", **Yeniceli Âşık Sıdkî Baba ve Popülerlik Çerçevesinde Kültür-Sanat Sempozyumu Bildirileri (13-14-15 Ekim 2016, Mersin)**, s. 9-42.

Levent Şahverdi Arşivi

iyesi/ruhu/sahibi olduğunu belirtirken, Ağıt Mersiyesi'nde Sıdkî Baba;

"Arş-ı âlâda melâik kareler bağlar bugün
Nâle vü feryat eder hep taş ile dağlar bugün"

demektedir.[61]

"Cebrail ile bile erdim sırra ben"

……...

Yüz yirmi dört bin peygamber geldi
Musa ile bile gittim Tur'a ben

……...

Bu fani Dünyayı yedi kez yıktım

……...

İsa ile göklere çıktım
Mansur ile bile durdum dara ben"[62] Âşık Sıdkî Baba devriyesinde derken, âlemler üstü bir âleme mensubiyeti anlatmaktadır.

Büyü-Hayvanlar

Yılan

Yılanın Mersin halk inançlarında Şahmeran'dan kaynaklanan mitoloji bağlantılı büyü içerikli bir boyutu vardır. Doğaüstü güçlere sahip yaratıklar kapsamında olduğu düşünülebilir. Şahmeran bir yılan, bir ejderhadır. Ejderhalar çok kere hayvan başlı yılan olarak düşünülmüş iken, şahmeranda

[61] Doğan Kaya, "Sıdkî Babanın Şiirlerinde Şekiller ve Türler", **Yeniceli Âşık Sıdkî Baba ve Popülerlik Çerçevesinde Kültür-Sanat Sempozyumu Bildirileri (13-14-15 Ekim 2016, Mersin)**, s. 113-126

[62] Ramazan Çiftlikçi "Âşık Sıdkî Baba Divanı'nda Devriyeler", **Yeniceli Âşık Sıdkî Baba ve Popülerlik Çerçevesinde Kültür-Sanat Sempozyumu Bildirileri (13-14-15 Ekim 2016, Mersin)**, s. 409-419.

Levent Şahverdi Arşivi

baş kısmı insan, gövdesi yılandır. Yeraltı âleminin kara iyelerin hâkimi olarak kabul edilen Evren de yılan yapılanmasında düşünülmüştür. Türk kültürünün kaynak eserlerinden Battal Name ve Saltuk Name'lerde de Hz. Hava - Hz. Âdem anlatısında yılan yer alır. Büyü inancının kök hücrelerinin inanç tarihindeki katmanlaşmada aranması gerektiği teşhisini Şahmeran ile ilgili inançlar da doğrulamaktadır. Camasbname'de **Danyal Peygamber**'in Camasb'la indirildiği mağaranın içindeki kuyuda Şahmeran'la karşılaşır. Tarsus da Şahmeran'ın görüldüğü yerlerden birisidir.[63]

Bölgede bilinen efsanelerden birisi de **Demirci Kava Destanı** veya efsanesidir. Anlatıya göre, zalim hükümdar **Dahhak**'ın omuzlarında yılan şeklinde yaralar çıkar. Tedavisi mümkün olmaz. Günün birinde **şeytan**, bir hekim kılığında gelerek Dahhak'a çocuk beyninin yaralarına iyi geleceğini söyler. Böylece her gün iki çocuk bu maksatla öldürülür. Diğer çocuklarını bu yolda veren Demirci Kava, halkın da desteği ile Dahhak'ın sarayını basar ve onu öldürür.[64] **Yılanbüyü** bağlantılı irdelemede **Ocak**'tan el almış kimselerin bir anlamda bu tür hayvanları büyüledikleri kanaati yaygındır.[65]

Sonuç

Araştırmamızda, birtakım bitkiler, hayvanlar, cansız bilinen varlıklar ve insanlarla ilgili inançlar ve büyü konusu merkeze alınarak, büyünün nazar, fal, aşerme/yerikleme gibi

[63] Gündegül Parlar, "Şahmeran'ın Mitolojisi", **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu (25-26 Aralık 1998, Tarsus)**, Adana 1998, s. 135-139.

[64] Hayri Başbuğ, "Kürt Türkleri'nin Doğuş Destanı İle Ergenekon Destanı Üzerine Düşünceler", **Türk Kültürü**, Sayı: 248 (Aralık 1983), s. 44-47.

[65] Yaşar Kalafat, Yaşayan Türk Halk İnançlarında Büyü-1, Aktif Yayınevi, İstanbul 2020.

Levent Şahverdi Arşivi

ilişkili olduğu konularla bağlantısı üzerinde durulmuştur. Örnek olarak; süpürge, soğan-sarımsak, tuz, od/ateş, su, yılan, al karısı, gökkuşağı, motifleri seçilmiştir. İrdeleme yapılırken; bağlamak, basmak, örtülemek, kilitlemek, sahiplenmek ve kırklamak gibi halk inançları içerikli uygulamalardan çıkarılan kavramlardan yararlanılmıştır.

Mersin ve yöresi halk inançları her ne kadar bir bütün ise de, benzeri diğer bölgelerimizde de olduğu gibi, bazı alanlarda farklılık arz edebilen kesimleri de vardır. Biz büyü konusunu Mersin'in tüm kesimlerinde yeterince ele alamadık.

Büyü konusunun nazar ve fal konuları ile halk inançları zemininde bu tarz irdelemeye tabi tutulması denemesi, bilinen kadarı ile ilktir. Bu üç kavramın ortak noktası bize göre Eski Türk İnanç Sistemi'ndeki ak ve kara iyeler ve onların semavi dinlerdeki mümasillerdir. **Aşerme/yerikleme** konusu insan nefsinin de ak ve kara iyelerini rahmani ve şeytani boyutu içerdiği düşüncesinden hareket edilmiştir.

Bu tür bilgileri tasnif edip anlamlandırırken, bunların din olmadığı, yapılan tasnif ve değerlendirmenin de mevcut bilgilerden, aynı zamanda bir dönem ve belirli yöreler için geçerli oldukları, biteviye teyit ve geliştirilmeleri gerektiği dikkate alınmalıdır, kanaatini taşıyoruz.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

AK VE KARA İYELER BAĞLAMINDA BÜYÜ-FAL-NAZAR İLİŞKİSİ: AŞIK KEMİĞİ ÖRNEĞİ

Yaşar Kalafat*

Giriş

Büyü-fal-nazar bağlantısı konulu arayışımız, bir noktada iyeler içerikli çalışmalarımızın bizi getirdiği noktanın biraz daha derinleştirilmesi arayışının bir sonucudur. Halk inanmalarında farklı başlıklar altında yaşamakta olan bazı inançlar vardı ki mahiyetlerinde ortaklıklar inanç sisteminin perdesini aralamaya çok daha müsaittiler. Büyü, fal ve nazar ile ilgili olanların toplandığı inançlar bu türdendi. Bu tür inançlarda uygulamaların merkezlerinde, derinliklerinde, inanmalarda yer alanlardan görünmeyenler, iyeler/sahipler gibi güçler vardı ve inancın ağırlık merkezini oluşturuyorlardı.

Bu konulu çalışmaların henüz başında dahi olmadığımızı biliyoruz. Her yeni denemeden biraz sonra ilgili ilişkilendirmelerin daha rahat olmaya başladığını da görebilmek mümkün olabilmektedir. Bu bildiri bu türden bir çalışmadır.

Bildirimizde büyü-fal-nazar içerikli bu türden bilgileri, elemanları ve elemanlarının fonksiyonları bakımından irdelerken, bu özellikleri üzerinde toplanmış oluşu itibariyle daha ziyade "**aşık**" üzerinde duracağız.

* Dr., Halk Bilimi Araştırmaları Kültür ve Strateji Merkezi, yasarkalafat@gmail.com , www.yasarkalafat.info

Levent Şahverdi Arşivi

Büyü-Fal-Nazar Bağlantısına Dair Tespitler

Büyü, fal ve **nazar** arasında özel ilişkiyi ilk kurmamızla ilgili bulgular büyünün şifre kodlarının çözümü ile başladı. Büyünün merkezinde iyeler vardı. Büyü yapma, büyülenmek ve büyüden korunmak gibi büyüden kurtulma da iye ilişkisi ile izah edilebiliyordu. Büyüde uygulamacı olarak devrede **büyücü** olması halinde de o bir iye hareketi idi. Büyücü iyeleri kullanıyor veya iyelerin gücünden yararlanıyordu. Ak ve kara iyeler büyü bahsinde farklı pozisyonlarda da olsa büyünün türüne göre muhakkak bir şekilde rol alıyor aldırılıyorlardı. İsmi dar anlamda büyü olmasa da büyü birtakım gizli güçlerin şu veya bu yönde, şu veya bu şekilde yönlendirilmeleri olayı idi. Bazı hallerde, bazı büyülerde muhakkak devrede büyücü olmayabiliyordu, ancak ve fakat bu hallerde de etkileyici olarak fonksiyonu üstlenen iye idi.

Bir dönemin veya bazı inanç sisteminin bu türden elemanları ak ve kara iyeler iken, çağlar ve inanç sistemleri değiştikçe, iyeler yerlerini mümasilleri olan varlıklara bırakıyorlardı.

Kara iyeler, kem güçler olarak bilinirlerken, sadece görünmeyen varlıklar veya onların yapılarında yer almıyorlardı. Bedenlenmiş, cisimlenmiş varlıkların; bitkilerin, hayvanların, insanların, hatta canlı olarak bilinmeyen suyun, toprağın, havanın, ateşin de iyeleri vardı. Bu iyeler de etkili olabiliyorlar, bu iyeleri de, farklı inanç sistemlerinde isimleri değişse de fonksiyonları aynı olan özel birileri harekete geçirebiliyordu.

Bir dönem bir kısım şamanların hayvanlar, bitkiler, atalar, ateş vb. varlıkların ruhlarından güç almaları ile bir kı-

Levent Şahverdi Arşivi

sım cincilerin keza büyü yaparken veya bozarlarken bu güçlerden yararlanmış olmalarının hemen hemen hiçbir farkı yoktur.

Kara iyeler için yapılan bu izah şekli, farklı kutupta ve farklı pozisyonda olmalarına rağmen, **ak iyeler** için de geçerli idi ve geçerlidir.

Büyü için yapılan bu tahlil ve getirilen esaslandırma, fal ve nazar için de tamamen olmasa da büyük ölçüde geçerlidir.

Fal ve nazarda da uygulama şekli ve uygulamadaki sıralama farklılık gösterse de uygulamanın içeriğindeki öz farklı değildir.

Aşık kemiği falı

Fala bakarak geleceği anlamlandıran **falcı** da, yararlandığı aracılardan, yaratılmışlardan bir varlık olarak yapısında ak ve kara iyeleri içerir. Herkes fala bakamaz, baktığı falda aynı şeyi göremez, her fala bakanın falı çıkmaz veya anı nispette sağlıklı çıkmaz. Suya baktırılan falcı çocuğun kız olması,

Levent Şahverdi Arşivi

annesinin ilk çocuğu olması gibi şartlar aranır. Zira kişioğlunda ak ve kara yapılanması herkeste aynı olmayıp farklılıklar arz edebilir. Kişioğlundaki bu farklılığı etkileyen birtakım hususlar, cinsiyete bağlı olabildiği gibi, buluğ çağı, menopoz gibi hallere bağlı olarak da değişebilir.

Nazarda yapılan bu izahla bazı ortaklıklar içerir. Nazarı etkili olacak kişinin daha ziyade her nedense kadın kişi olması üzerinde durulmuştur. Nazar bir kem güç iken, bu gücün daha ziyade seyrek dişli, mavi gözlü, az-çok sarışın denilebilecek kimselerde olduğu inancı vardır. Bu tür kimselerden sakınılır ve bu tür kimseler çok kere kendi negatif enerjilerinden mahcubiyet de duyarlar.

Sonuçta herkes büyücü, falcı ve **nazarlayıcı** olma noktasında, doğuştan yüklü oldukları güçler, sahibi oldukları iyeler itibariyle kendi aralarında ortaklık arz ederlerken, diğer insanlardan, bu özellikler bakımından farklılık gösterirler.

Bu farklılığı onlara veren, her insanda olabilen ak ve kara iyelerin bunlarda farklı yoğunlukta olmalarıdır.

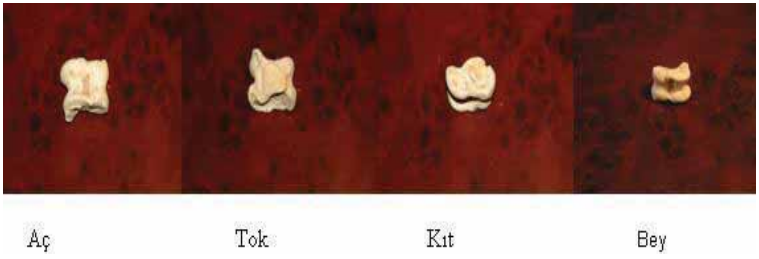
Bu özellik uğurlu olma ve olmama durumları ile de bir dereceye kadar ilişkilendirilebilir. Ancak uğurlu olma ve olmama halinin formatı kanaatimize göre az-çok daha farklıdır. Bu bağlantıya daha sonra tekrar dönülmek üzere irdelememize aşık kemiğinden hareketle sürdürelim.

Aşık Kemiği

Aşık kemiğinin hem büyüsel gücüne inanılır, hem onunla fal bakılır ve hem de onun uğur getirici özelliği olduğu inancı vardır. Daha ziyade kurdun aşık kemiğinin uğuruna inanılır ve onun cepte taşınması önerilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Anadolu çocuk oyunları çalışmalarında muhakkak aşık oyununa da yer ayrılmıştır. Anadolu'da **aşık oyunu** oynanmayan yöre olmamakla birlikte, doğal olarak daha ziyade hayvancılığı ve bilhassa küçükbaş hayvancılığın yoğun olduğu bölgelerin çocuk oyunudur. Hayvancılığın Türkiye'de hızla gerilemesi ve buna paralel olarak da fabrikasyon oyuncakların ve giderek elektronik oyun aletlerinin yaygınlaşması, aşık oyunu ve bu aşık etrafında oluşmuş olan fal, büyü, nazar ile ilgili inançları da unutturur olmuştur.

Aşık kemiğinin dört yüzünün isimleri

Anadolu aşık oyunlarını, aşığın Türk kültür coğrafyasındaki yaşayan ve tarihi izleri ile en ayrıntılı inceleyen araştırmacı halk bilim uzmanı Ahmet Turan olmuştur. Araştırmacı, "Türk Kültüründe Aşık Kemiği Oyunu" isimli muhtevalı alan ve kaynak taraması içerikli çalışmasında, aşık oyunları için haklı olarak "millî oyun" tanımı yapmaktadır.[1]

[1] Ahmet Turan, "Türk Kültüründe Aşık Kemiği Oyunu", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı: 35 (Kasım 1989), s. 34-37; ayrıca bkz. Ahmet Turan, **Türk Kültürü Araştırmaları: Doğu ve Güneydoğu Anadolu -I-**, Millî Folklor Yayınları, Ankara 1991, s. 1-6.

Levent Şahverdi Arşivi

Yazar eserinde, aşık ve aşık oyununa Kaşgarlı Mahmud'un verdiği anlam ve Dede Korkut destanlarındaki yer alış şekline de değinmektedir.[2]

Eserde, Anadolu halk kültüründe aşık kemiğinin Doğu Anadolu'daki Kürt aşiretlerinde de yaşadığını, aşık kemiğinin taşa sürülerek lepezleştirildiğini Kırzıoğlu'nun çalışmalarından hareketle belirtmekte, aşık kemiğinin yüzleri ve aşık oyunlarının türlerine değinmektedir. Buna göre aşığın çukur olan tarafı "**aç**", "**çik**", "**cuk**", tümsek olan karşı tarafı "**tok**", "**tök**", dar ve düz olan tarafı "**bey**", "**say**", "**kazak**", "**kelek**", "**kel-ali**", kenarları düz olan karşı tarafı ise "**kıt**", "**tokan**", "**dalak**" gibi isimler alır. Eserde ayrıca Abdulkadir İnan'ın aşık konusundaki açıklamalarına da yer verilmektedir.

Aşık kumar bağlantılı bir bulgu da Müşfika Abdulkadir'den naklen A.Turan tarafından yapılmaktadır. Buna göre aşığın bir yanı kız diğer yanı erkek olarak hesap edilmektedir.[3] Bu konuda elimizde fazla bir bilgi mevcut değildir.

Aşık Kemiği-Nazar-Fal-Büyü Bağlantısı

Aşık kemiğinden fal bakılabileceğini biz ilk defa Yesi şehrinde çeşitli yöntemlerle fal bakanlar arasında gözledik. İskambil, bakla falları bakanların arasında, ellerinde aşık kemiği olanlar da vardı. Bu bize Muş'ta kış aylarında hanlarda aşık kemiği ile şans oyunu oynayanları hatırlattı. Aşık kemikleri zar veya iskambil kâğıdı gibi kumar vasıtası idiler. Çok seyrek rastlanılan bu uygulamada, aşıklar kullanılarak para kazanılıp veya kaybedilebiliyordu. Sözlü kültürümüzde yer alan boy ölçüşemezsin anlamındaki "**aşık atabilmek**", "**sen**

[2] Ahmet Turan, **a.g.e.**, s. 1-2.
[3] Ahmet Turan, **a.g.e.**, s. 4.

Levent Şahverdi Arşivi

benimle aşık atamazsın" ifadeleri, bu iddialaşmanın ürünü olmalı. Nihayet Arpaçay'da keza çok seyrek de olsa aşık kemikleri ile fal açıldığını da hatırladık. Çocukken aşık kemikleri ile imtihandan alacağımız notu güya tahmine çalışır, uydurduğumuz uygulamalar yapardık.

Aşık falına dair bilgi veren kaynaklar; "Aşık kemiğinin dört yüzü, **alçı, şige, büğe** ve **tayke** olarak isimlendirilir. Falcı, aşık kemiğini dikkatle yere yuvarlar veya havaya atar. Alçı tarafının gelmesi, muradın olacağına işarettir. Eğer alçı gelmezse fal tutmamış demektir" açıklamasını yaparlar.[4]

Gaziantep çevresinde Anadili Türkçe ve Kürtçe olan halk kesimlerinde de "**fal mı baktın**" manasında "**aşık mı attın**" tabiri vardır.[5]

Türkçede "**aşığı bey oturmak**", "**aşığı cuk oturmak**", "**aşık atmak**", "**aşık atamamak**" deyimleri de vardır.[6] Bu tür sözlü kültür örneklerini ileride görüleceği üzere zenginleştirebiliyoruz.

Bu dağınık bilgiler, Mayrambek Orozobayev'in aşık kemiği konulu kitabını[7] okuyunca, aralarında bir ilişkinin aranması fikrini bizde doğurdu. Aşık oyunu hayvancılık, bilhassa koyunculuk yapan toplumun kültür ürünü idi. Aşık oyunu, oyun çeşitlerinin isim almaları, oyunların kurgulanma şekilleri ve aşık cinslerinin isim almaları ile bizde göçebe bozkır kültürünün bir ürünü intibaını bırakmıştır.

---

[4] Ayşe Duvarcı, **Türkiye'de Falcılık Geleneği İle Bu Konuda İki Eser: "Risale-i Falname Li Ca'fer-i Sâdık" ve "Tefe'ülname"**, Esra Matbaası, Ankara 1993, s. 21.

[5] Ahmet Turan, **a.g.e.**, s. 6.

[6] Ahmet Turan, **a.g.e.**, s. 6.

[7] Mayrambek Orozobayev, **Kırgız Kültüründe Aşık Kemiği ve Kırgızca'daki Aşık Oyunlarıyla İlgili Söz Varlığı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2018.

Levent Şahverdi Arşivi

Muş'ta ve Erzurum'da küçük kız çocuklarının kolyelerinde ve nadiren de olsa saç örgülerinde minik aşık kemikleri olduğunu hatırlıyoruz. Nazarlık konusunda bilgi derlerken de bebeklerin beşiklerine asılan nazar bocuklarının arasında aşık kemiğinin de olduğuna dair bilgilerin olduğunu da hatırlıyoruz. Hal bu olunca aşık kemiği halk inançlarında nazar kırıcı, nazara karşı koruyucu özelliği ile yaşamaktaydı.

Kurt-halk hekimliği konulu bir çalışmamızda kurdun kılı, pençesi, dişi, tırnağı, ciğeri, gibi, aşık kemiğinde de hikmet arandığını görmüştük.[8] Daha ziyade minik kurt aşık kemikleri kız çocuklarının kolyelerinde yer alabiliyordu. Bir dönemin aşiret kültüründe küçük kızların saç örükleri arasına keza minik aşık kemiğinin de boncuklarla birlikte örüldüğü ve çok değerli bulunduğu bilgisini derlemiştik.

Kırgız halk kültüründe **deve, karaca**, **ceylan**, **manda**, **inek**, **geyik** gibi çift tırnaklıların aşık kemiklerinin de yer aldığı açıklanmaktadır.[9] Büyükbaş hayvanların aşık kemiklerinden ve **gıca** diye bilinen kemikten de çok nadir olsa da oyun oynanırdı. Onların oyunları daha farklı idi. Kars'ta "it aşığından eneke olmaz" diye özlü söz vardır. Soy sop aranınca önemli olduğu anlatılmak istenince söylenirdi.

Kars'taki çocukluk yıllarımızda bilhassa ortaokul öğrencisi olduğumuz dönemde hepimizin aşıkları, bakır telli, kurşun veya mum dökülmüş, çok kere kırmızıya boyanmış **eneke**lerimiz vardı. Aşık oyunu etrafında, **let, kırma, kala,**

[8] Yaşar Kalafat, "Kurt İle İlgili Türkeçarelerde İnanç ve Uygulamalar", **I. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi, 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri Kitabı (20-24 Mayıs 2008), Cilt: II**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2008, s. 1532-1538.

[9] Mayrambek Orozobayev, **a.g.e.**, s. 6.

Levent Şahverdi Arşivi

çız, kizir, tok, çik, kopbe, çur gibi bir sözlük oluşmuştu. Aşıklarımızın içinde "**uğurlu**" aşığımız da olurdu.

Fal geleceği okumaktır, geleceğe dair açıklama yapabilmektir. Gelecekte olanlara dair haber alabilme, gelecekte olacak olanları görebilmektir. Sıradan insanoğlunun yaradılış özellikleri arasında böyle bir donanım yoktur. Geçmişteki tüm olanları ve gelecekteki tüm olacakları bilebilmek **kalp gözü** açık olmakla mümkün iken, bu tür kimseler seçilmiş, kutlanmış kullardır. İnsanoğlundan özel donanımlı olmayanlar bu tür özellikleri sergileyebilmelerinde, semavi dinlerce yasaklanmış yolları, yöntemleri kullananlar olarak bilinirler. Günümüzde bunlar cinciler geçmişte de ismi farklı da olsa bu türden aracıları kullanan kâhinlerdi ve büyü yöntemini kullanıyorlardı.

Cinciler veya **cinci** hocalar, müdahale edecekleri konuyu dinliyor, bakılacak bir hasta var ise ona bakıyor, ilgili kitaplarına, suya ve ateşe bakıyorlardı. **Kâhin**lerin ise bir kısım hayvanlar ve bitkilerden alınmış çeşitli yardımcı güçleri vardı.

Kırgız halk kültüründe aşık kemiği kavramsal olarak birçok anlamı simgelerken, genellikle çok kere erkek çocuğu simgeler. Babalar çocuk dünyaya gelmeden aşık kemiği toplamaya başlarlar. Rüyada aşık kemiği babalar için çocuğunun olacağı anlamına gelir. Hayvanın sağ aşık kemiği erkek, sol aşık kemiği kız çocuk anlamına gelir. Görülen aşık kemiği büyük, eneke ise, çocuğun büyüyünce lider olacağı anlamına gelir.[10]

[10] Mayrambek Orozobayev, **a.g.e.**, s. 9.

Levent Şahverdi Arşivi

Kırgızistan'da çocukların aşık kemiği oyunu

Kırgızistan'da gençlerin aşık kemiği oyunu

Levent Şahverdi Arşivi

Kırgızistan'da yaşlıların aşık kemiği oyunu

Öte yandan, İsmail Görkem, konu ile ilgili olarak izahat verirken, Şamanizm'de kemikle fal bakma uygulamasının varlığına vurgu yaparak; "Şamanizm'de **yağrıncı** olarak bilinen bu uygulamanın Eski Yunan ve Roma'da görüldüğü, **aşık kemiği** falının Nogaylar, Özbekler, **Kırgızlar** ve **Kazaklar** arasında da olduğu, evlatlığa kabul törenlerinde de çocuğun eline ilikli aşık kemiği verildiği" bilgisini vermekte, şamanların kaburga ve âşık kemiklerinden fal baktıklarına değinmektedir.[11]

[11] İsmail Görkem, "Abdül Vehhâb Gazi'ye Ait İnanış ve Gelenekler", **İnönü Üniversitesi II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu**, Malatya 1987, s. 133-137.

Levent Şahverdi Arşivi

Kırgızistan'ın Oş şehrinde aşık kemiği heykeli

Kazakistan'ın Pavlodar şehir merkezinde aşık kemiği heykeli

Levent Şahverdi Arşivi

Anadolu halk inançlarında, rüyada kemik görmek, mal ve iyi geçim anlamına gelir.[12]

Bebeğin yirminci gününde yapılan beşiğe ilk yatırma merasiminde **kindik ene/göbek anne**, ebe tarafından beşiğe sağ ve sol aşık kemikleri koyulur. Aşıklar yukarıdan aşağıya doğru yuvarlanır; "Beşik anası berk tut, Umay anası uyku ver" diyerek yeni doğan bebek beşiğe koyulur. Aşıklar beşiğin üst kısmından asılır ve sağ mı, sol mu diye seslenilir. Bu merasimden geçen evlatlık da öz evlat muamelesi görür. Benzeri aşık kemiği içerikli uygulamalar devam eder. Etinden ayrılan aşık, erkek çocuk sahibi olmak isteyen birisine verilir. Onu yere atmak veya köpeğe vermek iyi karşılanmaz.

Ayrıca Kırgızlarda eski bir gelenek olarak **mezar armağanı** olarak aşık kemikleri ile defnedilme uygulaması vardır. Kırgız destanlarında aşık kemiği gerektiğinde kahramana yardımcı olmakta, bunun için aşığın yere atılması yetiyordu. Er Töştük Destanı'nda eşi ona yardımı olur diye "**Sihirli Altın Eneke**" vermektedir. Gerektiğinde yere atılıp ata dönüşmesi sağlanmaktadır.[13]

Mezar armağanı uygulaması bizde yeni ufuklar açmıştır. Bilhassa Alevi-Bektaşi İslâm kesimin bir bölümünde daha yoğun olarak görülen ölüyü sergi ve yatak ile defin etme uygulaması[14] ruhun vücuttan ayrılması ile kişioğlunun görülecek günlerinin bitmediği inancının farklı bir tezahürüdür. Silahları ile gömülen kahramanın, o pusatlarına, gideceği yerde de ihtiyacı olacağı inancı ile bize göre ilişkilendirilebilecek

[12] M. Sadi Çöğenli, **Rüya Tabirleri Ansiklopedisi,** Cilt: 2, İstanbul, s. 457.
[13] Mayrambek Orozobayev, **a.g.e.**
[14] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Ölüm**, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.

Levent Şahverdi Arşivi

bir inançtır. Keza **tul inancı**nda ölen kimsenin özel eşyalarının yakınları tarafından alınıp, saklanıp, hatırlanma vesilesi yapılması ile ölüyü mutlu edeceği inancı[15] ve mezar armağanı inancı, ruhun devamlılığı inancı, bütünün bir bölümü, parçasıdırlar.

Kırgızlarda **kurt aşık kemiği** ile cilt hastalıkları tedavi edilir, ayrıca çocuklar cilt hastalıklarından korunmak için çocukların giysilerinin yakalarına kurt aşık kemiği takılır. Böylece onların zararlı ruhlardan ve nazardan korunacaklarına inanılır. Beşiklere ise kurtların aşık kemiği ve **kurt dişi** asılır. Koyun ve keçinin aşık kemiklerinden ise bağırsak hastalıklarının tedavisinde yararlanılır. Biriktirilen **aşık kemiği** sayısının yüze çıkması halinde, "koyun sürüsü de yüze çıksın" diye dua edilir. Genellikle ava çıkacak olanlar, yola gidecek olanlar, üzerlerinde aşık bulundururlar, aşıkların, düşmanlarına karşı taşıyanları koruyacağına inanılır.[16] Bu bulgularda aşık kemiği, bereketin ve bol rızkın simgesidir.

Ordo koyununda kullanılan ve **tomboy** olarak bilinen aşık, **manda aşığı**dır. Kötülüklerden koruduğuna inanılan tomboy'un bir ailede nesilden nesile geçmiş olmasıyla iftihar edilir.[17]

Kırgızlarda falcılık geleneği ve aşık kemiği bağlantısı konusunda bilgi verirken Orozobayev, aşık kemiği ile falcılığın geçmişte çok yaygın olduğunu, "Türk ve Moğol boylarının çoğunda davul üzerine aşık kemiği atılarak, kemiğin aldığı şekle göre bazı öngörülerde bulunulduğunu" belirtmektedir.

---

[15] Yaşar Kalafat, "Tul İnanç-Geleneğinin Arkaik Dönemden Günümüze Görüldüğü Haller ve Avanos Halk İnançlarındaki Yansımaları", www.yasarkalafat.info

[16] B.Y. Butanayev, **Burhanizm Tyurkov Sayana-Altaya**, Abakan 2003 (Zikreden: M. Orozobayev, **a.g.e.**, s. 12).

[17] Mayrambek Orozobayev, **a.g.e.**, s. 12.

Levent Şahverdi Arşivi

J. P. Roux dan yapılmış alıntıyla, "özellikle fala bakmakta kullanılan aşık kemiklerinin önemli bir işaret" sayıldığından bahsetmektedir. Irk Bitig kitabında, fal için kullanılan aşık kemiklerinin altından olduğundan söz edildiğini vurgulamıştır.[18] J. P. Roux'a göre aşık falının bütün Türk boylarının çok zengin bir kelime hazinesi ile yaşamasının, onun evrenselliğini ve çok eskiliğine işaret ettiğini de belirtmektedir.[19]

Aşık kemiği fal bağlantısı münasebetiyle de Nogay Türklerinin Edigey destanında Alp Kabartin'in hareket tarzının hayırlı olacağının belirlenmesi konusunda, davul üzerine aşık atıldığını, alçı düşmesi halinde Alp Kabardin'in arkasından kovulacağına ant içilir.[20]

Böylece diğer Türk boylarında da örneklerini göreceğimiz aşık kemiği ile fal, geleceği tahmin yapıldığı, alçı düşen aşığın kararın uygulanması anlamına geldiği ve böyle hallerde aşık merkezli ant/yemin edildiği geleneği Oğuz Türklerinde de vardı.

Yazar bu uygulamanın, Şeybek Han'ın Semerkant kuşatmasından hareketle yaptığı örneklemeyle Özbek Türklerinde de yaşadığını, keza Akkoyunlu tarihi olan Kitab-ı Diyarbekriyye'den hareketle Akkoyunlu Türk hükümdarı Uzun Hasan'ın kös üzerinde aşık atarak savaşın akıbetine dair fala baktığını belirtmektedir.[21]

[18] Jean-Paul Roux, **Eski Türk Mitolojisi**, Ankara 2011, s. 86 (Zikreden: M. Orozobayev, **a.g.e.**, s. 13).
[19] Jean-Paul Roux, a.g.e. (Zikreden: M. Orozobayev, **a.g.e.**, s. 13).
[20] Ahmet Turan, **a.g.e.**, s. 2.
[21] Ahmet Turan, **a.g.e**., s. 2.

Levent Şahverdi Arşivi

A. Turan, Faruk Sumer'in de Yazıcıoğlu'nun Selçuk-name'si ve Kitab-ı Diyarbekriyye'den hareketle, iki Türk hükümdarının savaştan evvel aşık falına baktıklarını belirttiğini ifade etmektedir.[22]

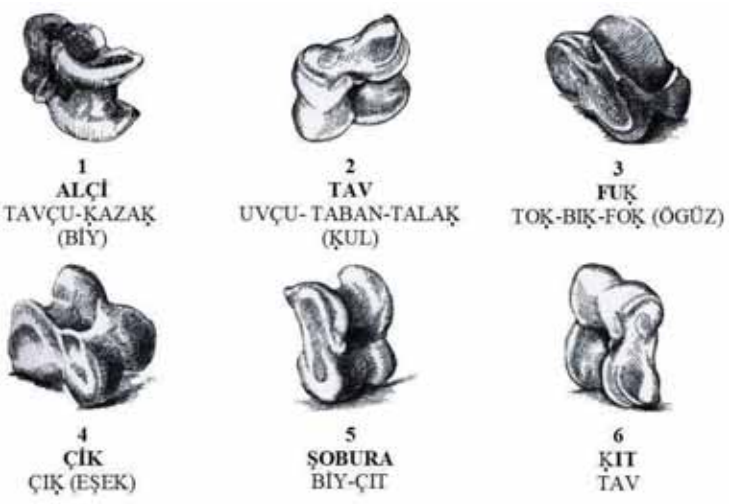
"Kırgızlarda eskiden taş tölge "**taş falı**", hamır tölge "**hamur falı**", kömöç tölge "**çörek falı**", çiy tölgö "**hasır falı**", bal tölgö "**kitap falı**", bıçak bölgö "**bıçak falı**", buuday tölge "**buğday falı**", ıylaak tölgö "**koyunların bağırsağında oluşan su torbacıklarına bakılarak yapılan fal**", tuz tölgö "**tuz falı**", dalı körüü "**kürek kemiği falı**", aşık solunu "**aşık falı**" gibi falın birçok şeklinin olduğu bilinmektedir."[23]

Kürek kemiği ile Ortadoğu İslâm coğrafyasındaki bir inanca göre, eti yenilen hayvanın bu kemiği kırılır ve fakat iki parçaya ayrılmaz. Bu uygulama Hz. Muhammed'ın (s.a.v.) atının üzengisinin böyle bir kemiğe takılması ile izah edilir.[24]

Karaçay'da katıldığımız geleneksel bir ziyafette yemek masasının itibarlı konuğuna verilen kemikli etin bıçak kullanılmadan yenmesi şeklinde bir uygulamaya şahit olmuştuk.[25] Kırgız halk kültüründe etli aşığın et kısmının kemikten ayrılmasının da özel uygulama şekli vardır.

[22] Ahmet Turan, **a.g.e.**
[23] Mayrambek Orozobayev, **a.g.e.**, s. 13.
[24] Yaşar Kalafat**, Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-I**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005.
[25] Yaşar Kalafat, **a.g.e.**

Levent Şahverdi Arşivi

Karaçay-Malkar Türklerinde aşık kemiği yüz isimleri

Mardin/Kızıltepe'de "Sofrada Kelle" uygulamasında kelleden kesilmiş et parçaları, kellenin dili, dudağı ve diğer kesimleri, ailenin farklı fertlerine, onların özelliklerine uygun temennilerle evin beyi tarafından verilir.[26]

Bu fal türlerinden hamur falına çağırım yapan bir geleceği okuma uygulaması, belirli gecelerde Kars'ta aile veya yakın komşular arasında kete türü hamur işi ekmekler hazırlanır, bunlardan birisine madeni para koyulurdu. Bu kimin tabağına rastlarsa onun ailenin şanslısı ve yılın en şanslısı olduğu kabul edilirdi. Buna **kete falı** denir, ancak isim çok yay-

[26] Yaşar Kalafat, "Kızıltepe Yöresinin 'Sofrada Kelle' Geleneği ve Türk Halk Kültüründe Kemiğin Yeri", I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu (26-28 Mayıs 2006, Mardin), www.yasarkalafat.info

Levent Şahverdi Arşivi

gın değildir. Ayrıca Bayburt'ta ve Kars'taki Bayburtlu ailelerde mantı yapılınca da mantı hamuruna madeni para konulur çocuklar dişlerine dikkatli olmaları için uyarılırdı. Buna **mantı falı** denirdi. Bu uygulama Kars ve Sarıkamış'taki Kafkasya göçmenleri arasında da vardı.[27]

Kitap falı olarak da bilinen bir fal türü de Kars, Erzurum, Bayburt havalisinde de uygulanılırdı. Buna "**kitaba bakmak**" denirdi. Daha ziyade genç kızların kısmetlerini tahmin için niyetlenip Kur'an-ı Kerim açılır ve açılan bölümün sağ kısmındaki ayetler okunup, anlam çıkarılmaya çalışılırdı. Kur'an'ın, İslâm'ın yasakladığı fala alet edilmek istenmesi çok sakıncalı bulunur, yapanlar kınanırdı.

Kırgızlar arasındaki falı andıran ve oyuna dönüştürülmüş uygulamalarda "aşık, düz bir zemin üzerine atılır, duruş şekline ve kaçıncı atılış oluşuna göre anlam çıkarılır. Aşık **alçı** otururşa karşısındaki "han", **çık** otururşa "kadın", **bök** otururşa "sofi" (mümin), **tohan** otururşa "eşek" olduğuna yorumlanır.[28]

Aşık kemiğinden hareketle kişinin kimliğini belirleme türünden uygulama, Kars, Muş, Erzurum, Van ve Ağrı'da da vardır. Aşık kemiğinin farklı yüzlerine verilen **tohan**: tok, **çık**: aç, **kizir**: bey, **alçı**: eşek, gibi isimlerden hareketle, falına bakılana muzipçe şakalar yapılırdı.

[27] Kaynak Kişi: Nermin Öğün, orta tahsilli, ev hanımı.
[28] Mayrambek Orozobayev, **a.g.e.**, s. 14.

Levent Şahverdi Arşivi

Van'da kış mevsiminde aşık kemiği oyunu
(www.sehrivangazetesi.com)

Aşık falının da doğu, kuzeydoğu ve iç Anadolu'da yapıldığına dair bazı izlere rastlanılabilmekle beraber, bu fal türü yaşayan bir uygulama şekli değildir. Daha ziyade şakalaşma adına yapılır.

Anadolu'da "çur çıkana", "çuruna güvenip oyuna oturulmaz", "çur bitmeden yenen belli olmaz" gibi özlü sözler vardır. Çur, aşık oynayanların oyunun sonunda oyun alanındaki aşıkları, "çurumu ver" diyerek kaçırma ve tekrar oyuna kendi aşıklarıymışçasına sokma hakkıdır. Diğer oyuncular bu aşık kaçırmaya karşı tedbir olmak üzere "çur çıkana" derler. Bu söylenmiş ise kaybetmeye başlayan oyundaki aşıkları kaçıramaz.

Levent Şahverdi Arşivi

Basına yansıyan haberlerde, İstanbul/Bağcılar'da dedeler ve torunların aşık kemiği oyunu

Pamir Kırgızlarında "aşık kemiği doğru söyler, taş ise kesin söyler" şeklinde bir söz vardır.[29] Doğru söylemek ile kesin söylemek farkı, kemik ile taşın sözlerindeki doğruluk ve kesinlik farkı bakımından önemli olmalı.

Ant ve aşık kemiği ilişkisi de bize göre bazı sırlar içermektedir. Türk-Moğol halklarında kalıcı dostlukların yeminde taraflar karşılıklı kıymetli eşya hediye ederler. **Moğolların Gizli Tarihi** adlı eserde, Cengiz Han ile Camuha buz üzerinde aşık oynadıktan sonra, dostluklarının nişanesi ola-

[29] Mayrambek Orozobayev. **a.g.e.**

Levent Şahverdi Arşivi

rak Cengiz Han içerisine kurşun dökülmüş bir aşık kemiği verir ve ondan karaca aşık kemiği alır. Böylece **yeminli kardeş** olurlar.[30]

Rüya-aşık kemiği ilişkisine dair olan inançlara gelince, Kırgız Türklerinde rüyada eneke görmek, enekeye sahip olmak iyilik, güç ve itibar olarak yorumlanır. Bir bebeğin doğması bekleniyor ise rüyada görülen aşık, onun kahraman olacağı şeklinde anlamlandırılır.[31]

Sonuç

Aşık kemiği ile ilgili inançların fal, büyü ve nazar inancı boyutunun da olduğunu; Altaylar, Uluğ Türkistan, Azerbaycan ve Anadolu'da bu inancın izlerini uygulama ve sözlü kültürde takip edebilmenin mümkün olduğunu, aynı zamanda "mezar armağanı", "tul inancı" gibi inanç kültleri ile de birliktelik arz ettiklerini, Dede Korkut, Edige gibi Türk destanları bu gerçeğe şahitlik ederken, Türk tarihinden kayıt altına alınmış vakaların da keza şahitlik yaptıklarını görebiliyoruz.

[30] Ahmet Temir, **Moğolların Gizli Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948.
[31] Mayrambek Orozobayev, **a.g.e.**, s. 14-15.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

DİZİN

3 defa, 21, 25, 47, 80, 81, 86, 97
3 sabah, 80
40 gün, 58, 94
40 taş, 94
7 defa, 25, 47
Abülvahab Gazi Türbesi, 20, 43
ad toyu, 64
adak, 25, 30, 47
ağaç kültü, 22
ak büyü, 24, 37, 52, 63, 81, 95
ak iyeler, 35, 95, 107
akrep, 27
Al Avradı, 32
Al Basması, 32, 59
al bez, 42
Al Karısı, 31, 32, 42, 50, 58, 59, 94, 98, 99
Al Kızı, 32, 42
Al Ocakları, 42, 50
al renk, 95
âlem değiştirme, 31
ant, 23, 119
Arap, 61
arkaya bakmama, 64
astral varlıklar, 39
aşerme, 71, 102
aşık falı, 120
aşık kemiği, 22, 45, 89, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 123, 124, 125
aşık oyunu, 109
at basan, 59
ateş, 27, 46, 50, 60, 64, 85, 93, 102, 106
ateş kültü, 93
atlı, 89
avdört, 89
avuç, 89
ay tutulması, 31
Ayetü'l-Kürsi, 17, 42
ayı, 30, 31, 59, 60, 99
ayı basan, 59
Baba, 11, 39, 71, 95, 100, 101
bağlama büyüsü, 51, 60
bağlamak/bağlanmak, 17, 40
Bahşi, 19
baht açma, 90
bahtiyar, 90
bakla, 110
basılmış, 10, 26, 50, 57
basmak/basılmak, 17, 40

Levent Şahverdi Arşivi

başına dönme, 48
Besmele, 82
beşik, 49, 65
bey lokması, 66
bıçak falı, 120
Bismillah, 21, 44
bitig, 19
bitik, 41
bitkilerin kırkı, 57
boynuz, 28
buğday falı, 120
buluğ çağı, 25, 47, 108
büyü, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 60, 61, 62, 63, 64, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 84, 87, 88, 89, 94, 98, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 109, 113, 125
büyü kültü, 45
büyücü, 14, 15, 16, 17, 37, 57, 106, 108
büyüsel güç, 30
Cangoloz, 60, 61
Cıngıloz, 31
cin, 16, 19, 30, 34, 41, 49, 52, 63, 76, 98
cinci, 16, 17, 76, 113
cinci hoca, 16, 76
cinciler, 16, 52, 113
cinler, 16, 17, 52, 67, 76
Cuma, 2, 26, 31, 78, 79, 80, 81, 99
Çarşamba pabucu, 94
çiş, 63, 93
Çor, 39
çörek, 120
çörek falı, 120
Dahhak, 102
damat ketesi, 66
Danyal Peygamber, 102
Daun, 39
Davara, 61
değirmi, 66
Demirci Kava Destanı, 102
demonlar, 39
diş toyu, 64
doğumun kırkı, 72
dolak, 21, 43
Dökme, 63
dönme-döndürme, 87
dört kulak, 66
düğüm, 17, 24, 77, 81
düşman ağzı, 24, 77
efsun, 18, 19, 37, 40, 41, 98
efsunlama, 41, 68
ejderha, 31
ekmek sacı, 85
eneke, 112, 113, 125
Eshab-ı Kehf Mağarası, 18

Levent Şahverdi Arşivi

Euzu Besmele, 82
fal, 10, 14, 15, 22, 45, 53, 56, 68, 71, 79, 88, 89, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 115, 119, 120, 121, 122, 123, 125
falcı, 15, 107, 108
falcılık, 22, 33, 45, 118
Fatma Ana, 97, 98
Felak, 17, 42
gelin alayı, 58
Goncalos, 61
göç kırıntısı, 65
Gök Tanrı İnancı, 33
gökkuşağı, 84, 103
gönül bağışlama, 23
Gün Görmemiş Su, 83
güneş, 31, 52, 60, 61
güneş tutulması, 52
Hacı Bektâş-ı Veli, 22, 44
Hacim Sultan, 22, 44
Ham Su, 83
hamile, 99
hamur falı, 120
haram, 13, 83
Haram Su, 83
hasır falı, 120
hayırhah güçler, 37
Hıdırellez, 65, 90
Hıdırellez Küpü, 90
hocaya kilit açtırma, 80
horoz, 23, 68
Hortlak (Hobur), 61
Hz. Hızır, 90, 138
Hz. İlyas, 90
Hz. Muhammed, 13, 17, 42, 43, 78, 120
ıraklama, 20, 41
Irk Bitig, 119
ısrık, 19, 41
idrar kesesi, 62
iğne, 24, 42, 58, 79, 96
İhlâs, 42
ilk adım toyu, 64
ip, 26, 62
iskambil falları, 89
iyi görünmeyenler, 50
kalp gözü, 113
Kam, 12, 20, 34, 41, 74, 75
Kamizm, 34
kansız kurban, 64
Kara, 3, 24, 26, 31, 34, 35, 39, 47, 61, 72, 97, 106, 107
kara büyü, 37, 60, 72, 94
kara güç, 30
kara iye, 31, 35, 37, 39, 88
kara iyeler, 17, 34, 37, 38, 95, 103, 106
Kara Keşiş, 31
Kara Koncolos, 61
kara tava, 96
kartal tırnağı, 15
kazan, 94

Levent Şahverdi Arşivi

kem varlıklar, 39
kemik, 21, 44, 117, 124
kete falı, 121
kırk küçük taş, 51
kırk tas, 51, 94
kırk tas su, 51
kırklı anne, 57, 97
kırklı bebeği, 57, 72
kısmet açmak, 90
kısrak, 21, 43
kış şartları, 24, 77
kızıl kurdele, 23
kilit açma, 80
kindik ene/göbek anne, 117
kitaba bakmak, 122
kitap falı, 120
koruyucu anne, 48, 50
kömür, 26, 88, 92
kös, 89, 119
kös oyunu, 89
köstek bağı kesmek, 62
Kral Kızı Ziyareti, 21
kulplu kilit, 78, 79
kurşun dökme, 93
kurt aşık kemiği, 118
kurt basan, 59
kurt dişi, 118
kurtağzı bağlama, 30
kuru at kafaları, 28
kut, 81, 83
kül, 92
küpten kader çekme, 90
kürek kemiği falı, 120
Lânet, 39
lohusa, 59
mag, 16, 75
mağara, 21, 44
mani çekme, 90
mantı falı, 122
mantıfar/mantuva açma, 89
martaval çömleği, 90
melek, 35
memoratlar, 17, 39, 53
meyve, 58, 97
mezar armağanı, 117, 118, 125
mikrop, 24, 77, 99
mum dökme, 93
muncuk/boncuk atma, 90
muska, 19, 36, 41, 42
mürşit, 85
namaz, 86
Nas, 17, 42
nazar, 10, 19, 35, 41, 53, 56, 66, 67, 68, 71, 79, 98, 102, 103, 105, 106, 107, 109, 112, 125
nazarlayıcı, 108
nazarlık, 15, 18, 40
nefes, 20, 41
Nevruz, 75, 83, 85, 93, 95, 138
Ocak, 63, 85, 102

Levent Şahverdi Arşivi

ocakzade, 85
öküz geçidi, 67
öküz yatağı, 67
ölü suyu, 82
Ölüm Ruhu, 21, 44
ölümün kırkı, 58, 96
örtmek/örtünmek, 17, 40
pabuç, 30, 94
parpı, 27
parpılama, 20, 41, 95
parpılama/darpılama, 20
peri, 19, 41, 63
pir ocakları, 85
rakı, 23
rüya, 10, 53
saç toyu, 64
saçı, 23, 25, 49, 64, 65, 87, 95, 97, 98
sahiplenmek/sahiplenilmek, 40
Sala vakti, 63
sarımsak, 28, 67, 72, 98, 99, 102
satılma, 20, 43
satın alınma, 20, 43
satmak/satılmak, 17, 40
sebze, 58
sihir, 16, 36, 75
sihirbaz, 75
Sihirli Altın Eneke, 117
sofrada kelle, 89
soğan, 28, 67, 72, 98, 99, 102
soğan kabuğu, 67
söğüt dalı, 19, 41
su muslukları, 81
suçi/şarap, 83
sünnet, 23, 93
Şaman, 12, 16, 33, 74, 75
Şamanizm, 22, 29, 32, 33, 45, 89, 115
şekerle bağlama, 23
şer güçler, 37, 39
şeytan, 30, 34, 102
tabanca, 24, 77
taş falı, 120
tavaf, 24, 46, 87
tavşan, 59
tavuk ödü, 68
taze et, 58, 97
ters, 24, 59, 60, 63, 80, 92, 94, 97
tıkır, 89
tılsım, 20, 36, 41, 98
tomboy, 118
tul inancı, 125
tu-tu-tu'lamak, 27
tuz, 67, 72, 86, 87, 102, 120
tuz çuvalı, 86
tuz falı, 120
Türkeçare, 39
uğrama, 39
urasa, 20, 41
üç harfliler, 17, 39, 76
üfürük, 19, 41

Levent Şahverdi Arşivi

vicek, 90, 92
Yaban Adamı, 61
yağrıncı, 22, 45, 115
yatır, 30, 39, 45
yedi kere, 92
Yedi Uyurlar, 18, 85
yel kovuz bitiği, 41
yeminli kardeş, 125
yerikleme, 57, 102, 103
yeşil pabuçlar, 95
yılan, 30, 31, 60, 72, 101, 102
Yılan Ocağı, 51
yol bağlanması, 60
yular, 21, 43, 45, 46
yumurta, 60, 61, 67, 98
yüzük oyunu, 90
Zıkkım, 39

Levent Şahverdi Arşivi

HALK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
KÜLTÜR VE STRATEJİ MERKEZİ YAYINLARI

Yaşar Kalafat - Ali Osman Abdurrezzak (Editörler), Oğuz Boylarından Kızıklar ve Halk İnançları, Aktif Yayınevi, İstanbul 2020, 426 s. (ISBN: 9-786058-022423).

Yaşar Kalafat - Ali Osman Abdurrezzak, Türk Halk Bilimi İnanç Araştırmaları -VIII- Mitostrateji -4- Anadolu Türk Halk Kesimlerinden İnanç Örnekleri, Aktif Yayınevi, İstanbul 2020, 168 s. (ISBN: 9-786058-022454).

Yaşar Kalafat - Ali Osman Abdurrezzak, Türk Halk Bilimi İnanç Araştırmaları -VII- Mitostrateji -3- Türk Halk İnançlarında Kara İyeler (Cin-Albıs-Al Ruhu-Al Karısı), Aktif Yayınevi, İstanbul 2020, 144 s. (ISBN: 9-786058-000919).

Yaşar Kalafat, Türk Halk Bilimi İnanç Araştırmaları -VI- Mitostrateji -2- Atayurt'tan Anayurt'a Türk Halk İnançları, Aktif Yayınevi, İstanbul 2020, 168 s. (ISBN: 9-786058-000902).

Yaşar Kalafat, Türk Halk Bilimi İnanç Araştırmaları -V- Mitostrateji -1- Türkoloji Üzerine Düşünceler, Aktif Yayınevi, İstanbul 2020, 160 s. (ISBN: 9-786058-022492).

Yaşar Kalafat, Yaşayan Türk Halk İnançlarında Büyü - 2, Aktif Yayınevi, İstanbul 2020, 142 s. (ISBN: 9-786058-022478).

Yaşar Kalafat, Yaşayan Türk Halk İnançlarında Büyü - 1, Aktif Yayınevi, İstanbul 2020, 240 s. (ISBN: 9-786058-022485).

Yaşar Kalafat, Halk İnançlarında Hikmet İzleri: Ordu ve Kastamonu Efsaneleri, Aktif Yayınevi, İstanbul 2020, 130 s. (ISBN: 9-786058-000926).

Levent Şahverdi Arşivi

Yaşar Kalafat, **Türk Halk Kültürü İncelemeleri -II- Teori ve Strateji**, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, 215 s. (ISBN: 978-605-2030-56-1).

Yaşar Kalafat, **Türk Halk Kültürü İncelemeleri -I- Söyleşiler**, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, 220 s. (ISBN: 978-605-2030-55-4).

Yaşar Kalafat, **Türk Halkbilimi İnanç Araştırmaları - IV- Mitoloji**, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, 208 s. (ISBN: 978-605-2030-52-3).

Yaşar Kalafat (Ed.), **Türk Halkbilimi İnanç Araştırmaları -III- Kut**, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, 168 s. (ISBN: 978-605-2030-50-9).

Yaşar Kalafat - Ali Osman Abdurrezzak, **Türk Halkbilimi İnanç Araştırmaları -II- Totem**, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, 124 s. (ISBN: 978-605-2030-53-0).

Yaşar Kalafat, **Türk Halkbilimi İnanç Araştırmaları - I- Memoratlar - Astral Dünya Mitolojik Boyut**, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, 183 s. (ISBN: 978-605-2030-51-6).

Yaşar Kalafat - Muhammed Avşar - Ahmet Turan, **Türk Kültür Coğrafyasında Salur Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2017, XIV+512 s. (ISBN: 978-605-9661-89-8).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültür Coğrafyasında Kafkas Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2017, 260 s. (ISBN: 978-605-9661-59-1).

Zeynelabidin Makas - Yaşar Kalafat, **Aras Vadisinde Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2017, 272 s. (ISBN: 978-605-9661- 60-7).

Levent Şahverdi Arşivi

Yaşar Kalafat (Ed.), **Anadolu Türk Etnolojisinde Hemşinliler-Horumlar-Gregoryenler- Lazlar**, Berikan Yayınları, Ankara 2017, 285 s. (ISBN: 978-605-9661-53-9).

Yaşar Kalafat, **Türk Halk İnançlarından Hayvan Üslubunda Mitolojik Devridayım-III**, Berikan Yayınları, Ankara 2016, 135 s. (ISBN: 978-605-9661-66-9).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Pir Kültü**, Berikan Yayınları, Ankara 2016, 230 s. (ISBN: 978-605-9661-40-9).

Yaşar Kalafat, **Anadolu Türk Mitolojisinden Yapraklar-II**, Berikan Yayınları, Ankara 2016, 200 s. (ISBN: 978-605-9912-69-3).

Yaşar Kalafat, **Anadolu Türk Mitolojisinden Yapraklar-I**, Berikan Yayınları, Ankara 2016, 192 s. (ISBN: 978-605-9661-41-6).

Ahmet Turan, **Kalafatça / Halk Kültürü Bibliyografyası (1980-2015)**, Berikan Yayınları, Ankara 2015, XIV+181 s. (ISBN: 978-605-9912-85-3).

Yaşar Kalafat, **Türk Etnolojisinde Zazalar**, Berikan Yayınları, Ankara 2015, 292 s. (ISBN: 978-605-9912-87-7).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Mitik-Mistik Kavşakta Yer**, Berikan Yayınları, Ankara 2015, 208 s. (ISBN: 978-605-9912-88-4).

Yaşar Kalafat, **Anadolu Türk Kültür Coğrafyasında Gregoryen Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2015, 152 s. (ISBN: 978-605-9912-84-6).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında Geçmişten Günümüze Kişioğlu**, Berikan Yayınları, Ankara 2015, 333 s. (ISBN: 978-605-9912-89-1).

Levent Şahverdi Arşivi

Yaşar Kalafat, **Anadolu Halk Kültürü Monografisinden Mitolojik Şifreler-II**, Berikan Yayınları, Ankara 2015, 212 s. (ISBN: 978-605-9912-83-9).

Yaşar Kalafat - Ahmet Turan, **Türk Halk İnançlarında Hayvan Üslubunda Mitolojik Devridayım-II**, Berikan Yayınları, Ankara 2015, 192 s. (ISBN: 978-605-9912-14-3).

Yaşar Kalafat, **Anadolu Halk Kültürü Monografisinden Mitolojik Şifreler-I**, Berikan Yayınları, Ankara 2015, 272 s. (ISBN: 978-605-9912-13-6).

Yaşar Kalafat, **Türk Halk Edebiyatından Türk Halk İnançlarına**, Berikan Yayınları, Ankara 2015, 312 s. (ISBN: 978-605-9912-12-9).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Mitik-Mistik Kavşakta Su**, Berikan Yayınları, Ankara 2015, 184 s. (ISBN: 978-605-9912-11-2).

Yaşar Kalafat, **Türkoloji ve Halkbilimi Yazıları**, Berikan Yayınları, Ankara 2015, 232 s. (ISBN: 978-605-9912-10-5).

Yaşar Kalafat - Adnan Menderes Kaya - Mustafa Aksoy, **Avşar Kültür Coğrafyası ve Halk Kültürü**, Berikan Yayınları, Ankara 2013, 608 s. (ISBN: 978-975-267-692-3).

Yaşar Kalafat - Ahmet Turan, **Anadolu Kültür Coğrafyasında Manevî Mimarlar ve Halk İnanmaları**, Berikan Yayınları, Ankara 2013, 216 s. (ISBN: 978-975-267-841-5).

Yaşar Kalafat, **Cuci Kültür Coğrafyasında Karşılaştırmalı Türk-Moğol Halk İnanmaları,** Berikan Yayınları, Ankara 2013, 223 s. (ISBN: 978-975-267-840-8).

Levent Şahverdi Arşivi

Yaşar Kalafat, **Bozulus Türk Kültür Coğrafyasında Karşılaştırmalı Halk İnançları,** Berikan Yayınları, Ankara 2013, 352 s. (ISBN: 978-975-267-843-9).

Yaşar Kalafat, **Türk Halk İnanmalarından Hayvan Üslubunda Mitolojik Devridayım-I,** Berikan Yayınları, Ankara 2013, 246 s. (ISBN: 978-975-267-857-6).

Yaşar Kalafat, **Halk Bilimi-Türkoloji-Millî Kültür Stratejileri**, Berikan Yayınları, Ankara 2013, 156 s. (ISBN: 978-975-267-839-2).

Yaşar Kalafat, **Batı Türklüğü ve Halk İnanmalarının Mitolojik Kök Hücreleri-I**, Berikan Yayınları, Ankara 2013, 200 s. (ISBN: 978-975-267-842-2).

Yaşar Kalafat, **Halk Kültürü-Kültürel Kimlik: Millî Strateji**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, 262 s. (ISBN: 978-975-267-597-1).

Yaşar Kalafat, **Anadolu Kültür Coğrafyasında Erenler**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, VIII+368 s. (ISBN: 978-975-267-555-1).

Yaşar Kalafat, **Altaylardan Anadolu'ya İnanç Göçü,** Berikan Yayınları, Ankara 2012, IV+244 s. (ISBN: 978-975-267-561-2).

Yaşar Kalafat, **Türk Halk Kültüründe Zazalar**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, IV+132 s. (ISBN: 978-975-267-556-8).

Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-Irak Halk İnançları Hattı**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, 648 s. (ISBN: 978-975-267-598-8).

Levent Şahverdi Arşivi

Yaşar Kalafat, **Aşiretlerde Mitolojik Bulgular**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, VI+329 s. (ISBN: 978-975-267-560-5).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Mitler**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, IV+276 s. (ISBN: 978-975-267-557-5).

Yaşar Kalafat, **Türk Halk İnançlarında Beslenme**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, VI+378 s. (ISBN: 978-975-267-559-9).

Yaşar Kalafat, **Gregoryen Türklerde Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, IV+203 s. (ISBN: 978-975-267-558-2).

Yaşar Kalafat, **Türk Halk İnançlarında Renkler**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, 286 s. (ISBN: 978-975-267-599-5).

Yaşar Kalafat, **Türk Halk İnançlarında Tabu**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, 148 s. (ISBN: 978-975-267-600-8).

Yaşar Kalafat, **Türk Mitolojisinde Kurt**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, 134 s. (ISBN: 978-975-267-601-5).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Tematik Halk İnanmaları**, Berikan Yayınları, Ankara 2011, 374 s. (ISBN: 978-975-267-354-0).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Ölüm**, Berikan Yayınları, Ankara 2011, IV+266 s. (ISBN: 978-975-267-347-2).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a,** Berikan Yayınları, Ankara 2011, IV+218 s. (ISBN: 978-975-267-348-9).

Levent Şahverdi Arşivi

Yaşar Kalafat, **Türk Kültür Coğrafyasında Halk Kültüründen Millî Stratejiye-1,** Berikan Yayınları, Ankara 2011, VI+289 s. (ISBN: 978-975-267-352-6).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültüründe Kürtler**, Berikan Yayınları, Ankara 2011, XII+212 s. (ISBN: 978-975-267-386-1).

Yaşar Kalafat - Betül Güngör, **Türk Kültürlü Halklarda Türk Tatar Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2011, VI+143 s. (ISBN: 978-975-267-344-1).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Orta Asya'dan Orta Doğu'ya İnanç Göçü**, Berikan Yayınları, Ankara 2011, IV+235 s. (ISBN: 978-975-267-349-6).

Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Ulucanlar**, Berikan Yayınları, Ankara 2011, 351 s. (ISBN: 978-975-267-353-3).

Yaşar Kalafat - Necdet Yaşar Bayatlı, **Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar,** Berikan Yayınları, Ankara 2011, VI+257 s. (ISBN: 978-975-267-345-8).

Yaşar Kalafat, **Nübüvvet Tarihi İtibariyle Türklüğün Dinî Geçmişi**, Berikan Yayınları, Ankara 2011, 190 s. (ISBN: 978-975-267-346-5).

Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan Yayınları, Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara 2010, 552 s. (ISBN: 978-975-267-323-6).

Yaşar Kalafat, **Kodlar-Kültler-1: Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2009, 216 s. (ISBN: 978-975-267-274-1).

Yaşar Kalafat, **Türk Halk Tefekküründe Kurt-2: Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları,**

Levent Şahverdi Arşivi

Berikan Yayınları, Ankara 2009, 194 s.+7 resim. (ISBN: 978-975-267-273-4).

Yaşar Kalafat, **İslâmiyet ve Türk Halk İnançları: Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları**, Berikan Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2009, 144 s. (ISBN: 978-975-267-282-6).

Yaşar Kalafat, **Harezim'den Hakkâri'ye, Hakkâri'den Golan'a: Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları,** Berikan Yayınları, Ankara 2009, 103 s. (ISBN: 978-975-267-281-9).

Yaşar Kalafat, **Halk İnançlarından Mitolojiye-1: Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları,** Berikan Yayınları, Ankara 2009, 272 s.+11 resim. (ISBN: 978-975-267-288-8).

Yaşar Kalafat, **Ahlatşahlar'dan Günümüze Bitlis ve Çevresi Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2009, 144 s. (ISBN: 978-975-267-287-1).

Yaşar Kalafat, **Türk Halk İrfanında Kurt: Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları**, 2.Baskı, Berikan Yayınları, Ankara 2008, 213 s. (ISBN: 978-975-267-221-5).

Yaşar Kalafat, **Dedem Korkut Ak Koyunlu Coğrafyası/Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2008, 342 s. (ISBN: 978-975-267-219-2).

Yaşar Kalafat, **Dedem Korkut Daş Oğuz Elleri/Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2008, VI+169 s. (ISBN: 978-975-267-220-8).

Yaşar Kalafat, **Dedem Korkut Aşağı Eller/Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2008, XIV+458 s.+16 resim. (ISBN: 978-975-267-217-8).

Levent Şahverdi Arşivi

Yaşar Kalafat, **Dedem Korkut Yukarı Eller/Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2008, 222 s. (ISBN: 978-975-267-225-3).

Yaşar Kalafat, **Teori ve Metod: Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2008, XII+228 s. (ISBN: 978-975-267-218-5).

Yaşar Kalafat, **Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan: Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara 2008, 394 s.+16 resim. X+394 s.+16 resim. (ISBN: 978-975-267-222-2).

Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-I**: Hazara, Karakalpak, Karapapah, Dağıstan, Nogay, Balkar/Malkar, Karaçay, Karay-Kırımçak, Ahıska, Bulgar, Gagauz, Başkurt, Kazak, Tatar Türkleri, Berikan Yayınları, Ankara 2007, XIV+412 s. (ISBN: 978-975-267-186-7).

Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-II**: *Kaşkay, Karapapah, Şahseven/Elseven, Karakoyunlu, Kiresunlu, Afşar, İsmaili Hazara, Caferiler, Kengerli, Karamanlı/Çelebi/Nigari, Ayrım, Türkmen, Kekai, Şebek, Mavıllı/Mavili, Sarılı/Sarıllı,* Berikan Yayınları, Ankara 2007, VIII+406 s.+32 resim. (ISBN: 978-975-267-116-4).

Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-III-IV**: *Tatarlar, Hakaslar, Kırgızlar, Romanya Türkleri, Şumnu-Burgaz Türkleri, Boşnaklar, Gürcistan Türkleri, Acarlar, Nogaylar, Edigeler, Karaçöp, Albanlar, Karaçaylar, Gregoryenler, Kıbrıs, Rodos, Tacikistan ve Suriye Türkleri,* Berikan Yayınları, Ankara 2006, 550 s.+32 resim. (ISBN: 975-267-087-3).

Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-V-VI**: *Hamseler, Horasanlılar, Karabağlılar,*

Levent Şahverdi Arşivi

Kıpçaklar, Abdallar, Amucalılar-Bedreddiniler, Dadaliler/ Dedeliler, Kısaslılar, Manavlar, Sıraçlar, Tahtacılar, Karerliler/Karirliler, Zazalar, Çepniler, Karakeçililer, Doğu Karadenizliler, Mutiler/Mutoğulları, Halaçlar, Ortodoks Türkler, Kazan Tatarları, Gregoyenler, Buryatlar, Berikan Yayınları, Ankara 2006, XIV+454 s.+24 resim. (ISBN: 975-267-099-7).

Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-VII**: *Afganistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, Karakalpakıstan, Nahçıvan/Azerbaycan, Kuzey Kafkasya/Dağıstan, Türkmeneli/Irak, Suriye, Anadolu, Makedonya, Türkmen-i Sahra/İran, Alasya/Kıbrıs, Batı Trakya-Rodos/Yunanistan Türkmenleri,* Berikan Yayınları, Ankara 2007, XII+414 s.+8 resim. (ISBN: 978-975-267-117-1).

Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-VIII**: *Türk Devletleri Kültür Tarihi,* Berikan Yayınları, Ankara 2007, XII+193 s.(ISBN: 978-975-267-118-8).

Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-IX-X**: *Makedonlar, Arnavutlar, Torbeşler, Çingeneler, Türkmen-i Sahra, Lazlar, Yörükler, Varsaklar, Çiğiller, Musallalılar, Koçu Babalılar, Ceritler,* Berikan Yayınları, Ankara 2006, X+270 s. (ISBN: 978-975-267-119-5).

Levent Şahverdi Arşivi